HET VOLK.

GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT.

Tot goed begrip van de hierna volgende hoofdstukken, welke meer bepaaldelijk ten doel hebben het volk in zijn karakter, bestuur en ontwikkeling te schetsen, moge een kort historisch overzicht een plaats vinden. Die historie toch leert ons de wordingsgeschiedenis kennen van de verhoudingen der ter Oostkust wonende volksgroepen tot hun eigen hoofden en van deze laatsten tot het Gouvernement, waarop ten slotte de tegenwoordige inrichting van het bestuur gebouwd is.

Bovendien is reeds uit de voorafgaande bladzijden gebleken, welken grooten invloed het welslagen en de verdere ontwikkeling der Europeesche cultures hebben uitgeoefend op de machtsverhoudingen der verschillende landschappen.

Het schijnt ook om die reden geboden een kort woord te wijden aan de toestanden van vóór het intreden van de tabakscultuur, waardoor mede gelegenheid zal bestaan de wisselende inzichten ten aanzien van onze gedragslijn op de Buitenbezittingen te doen uitkomen.

In groote trekken kon men in dien tijd het geheele gebied, dat thans het gouvernement Oostkust van Sumatra vormt, verdeelen in drie deelen, namelijk:

a. het rijk van Siak, eigenlijk Siak, de eilanden voor en ten Z. van den mond der Siak-rivier en Poelau Roepat, de landschappen Tanah Poetih, Koeboe, Bangka en de Tapoeng federaties omvattende, welke gerekend werden onder de souvereiniteit van den Sultan van Siak te staan[1]);

[1]) Nota omtrent het Rijk van Siak, door H. A. Hijmans van Anrooy, Tijdschr. v. Ind. T.-L.- en V.-kunde dl. XXX. 1885.

b. de Siaksche onderhoorigheden, welke gevormd werden door de Noordelijke kuststaatjes tot en met Langkat toe, waarover de Sultan van Siak in meer of mindere mate suzereiniteit heette uit te oefenen;

c. de onafhankelijke Bataksche landschappen van de Karo- en Timoerhoogvlakten, Siantar en Tanah Djawa [1]).

Voordat deze groepeering ontstaan was, bestonden hier in het verre verleden waarschijnlijk twee rijken, waarvan historisch bijna niets meer bekend is. In het Z. strekte zich het machtige rijk Gasip uit tot ver buiten de grenzen van het latere sultanaat Siak, terwijl in het N. de Bataks niet alleen het binnenland beheerschten, doch de grenzen van hun groote Batak-rijk Aroe uitbreidden langs de straat van Malaka tot in Z. O. Atjeh.

Het rijk van Gasip, dat zich tot diep in het Zuidelijk binnenland uitstrekte en daar grensde aan het mythische Minangkabausche rijk van Pagarroejoeng, werd in het begin der 16e eeuw in een oorlog tegen het naijverige Atjehsche rijk verslagen en verwoest. Nog moeten in het oerwoud langs de Soengei Gasip. overblijfselen van den kraton zijn te vinden, terwijl er onder de Siaksche hoofden enkelen zijn, die den oorsprong hunner kabesaran's (rijks-ornamenten) terugbrengen tot dat rijk. Toen de Atjehers, met behulp van de orang-Pandan (de bewoners der Petalangan) Gasip overweldigd hadden, voerden zij de vorsten gevankelijk mede naar Atjeh en lieten het verwoeste rijk achter ten prooi aan ontbinding. Hiervan maakte de Sultan van Djohore gebruik om zich aan de monding der Siakrivier te vestigen, terwijl de sage ervan spreekt, dat in het binnenland eene soort federatie van onafhankelijke kleine landschapjes ontstond, zooals de Tapoengstreken (boven-Siak) thans nog vormen. Verovering van het binnenland was niet de bedoeling van Djohore's Sultan; wèl de beheersching van den voornaamsten handelsweg tusschen Pagarroejoeng (Minangkabau, Sumatra's Westkust) en Malaka, welke toen, evenals nu, langs de Siakrivier naar de boven-Kampar voerde en in die oude tijden een veel belangrijker handelsverkeer kende dan tegenwoordig. Zoodoende kon Djohore belangrijke heffingen eischen aan dien riviermond en zich tevens beschermen tegen een aanval zijner machtige Minangkabausche vijanden.

---

[1]) Vgl. Chronologisch overzicht „Batakspiegel" p. 30 e. v. Uitgaven van het Bataksch Instituut no. 3, 1910.

Het bestuur over deze Djohore'sche nederzetting (welke eene belangrijke immigratie uit dat rijk tengevolge had) werd in naam van den Sultan uitgeoefend door een sjahbandar, die gevestigd was te Sabah Aoer, en wiens invloed in het binnenland ongeveer tot de S. Mandau reikte.

In het begin der 18de eeuw werd Djohore uit Siak verjaagd door den bekenden Radja ketjil, die zich uitgaf voor een onechten zoon van een der vroegere Djohore'sche sultans. Met behulp van den vorst van Pagarroejoeng veroverde hij eerst Siak en maakte zich daarna zelfs meester van den troon van Djohore (1717). Deze laatste verloor Radja Ketjil echter spoedig weer, doch in Siak wist hij zich te handhaven, zoodat dit sedert dien tijd onafhankelijk was van het rijk Djohore.

Na die afscheiding nam het Sultanaat Siak snel in bloei toe; het omringende binnenland kwam onder zijn invloed, betrekkingen werden aangeknoopt met de Oost-Indische Compagnie, welke een post stichtte te Poelau Gontong, vooral met het oog op het monopolie van den opkoop van het, o. a. in de Tapoengs gewonnen tin[1]). Het afloopen van die post in 1759 had tengevolge dat de Compagnie steun verleende aan den eerst met haar hulp van den troon verdreven Radja Alam, den tegenstander van den in 1759 heerschenden sultan Radja Moehamad. Deze laatste overleed in 1760, doch zijn opvolger Radja Ismail, werd in 1761 overwonnen en verdreven naar Pelalawan, dat daarop eveneens met behulp der Compagnie werd overweldigd door R. Alam[2]). Dit was de eerste stap op den weg der groote machtsuitbreiding van Siak in de volgende jaren. Voor een groot deel was deze echter het werk van den eerst verjaagden R. Ismail, die in 1779 er in slaagde zich weder op den troon te plaatsen. Doch vooral

---

[1]) De oudste vestiging van de O. I. C. dagteekent van 1689, toen de Sultan v. Djohore den tolvrijen alleenhandel op de Siakrivier en den bouw van een loge te Petapahan (Tapoeng kiri) aan de Compagnie toestond. De geringe resultaten dezer vestiging waren oorzaak van hare ontruiming in 1690. In 1745 werd Siak geheel door Djohore afgestaan aan de Compagnie, in de hoop daardoor onze medewerking tegen Radja Ketjil te verkrijgen. Omdat de Compagnie hier huiverig voor was, werd deze afstand nimmer formeel aanvaard. In 1755 verleende de O. I. C. hulp aan Radja Moehamad, in zijne twisten met zijn broeder R. Alam, over de opvolging in Siak. Als loon voor deze hulp werd in 1755 toestemming tot het oprichten van eene loge met versterking op Poeloe Gontong in de Siakrivier verleend. Waarschijnlijk was onoordeelkundig optreden der Compagnie-vertegenwoordigers oorzaak van het verraad van 1759, toen dezelfde R. Moehamad den geheelen post liet uitmoorden.

Zie: E. Netscher: De Nederlanders in Siak en Djohore. Verh. B. G. XXXV 1870; voorts: E. B. Kielstra: Uitbreiding v/h. Nederlandsche gezag, Gids 1887, IV; en Dr. Tiele: Europeërs in den Mal. Arch. Bijdr. T. L. en V., IV en V. 1856.

[2]). Faes: Beschrijving van het rijk Poeloe Lawan; Tijdschr. v. Ind. T.-L.- en V.-kunde dl. XXVII. 1882.

gedurende het bestuur van Sultan Said Ali, die in het einde der achttiende eeuw weder Ismail's opvolger had verdrongen, breidde Siak zijn heerschappij over zijne nabuurstaten uit, tot in de Noordelijke kustlandschappen toe.

Deze waren reeds van oudsher een twistappel geweest tusschen de Zuidelijke en Noordelijke potentaten van Gasip en van Atjeh (later van Djohore en Siak). De zegetocht van Sultan Iskander Moeda van Atjeh langs de Oostkust had de definitieve onderwerping dier staatjes aan dat machtige rijk tengevolge gehad; in 1769 wisten zij zich echter weder van deze overheersching los te maken. Doch slechts korten tijd genoten zij hunne onafhankelijkheid; weinige jaren later reeds werden zij door het wapengeweld van Ismail en Said Ali gedwongen Siak als opperheer te erkennen. Zoolang dit rijk krachtig was, bleef deze toestand van onderhoorigheid gehandhaafd, doch de voortdurende binnenlandsche twisten, welke vooral na Said Ali's dood (1821) ontbrandden, deden dien invloed weldra tanen. Vooral sedert het optreden van Sultan Tongkoe Ismail, in 1827, nam Siaks macht af en waren de Noordelijke Onderhoorigheden weldra inderdaad geheel onafhankelijk; zelfs de vroegere gewoonte, dat de vorsten dier landschappen bij hunne troonsbestijging hun „galar" bij wijze van erkenning uit de handen van den Sultan van Siak gingen ontvangen, werd verwaarloosd. In zijn plaats reikten degenen van die vorsten, welke reeds een Siakschen galar bezaten, dergelijke erkenningsstukken aan nieuw-optredende vorstjes uit.

Om een einde te maken aan de binnenlandsche onlusten en tevens de Onderhoorigheden weder onder zijn gezag terug te brengen, verzekerde Tongkoe Ismail zich van den hulp van een Engelschen avonturier, Wilson, die echter weldra oneenigheid met den Sultan kreeg — zoo zelfs, dat het niet veel scheelde, of hij was erin geslaagd het geheele vorstenhuis uit Siak te verdrijven. Ten einde raad, wendde Tongkoe Ismail zich tot de Engelsche autoriteiten te Singapore om bijstand, welke echter met het oog op het bekende tractaat van 1824 met Nederland moest worden geweigerd. Daarna deed hij, met meer succes, dergelijke stappen bij het Nederlandsch-Indische Gouvernement, dat reeds lang begeerig was, den ouden invloed der Compagnie in de Siaksche aangelegenheden terug te krijgen.

De gebeurtenissen van dit tijdsgewricht hangen nauw samen met het richtsnoer, welke de Regeering zich ten aanzien van de Buitenbezittingen in die dagen gekozen had.

De Waal schetst het stelsel van Minister v. d. Bosch in „Onze Indische Financiën" (dl. II p. 212) met deze woorden:

„Sumatra en Banka exploiteeren en in de overige Buitenbezittingen „binnen een kort tijdsbestek de bezettingen dier verspreide posten tot den minst „mogelijken omslag en de geringste kosten inkrimpen."

In beginsel werd dit stelsel door het Opperbestuur (den Koning) in 1837 goedgekeurd.

Onthouding dus, met één belangrijke uitzondering: Sumatra. Dit eiland had in hooge mate de belangstelling van v. d. Bosch gaande gemaakt. Voor de onderwerping van geheel Sumatra (buiten Atjeh) waren zelfs de beginselen, welke n.z.m. gevolgd dienden te worden, uiteengezet. De toepassing daarvan zou worden toevertrouwd aan een met bijzonderen volmacht bekleed persoon (Merkus) voor wien eene instructie was ontworpen. (Tijdschr. voor N. I. 1867 Deel I p. 385 e.v.; zie ook E.B. Kielstra: S.W.K. van 1836-1840 6e Hfst.)

V. d. Bosch meende voor de uitvoering zijner Sumatraplannen genoeg te hebben aan een tijdperk van 25 jaren en te ontkennen valt niet, dat omstreeks het jaar 1840 de kansen voor de verwezenlijking daarvan vrij gunstig stonden.

Sinds de val van Bondjol in 1837 kon de langdurige oorlog ter Westkust als geëindigd beschouwd worden. Ons gezag was daar, óók in het binnenland, op afdoende wijze gevestigd.

Hierdoor mocht men op goede gronden verwachten, dat het gebied ter Westkust met inbegrip van Koerintji, weinig moeilijkheden meer op zou leveren.

Ter Oostkust waren reeds eerder vele teekenen waargenomen, welke op een gunstige stemming jegens ons gezag wezen.

In Palembang was in 1825 de vorstelijke waardigheid afgeschaft en rechtstreeksch bestuur ingevoerd; in Djambi waren wij sedert 1833 gevestigd; de hoofden der Koeantan-districten hadden geheel vrijwillig, hunne onderwerping aangeboden; met Indragiri was een tractaat gesloten; de Zuidelijke Bataklanden (Mandailing en Padang Lawas) waren in ons bezit; het stroomgebied van Panai en Bila werd beheerscht door eene bezetting aan de samenvloeiing dier beide rivieren; aan de Westkust werd door de bezetting van Singkel in 1840 de grens met Atjeh bereikt, terwijl blijkens het voorgaande Siak geneigd bleek de oude betrekkingen met het Gouvernement te hernieuwen, bij welke beweging de Noordelijker gelegen Maleische staatjes, Asahan t/m. Langkat, zich wel wilden aansluiten.

Men zal moeten toegeven, dat met deze gegevens voor oogen het tijdvak van 25 jaren voldoende moest schijnen om geheel Sumatra (buiten Atjeh) onder geregeld bestuur te brengen.

Gedurende het tijdvak 1836—1840 had de Luitenant-Generaal Van den Bosch de leiding van het Departement van Koloniën en was de heer Merkus commissaris voor Sumatra. Het zal dan ook wel geen verwondering baren, dat gedurende dit tijdvak met de uitvoering der genoemde denkbeelden ten aanzien van de Buitenbezittingen in het algemeen en van Sumatra in het bijzonder, een werkelijk begin werd gemaakt.

Intusschen heeft de historie geen uitspraak kunnen doen, want nauwelijks aan de eigenlijke uitvoering begonnen — Merkus was benoemd tot commissaris voor Sumatra (1838) — besliste het Opperbestuur dat aan de denkbeelden van Minister Van den Bosch geen verder gevolg zou worden gegeven.

Uitvoerig is deze aangelegenheid besproken in een belangrijk artikel in het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, 15e Jaargang 1853, 2e dl. p. 144—169, p. 209—225 en p. 425—453.

Daaruit blijkt, dat reeds in 1834 een post was opgericht te Moeara Kompeh aan de rivier van Djambi, terwijl voorts tengevolge van de aangenomen gedragslijn op den 26en September 1838, een contract werd gesloten met den Soethan van Indragiri, waarbij o.m. het recht bedongen was om:

1. Een fort te bouwen te Pakanlais.
2. Eene redoute aan de monding van de Tjenako-rivier.

Bij G. B. van 28 Februari 1839 No. 1 werd het genoemde tractaat met Indragiri goedgekeurd en besloten tot de oprichting der posten, waartoe dat contract recht gaf.

Daarmede zou in Indragiri derhalve voor de toekomst onze invloed verzekerd zijn geweest. Siak had, blijkens vorenstaande, neiging om op gelijke wijze in meer dadelijke betrekkingen met ons Gouvernement te treden.

De Minister van Koloniën Van den Bosch trad echter in het einde van 1839 af en werd vervangen door J. C. Baud.

Reeds in 1841 bracht deze staatsman ter kennisse van de Indische Regeering, dat, hoewel zich geheel vereenigende met de beginselen, welke de aangenomen gedragslijn ten aanzien van Sumatra beheerschten, het tempo van uitvoering der daarvoor noodige maatregelen hem te snel voorkwam. De Minister

ging echter verder. Hij gelastte intrekking van de reeds ter Oostkust opgerichte posten.

Het meergenoemde tijdschrift-artikel, dat den ministerieelen brief van 1841 bijna geheel overneemt, stelt zich ten doel na te gaan, welke overwegingen den Minister tot dat besluit gevoerd kunnen hebben.

Aanleiding tot het schrijven van dat artikel zal wel gevonden zijn in de interpellatie van den Heer van Goltstein in de Tweede Kamer op den 2en Augustus 1847, betreffende de ontruiming der bedoelde posten, zoomede in het bij die gelegenheid door den Minister gegeven antwoord.

Het schrijven van 1841 had, in tegenstelling met de actieve politiek door Van den Bosch althans voor Sumatra voorgestaan, ons weder die der *algeheele onthouding* gebracht. Men was zelfs een stap verder gegaan. De Minister wenschte niet alleen uitbreiding van den regel van niet-bemoeiing met het Inlandsch bestuur, maar gelastte: *intrekken van alle civiele en militaire posten op de Oostkust, als ook van de binnenlandsche posten, welke met de inbezitneming der Oostkust in onmiddellijk verband staan.*

Hoewel reeds in de jaren 1842—'43 uitvoering gegeven was aan dien last van den Minister[1]), duurde het tot Augustus 1847 eer in de Volksvertegenwoordiging de ontruiming der posten ter Oostkust opzettelijk ter sprake kwam.

Wordt hierdoor een licht geworpen op de geringe vraag naar openbaarheid in die dagen, het lange wachten mag ook wel als een der oorzaken worden beschouwd, dat thans niet met zekerheid is vast te stellen, welke de meest dringende redenen geweest zijn voor het besluit van 1841.

De heer van Goltstein vond voor zijne interpellatie grond in een artikel in de Singapore Free Press van 9 Januari 1847. Met herinnering aan het bekende

---

[1]) Reeds was bij Geh. Bt. 15 Nov. 1841 La. H. 2 besloten:

1e. Aan den Res. van Riouw te kennen te geven, dat het voornemen om Siak met gewapende macht te bezetten, vooreerst nog uitgesteld zou blijven, zullende hij zich kunnen bepalen tot het aanknoopen en onderhouden van vriendschapsbetrekkingen met dat rijkje en om langzamerhand te trachten hiermede een tractaat aan te gaan;

2e. Aan den Gouverneur van Sumatra's Westkust te kennen te geven, dat vooreerst van de Oostkust tegen Siak niets zal worden ondernomen en dat afgezien wordende van het voornemen eener vestiging ter plaatse, zijn bestuur zich steeds ten doel zal moeten stellen om den handel en afvoer van producten uit de binnenlanden van Sumatra naar de Westkust te leiden.

Voorts werden in de jaren 1842—'43 de nederzettingen in Panai-Bila en Indragiri opgeheven, en de afdeeling Pertibi (tegenwoordig Padang Lawas) ontruimd.

tractaat van 1824 stelde de interpellant eenige vragen, welke men gevoegelijk zou kunnen weergeven met deze ééne, allesbeheerschende :

„is de ontruiming dier posten waarschijnlijk een gevolg van den drang door de Engelsche Regeering uitgeoefend ?"

Zoo begreep ook de toenmalige Minister van Koloniën Baud de gestelde vragen, althans zijn antwoord tracht aan te toonen, dat die ontruiming geenszins het gevolg was van gevoerde onderhandelingen, maar een daad van onzen vrijen wil, nadat het oogmerk, *waarmede die posten waren gevestigd, was bereikt geworden.*

En als dat oogmerk geeft de minister aan: het verhinderen van den toevoer van kruit en wapens naar de Westkust door handelaren van Singapore.

Wel waren toen klachten van Engelsche zijde gerezen, maar tijdens de gedachtewisseling was Bondjol gevallen, de vrede gesloten en daardoor de posten verder onnoodig.

In het meer genoemde artikel in het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië werd echter de instructie opgenomen, welke medegegeven was aan de commissie, die het contract met Indragiri had gesloten.

De derde zinsnede van art. 1 dier instructie luidt :

„Hoe wenschelijk eene dergelijke vestiging (als in Djambi) aan de rivier „van Indragiri ook steeds werd beschouwd, moest die echter worden uitgesteld „totdat Bondjol gevallen was en de zaken ter Westkust van Sumatra zich eeniger „mate zouden hebben gekonsolideerd."

De schrijver van het artikel (1853) meent dan ook een noot te mogen plaatsen van den volgenden inhoud:

„Ziedaar dus deze *geheime instructie* in lijnrechte tegenspraak met den „Minister van Koloniën, den heer J. C. Baud, die op eene interpellatie van den „heer van Goltstein in de Tweede Kamer der Staten Generaal antwoordde: dat, „bij onze oorlogen met de Padri's, onze vijand langs de rivieren, die op de „Oostkust monden, door de Engelschen toevoer van kruit en wapenen ontving; „dat, om dit te beletten, eenige militaire posten langs de Oostkust waren „gevestigd, en dat, toen de oorlog geëindigd was, *en dus de beweegreden had „opgehouden,* die posten natuurlijk waren ingetrokken".

Juist het tegendeel verklaart hier de *geheime instructie.* Men heeft *gewacht* totdat, door den val van Bondjol, de oorlog met de Padri's geëindigd zou zijn, *alvorens* de Oostkust te bezetten.

Hoe dit zij, de interpellant nam genoegen met de uiteenzetting van den Minister.

Intusschen had de toenmalige Gouverneur-Generaal (niemand anders dan de heer Merkus) na het schrijven van 1841 in Juni 1842 het advies gevraagd van den Kolonel Michiels, welk advies door E. B. Kielstra *in extenso* opgenomen is in zijn werk Sumatra's Westkust (1841—'49 3e Hfst.). Hetzelfde advies is *verkort* opgenomen in het meermalen genoemde tijdschrift-artikel van 1853 (Tijdsch. voor Ned. Ind. 1853 dl. II p. 425 e.v.) terwijl de oud-minister de Waal het schrijven een „*standaardbrief*" noemt. (E. de Waal: Onze Indische Financiën, VI bl. 66.)

Wij kunnen hier onmogelijk het voorbeeld van den heer Kielstra volgen, maar veroorloven ons hier de woorden over te nemen, waarmede de heer Colijn in een dienstnota, dien brief karakteriseerde:

„Die standaardbrief — naar de kwalificatie van de Waal — behandelt „onze Staatkunde op Sumatra met eene, men kan wel zeggen ongeëvenaarde over- „tuiging en kennis van zaken. Michiels was in de Sumatra-zaken doorkneed als „geen ander.

„Reeds in 1831 had hij gelegenheid gehad zich grondig op de hoogte „te stellen en zijn gedachten over onze politiek ten opzichte van dat eiland in „een nota neer te leggen. In 1833 bood de Djambi-expeditie hem gelegenheid „van nabij met een deel der Oostelijke helft van Sumatra kennis te maken en „meermalen ontvouwde hij zijne inzichten zoo in officieele rapporten als in parti- „culiere brieven. Zijn advies van 1842 was slechts de kroon op het vroegere „werk van dien aard. Eerst schetst hij den bestaanden toestand uitvoerig en „trekt daaruit de conclusie, dat niet alleen geen eeuw, geen 25 jaren aan de onder- „werping van Sumatra besteed hoefden te worden maar dat — met gebruikmaking „der beschikbare middelen — één jaar, de *wil* alleen, voldoende was.

„Voorts wijst hij er op, dat het *niet*-voltooien van het ontwerp van „uitbreiding nog geen troepenvermindering meebracht, wijl de dekking der land- „grenzen bij een niet afgerond gebied betrekkelijk veel troepen vereischt.

„En wanneer hij dan ten slotte verklaart dat toch 2 der 4 veldbataljons „naar Java zullen kunnen terugkeeren, dan vloeit dat niet voort uit de *onthouding* „van verdere uitbreiding, uit de *inkrimping* van bezet gebied, maar uit den zeer „gunstigen politieken toestand in het gebied der eigenlijke Westkust."

Zoo werden dan ondanks de ernstige bedenkingen daartegen gerezen — ook de Legercommandant had zich na ontvangst van het advies Michiels niet met de zienswijze van den Minister kunnen vereenigen — de reeds aangegeven posten ontruimd, was de eenige uitzondering van beteekenis op het plan van v. d. Bosch opgeheven *en stond mitsdien voor het geheel der Buitenbezittingen sinds 1842 onze politiek in het teeken der onthouding.*

Het was juist om deze reden, dat wij hiervoren schreven, dat de geschiedenis van ons gezag ter Oostkust van Sumatra de gelegenheid biedt een inzicht te krijgen in de wisselende lijnen, waarlangs onze politiek ten aanzien van de Buitenbezittingen zich bewogen heeft.

Omtrent de oorzaken van den terugkeer tot de *onthouding* in 1841 verschillen de berichtgevers van meening.

Men kan veilig aannemen, dat de eerste interpellant, de heer van Goltstein, de oorzaak zocht in den door Engeland op ons uitgeoefenden druk, welke mogendheid de uitbreiding van onzen invloed op Sumatra zoo dicht bij Singapore niet gaarne zag.

Ook omtrent de meening van den schrijver van het artikel van 1853, welk artikel op de interpellatie volgde, behoeft men na aandachtige lezing niet in twijfel te verkeeren. Wel wordt de Engelsche invloed niet met zooveel woorden als de eigenlijke oorzaak aangewezen, maar alle andere door den Minister in den brief van 1841 en in zijn antwoord aan van Goltstein aangewezen gronden voor de ontruiming worden één voor één ontzenuwd.

De heer Kielstra spreekt zich op blz. 397 van zijn genoemd werk beslist uit ten aanzien van de motieven, welke leidden tot den brief van 1841:

„Wij meenen," zoo zegt deze schrijver, „dat de boven medegedeelde brief „van 1 September *niet* een gevolg is van Engelschen invloed; maar wel van „dien van Generaal de Stuers, die, na de eerste berichten in de dagbladen over „den opstand van Batipoe, den 25en Juli 1841, een brief met eene nota (deze „onder het motto: parcourir un pays n'est pas le conquérir) aan Baud zond ter „waarschuwing tegen onze overhaaste uitbreiding op Sumatra, waardoor niet „alleen onze financiën zwaar werden gedrukt, maar ook het Indische leger steeds „uitgeput en Java zelf in gevaar gebracht werd."

In 1857 bracht de heer van Hoëvell nogmaals de ontruiming der posten van 1843 ter sprake in de Staten-Generaal. De Handelingen van 1857 (zitting van den 7en Mei) bevatten daaromtrent uitvoerige mededeelingen.

Na herinnerd te hebben aan de oprichting der posten in 1839 en 1840, bespreekt hij het raadselachtige der plotselinge opheffing een paar jaren later, wijst de door den heer Baud in 1847 gegeven verklaring als onjuist af, herinnert — blijkbaar doelend op het hiervoor genoemde Tijdschriftartikel van 1853 — aan de openbaarmaking van stukken op de zaak betrekking hebbend en concludeert ten slotte, dat wij ons in deze zaak eerbiedig geschikt hebben naar Engelands wil.

De heer Baud, die in 1857 Lid der Kamer was, had thans andermaal gelegenheid zich in het openbaar over de maatregelen van 1841 uit te spreken.

De uitvoerige beschouwingen, waarmede hij thans de conclusie van v. Hoëvell tracht te weerleggen, kan men als volgt samenvatten:

1e. Als minister verschilde de heer Baud alleen van gevoelen met den W.den Gouverneur Generaal Merkus ten aanzien van het *tempo,* waarin de plannen van Van den Bosch moesten worden uitgevoerd. Hij wilde daarvoor meer tijd nemen, noemt b. v. een halve eeuw.

2e. De zeer geringe waarde van het gebied aan de Oostkust van Sumatra.

3e. De gunstige financieële uitkomsten der genomen maatregelen.

4e. De weerlegging van het denkbeeld, dat wij bij het nemen dier maatregelen gezwicht zouden zijn voor den aandrang van Engeland.

De Heer van Hoëvell was door Baud's rede geenszins tot andere gedachten gebracht en wees met veel scherpzinnigheid eenige zwakke punten in het betoog aan.

Als die Oostkust zoo weinig waarde had, waarom stelt de Engelsche handel dan in die streken zoo veel belang; zouden de Singapoersche kooplieden zooveel beweging gemaakt hebben voor een land, waar geen menschen wonen en geen handel gedreven wordt?

De gunstige financieële uitkomsten schreef hij geheel toe aan den voorbeeldigen groei der koffieboomen ter *Westkust,* welken groei men toch moeilijk een *gevolg* van de ontruiming ter *Oostkust* kan noemen.

Baud bleef echter bij zijne meening, dat er geen sprake was van een zwichten voor den aandrang van Engeland, maar dat wij gezwicht waren voor onze *eigen* overtuiging; omtrent hetgeen wij oordeelden in ons belang te zijn.

Ook de Waal, die na zijn ministerschap de zaak in het bekende werk „Onze Indische Financiën dl. I" ter sprake brengt, meent, dat de ontstemming der

Engelschen uitsluitend gericht was tegen onze *handelspolitiek* dier dagen en *niet* tegen onze gezagsuitbreiding op Sumatra.

De heer Colijn is evenzeer van meening, dat de ontstemming van Engeland niet de eenige, zelfs niet de voornaamste reden geweest kan zijn.

Naar zijne meening moet men de ontruiming van de posten ter Oostkust vooral toeschrijven aan de volgende oorzaken:

1e. De werkelijk zorgelijke toestand der Nederlandsche financiën.

2e. De vrees Java teveel van troepen te ontblooten. (Kort na den Java-oorlog; cultuurstelsel).

3e. De weinige waarde, die de minister Baud, onder invloed van generaal De Stuers, hechtte aan de gebieden ter Oostkust.

Hoe dit zij, men kon de politiek van onthouding niet handhaven — zelfs niet voor korten tijd. Met ijzeren hand dwong de natuurlijke wet der noodzakelijkheid ons het zoo geliefkoosde systeem van „onthouding" los te laten. Zoowel de binnenlandsche als de buitenlandsche politiek deden haar invloed daarbij gelden. En nu kan het onverschillig zijn, welke beweegredenen hebben voorgezeten bij de ontruiming der posten ter Oostkust, maar wel dient aangeteekend, dat wederom de buitenlandsche gebeurtenissen aanleiding gaven tot het loslaten der onthoudingspolitiek.

In deze dagen toch valt de tweede actie van den beroemd geworden James Brooke in Noord-Borneo (vgl. De Waal I p. 43 e. v.):

„In 1842—'44 stonden Britsche oorlogschepen hem bij tegen de „zeeroovers. In 't laatst van 1844 benoemde de Britsche regeering hem tot agent „voor de Noordkust bij Borneo. In 1845 bewerkte hij voor haar den afstand van „het eiland Laboean door den Sultan van Broenei". . . . . .

„De handelingen van Brooke te Serawak o. a. zag onze regeering aan„vankelijk met opzet werkeloos aan. Baud meende toen dat het tractaat van „1824 de oprichting van Britsche kantoren in Broenei niet verbood. Immers bij „art. 12 beloofde Engeland slechts geen kantoor op te richten „op eenige der „andere eilanden liggende ten Zuiden van Straat Singapore."

Later kwam onze Regeering door de benoeming van Brooke tot Britsch agent te Laboean, maar vooral ook door de toon van de Engelsche pers tot ander inzicht. De correspondentie daarover vindt men aangehaald bij de Waal t. a. p.

Zij is voor ons van geen ander belang dan dat zij duidelijk aantoont, dat het onze Regeering noodzakelijk voorkwam onze Souvereiniteitsrechten op den Archipel beter vast te leggen, met als gevolg daarvan loslating althans voor bepaalde gevallen van de onthoudingspolitiek.

Ten aanzien van Sumatra dienden de contracten ter Oostkust een duidelijke gebiedsomschrijving in te houden, terwijl Rochussen, oud-gezant en bekend met de inzichten der Regeering, als Gouverneur-Generaal optrad voornamelijk ter regeling van deze aangelegenheid.

Het was onder deze omstandigheden, dat het optreden van den Engelschen avonturier Wilson in Siak voorviel. Na de bovenstaande uiteenzettingen zal het zeker niemand verwonderen, dat de Nederlandsch Indische Regeering gaarne van de gunstige gelegenheid gebruik maakte om hare rechten op Siak stevig te bevestigen.

Het geheele verdere verloop van onze gezagsvestiging ter Oostkust zal hierdoor veel duidelijker worden.

Met groote klaarheid treedt de *onmogelijkheid* van „onthouding" naar voren. *Evenmin als de andere Koloniale Mogendheden heeft Nederland zich kunnen onttrekken aan de dwingende wet van de praktijk, dat in een staat, die zijn internationaal bestaan heeft prijs gegeven, geleidelijk meerdere inmenging van het oppergezag onvermijdelijk wordt, hetgeen ten slotte leidt tot algeheele onderwerping*[1]).

Dat daarna een elastische decentralisatie en daardoor een gezonden vorm van Zelfbestuur in alle opzichten noodzakelijk is, daarover zijn wel allen het thans eens.

De nu volgende feiten bevestigen volkomen deze uiteenzettingen.

Gaat men even terug tot de gebeurtenissen, welke zich in die veertiger jaren der vorige eeuw afspeelden in het toenmaals nog onafhankelijke Rijk van Siak, dan ziet men (pag. 104) dat daar sedert het optreden van Tongkoe Ismail als sultan (1827) bijna voortdurende binnenlandsche onlusten plaats grepen. Zeer ernstig werd de toestand door het optreden van den Engelschen avonturier Wilson, die den sultan bijna van den troon wist te verdrijven, welke laatste eerst tevergeefs bij Engeland, daarna met meer succes bij Nederland om steun tegen de opstandelingen aanklopte.

[1]) L. van Vuuren. Eerste Maatregelen in pas geannexeerd gebied. G. C. T. van Dorp en Co. Semarang. p. 1.

Met onze krachtige hulp werden de opstandelingen onderworpen en Wilson verjaagd, waarna Tongkoe Ismail bij tractaat van 1 Februari 1858 zijn land aan het Gouvernement opdroeg, dat hem zijne rechten, ook op de Onderhoorigheden (tot de Tamiangrivier), waarborgde. Feitelijk was er van Siak's suzereiniteit over die Noordelijke landschappen in dien tijd niets meer over. Serdang, Deli en Langkat, welke zich los hadden weten te maken van Siak's invloed, waren al sinds 1854 gedwongen geworden in plaats daarvan dien van Atjeh toe te laten, welk rijk daar sedert dat jaar inderdaad opperheer was. Asahan had zich ook reeds sinds vele jaren losgemaakt van Siak en zelfs met succes eene poging van Tongkoe Ismail afgeslagen, toen deze in 1835 dit landschap tot onderwerping wilde dwingen. Het stond in deze jaren op het toppunt zijner macht; door aanhuwelijking en onderwerping had het sedert het begin der 19de eeuw zijn invloed uitgebreid over de deels Bataksche landschappen van Batoe Bara, Lima Laras, Koealoe, Leidong en Panei en met geluk gestreden tegen Bila en het onafhankelijke Kota Pinang.

Het N. I. Gouvern. verplichtte zich dus bij art. 9 van het Siak-tractaat van 1858, Siak's verloren gegane oppermacht over al deze staatjes weder te herstellen; het duurde echter tot 1862, voordat daarmede een aanvang werd gemaakt. In dat jaar wendde de Radja van Langkat, de onderdrukking door Atjeh moede, zich tot zijn vroegeren opperheer Siak, om door diens erkenning de hulp van het N. I. Gouvern. tegen Atjeh te verkrijgen. Hierna werd, op aandrang van Tongkoe Ismail van Siak, door het Gouvernement ten slotte aan den resident Netscher van Riouw, waaronder Siak toen nog ressorteerde, in 1862 opgedragen, meer aanrakingen te zoeken met de verschillende hoofden der in het Siak-tractaat als onderhoorigheden van Siak genoemde staatjes, teneinde deze te bewegen tot eene erkenning van die onderhoorigheid. Deli, Serdang, Langkat en enkele kleinere kuststaatjes gingen hiertoe over; Asahan en zijne vasallen weigerden dit evenwel hardnekkig, en namen zelfs tegenover de Commissie onder resident Netscher, welke een reis langs die kuststaatjes maakte, eene dreigende houding aan. Het duurde echter nog tot 1865, voordat het Gouvernement ertoe overging dit verzet door gewapend optreden te breken, wat zeer spoedig gelukte. Tevens werd in het daarop volgend jaar door optreden onzer Marine een einde gemaakt aan de vexaties der Atjehers in het Langkatsche, die daardoor naar hun eigen gebied werden teruggedreven, terwijl de rechten be-

vestigd werden van Langkat op Poeloe Kompai (in de Aroebaai) en Tamiang, dat echter sedert 1878 van Langkat afgescheiden en in 1908 bij Atjeh gevoegd is.

De bevestiging van Siak's oude oppermacht over al die landschappen was echter meer schijn dan wezen, daar de landsvorsten zich steeds bleven verzetten tegen iedere daadwerkelijke inmenging van dien kant in hunne aangelegenheden. Herhaaldelijk ontstonden in de volgende tientallen van jaren ernstige grensgeschillen tusschen die verschillende staatjes, vooral tusschen Deli en Serdang, welke vaak met de wapenen beslecht werden, zonder dat Siak bij machte bleek daarin tusschenbeide te komen. Vooral sedert de verplaatsing van ons bestuur over dit gewest van Riouw naar Bengkalis (dat daartoe in 1873 door Siak aan het Gouvernement werd afgestaan tegen eene jaarlijksche schadeloosstelling van *f* 8000) was daarentegen onze directe invloed steeds meer gestegen, zoodat het eene goede oplossing dier gespannen verhouding mocht worden genoemd, toen bij het nieuwe contract met Siak, dd. 23 Juni 1884, het Gouvernement alle aanspraken van dit rijk op de Noordelijke Onderhoorigheden van Panei af tot Atjeh toe, overnam tegen betaling eener jaarlijksche schadeloosstelling van *f* 40.000 en kwijtschelding van een schuld van *f* 50.000—. Sedert dat jaar werd ons gezag daar steeds krachtig gehandhaafd, vooral sedert de bestuurszetel in 1887 verlegd werd naar Medan, het centrum dier, door de tabakscultuur zoo buitengewoon in belangrijkheid toegenomen, Noordelijke kuststaatjes.

Doch ook in de Zuidelijke landschappen breidde ons direct gezag zich sterk uit. Met het van Siak steeds onafhankelijk gebleven Kota Pinang dateeren onze eerste aanrakingen reeds van 1839, in den tijd, dat onze troepen in Mandailing (Tapanoeli) tegen de Padri's ageerden. De vorst van Kota Pinang riep onze hulp in tegen Panei, welke met succes verleend werd, waarna tot 1843 eene militaire post in het landschap gelegerd bleef. Gelijk hierboven is medegedeeld, werd in dat jaar Kota Pinang weer geheel losgelaten, tot de reis van Netscher langs de Siaksche Onderhoorigheden den vorst van Kota Pinang, die in dien tijd wederom in een oorlog met Panei en Bila was gewikkeld, ertoe bracht, nieuwe aanrakingen met ons te zoeken. Deze stappen werden in 1864 gevolgd door de erkenning onzer souvereiniteit door Kota Pinang, dat daarenboven den, korten tijd tevoren op Panei veroverde, landstreek Laboean Batoe aan het Gouvernement afstond. Dit (rechtstreeks bestuurd) gebied van Laboean Batoe werd daarop

aangewezen als de standplaats van den controleur, die sedert 1865 met de aangelegenheden van Bila, Panei en Kota Pinang belast werd. In 1910 werd dit Gouvernementsgebied weder gevoegd bij het landschap Panei (Gouvernementsbesluit 21 October 1910 No. 13).

Ook Pelalawan gaf in 1877 den wensch te kennen, zich onder Nederland's souvereiniteit te stellen, waarop in 1879 een contract met dit landschap werd gesloten op den voet van het Siak-Contract. Hierop volgde in 1888 onze erkenning door de 4 Kota Rokan-kiri (Loeboek Bandahara), Tandjoeng Kasau, Tanah Djawa (G. B. 1891 No. 21) en Siantar (G. B. 1889 No. 25), terwijl Panei en Raja in 1903 (G. B. 1904 No. 24) onder ons gezag kwamen. Sinds dien tijd stonden dus, behalve de onafhankelijke Bataklanden op de Karo- en Timoer-hoogvlakten, alleen het boven Kampar-kiri-, boven Rokan- en boven Bila-gebied nog niet onder onze heerschappij. Hieraan kwam reeds in 1905 een einde voor de landschappen der Kampar-kiri[1]) en der boven Rokan,[2]) terwijl ten slotte de Radja-nan-Sembilan en Sepoeloeh in boven-Bila in 1915 de K. V. aflegden en onder het Sultanaat Bila werden gebracht.

Ook de geschiedenis der onafhankelijke Batak-landschappen op de hoogvlakten eischt eene afzonderlijke korte beschouwing. Reeds werd gesproken over het mythische Batakrijk „Aroe"[3]) in het tegenwoordig Cultuurgebied, dat, volgens de sage, waarschijnlijk ± 1539 door de Atjehers vernietigd werd.

Zelfs schijnt de invloed van Atjeh in dien tijd, vrijwillig of gedwongen, erkend te zijn tot in het gebied der Noordelijke hoogvlakte. De nederlaag had eene invasie van vreemde elementen in het kustgebied tengevolge. In Tamiang en Noordelijk Langkat waren het de Atjehers, welke er — onder een vertegenwoordiger van hun Sultan — de macht aan zich trokken; meer naar het Zuiden maakten de Maleiers van Djohore, evenals na de vernietiging van het rijk Gasip gebruik van den verwarden toestand om de kuststreken (riviermonden) te bezetten en daardoor een groot economische overwicht op het binnenland te verwerven. De Bataks werden steeds meer teruggedrongen naar het binnenland, vanwaar zij vroeger uitgezwermd waren naar de kust; in het Noordelijk gedeelte van

[1]). Rapport O'Brien T. K. N. A. G. 1906. In 1909 (Stbd. 368) werd het landschap Oeloe Teso hiervan afgescheiden en bij Indragiri (res. Riouw) gevoegd.

[2]). Koento, Kapanoehan, Ramba en Tamboesai; zie nota Quast in Tijdschr. Ind. T., L. en V. 1906, p. 408 e. v.

[3]). Zie over het rijk Aroe: De Oostkust v. Sumatra III. door Gramberg. I. G. 1881.

dit gebied konden zij zich slechts handhaven in het hoogere heuvelgebied, thans de Batak-doesoens van Oeloe Langkat, Deli en Serdang. En zelfs daar niet meer in volkomen onafhankelijkheid; tenminste bij onze vestiging in deze streken maakten de Maleische havenkoninkjes langs de kust aanspraak op de onderhoorigheid dezer Batak-doesoens aan hun gezag. Inderdaad was deze afhankelijkheid meer schijn dan wezen, want géén vertegenwoordiger van het Maleische gezag zou zich in dat gebied wagen; alleen doordat de Bataks voor hun handel (zout, opium, visch, enz.) afhankelijk waren van de beheerschers der kust, moesten zij zich eene zekere schatplichtigheid laten welgevallen. Van onze hulp hebben de vorsten echter gebruik trachten te maken om hun macht in de doesoens zelf te vestigen, tot dusverre echter nog steeds met zeer weinig resultaten. Meermalen was zelfs onze militaire bijstand noodig tegen de invallen der Bataks in het Maleische kustgebied, soms versterkt door stroopende Gajosche en Alassche benden. Pas de vestiging van één, later twee controleurs in het Doesoengebied (omstreeks 1888), maar vooral de onderwerping der onafhankelijke Karo-landschappen, aan ons gezag 1904-1906, bracht orde en tucht in die quasi-afhankelijke streken.

In de landstreek ten Z. van Deli en Serdang had de invasie der Maleiers ook wel de kuststrook in hun bezit gebracht, (Padang, Bedagei en Batoe Bara) maar hier wisten de Bataks zich beter tegen de indringers te verzetten. Zij slaagden er zelfs in hun geheele onafhankelijkheid te bewaren in verreweg het grootste deel van het achterland, Simeloengoen. Hoewel ook hier weer alle historische zekerheid ontbreekt, kan uit de verschillende sagen en overleveringen vrij stellig het bestaan van een eertijds machtig Batakrijk „Nagoer" (nog voortlevende, in den naam Nagaradja of Nagoer Radja, in Padang-Deli) afgeleid worden. Dit strekte zich niet alleen uit over gansch Simeloengoen, doch tevens over een groot deel der Timoerhoogvlakte. Later ontbond dit rijk zich in vier deelen: Silau, Panei, Sintar en Si Tonggang, welke, hoewel ieder onafhankelijk, toch steeds in nauwen samenhang tot elkaar bleven. De toenemende macht van Atjeh noopte de vorsten dezer rijkjes om — evenals dat in de Gajolanden het geval is geweest — gedurende geruimen tijd de opperhoogheid van den Sultan te erkennen. Sommige bestuursinstellingen volgens het Atjehsche viervorsten-systeem (dat ook op de Karohoogvlakte werd ingevoerd door Atjeh) worden nog aan dien invloed toegeschreven. De steeds afnemende macht der vorsten kon een verder uiteenvallen van het

vroegere „Nagoer" niet meer tegenhouden; zoo splitste Silau zich in Dolok en Poerba, terwijl Raja ontstond ten koste van Silau en Panei. Si-Tonggang schijnt eene Java-Minangkabausche invasie te hebben ondergaan, waaraan ook de verandering van zijn naam in Tanah Djawa wordt toegeschreven. Ten slotte vond men in de bovenstreken van Asahan nog verschillende onbelangrijke Bataksche landschapjes, welke deels onafhankelijk bleven, deels later in de eerste helft der 19de eeuw door Asahan onderworpen werden, evenals het grootste deel van de Batak - landschapjes in het Batoe - Bara'sche. Door de onderwerping van Asahan in 1865 kregen wij daarna ook het gezag over deze Bataksche vasallen; de Simeloengoensche rijkjes, welke nog geheel onafhankelijk waren, bleven echter ook toen buiten onzen invloed staan. De voortdurende twisten in dit onafhankelijke Batakgebied noopten ons bestuur echter steeds krachtiger daartegen op te treden. Vooral Raja gaf ons veel last. Dit rijkje wist zich in de tweede helft der vorige eeuw zeer veel macht te verwerven; vooral zijn hoofd Toean Rondahaim veroverde een uitgebreid gebied en plunderde en brandschatte tot in het aan ons onderworpen kustgebied. Tanah Djawa, Panei, Dolok en Siantar moesten alle hun tol betalen, tot de tuchtiging der Raja's in 1887 door het Gouvernement en de kort daarop volgende dood van Rondahaim een einde aan dit schrikbewind maakte. Zoo werd hier onze invloed in het Batakgebied gevestigd, waarna in 1888 de onderwerping aan ons rechtstreeksch gezag van Tanah Djawa en Siantar, doch pas in 1903 die van Panei en Raja volgde.

Onafhankelijk bleven toen nog de Bataksche landschappen op de Timoer- en Karohoogvlakten. De eerste hebben wij reeds genoemd; het waren de twee deelen van het oude Silau, Dolok en Poerba. Dit waren twee rijkjes met een autocratisch bewind, gelijk zich dat ook in de overige Simeloengoensche rijkjes had weten te ontwikkelen. Geheel anders was het op de Karo - hoogvlakte. Hier had de oude, democratische geest der Batak - instellingen zich aan den druk van een centraal bewind weten te onttrekken; zoo was het Karovolk gesplitst in een zeer groot aantal kleine republiekjes (oeroengs), die heel dikwijls fel tegenover elkaar stonden. Zoodoende was de geheele Karo in die dagen van onafhankelijkheid bijna voortdurend het tooneel van onderlingen strijd; een strijd, die meestal niet zeer ernstig was en bij het vallen van een doode beëindigd werd, doch op den duur toch moest leiden tot een toestand van algemeene anarchie en groote bezits-onzekerheid. De afhankelijkheid, waarin de hoogvlakte economisch

stond tot de door ons bezette kuststreken — vandaar toch moest het zout, enz. opgevoerd worden en daarheen richtte zich, als voornaamste bron van inkomsten, de paardenhandel — was oorzaak, dat dit wanbestuur niet leidde tot ernstige verwikkelingen met ons, hoewel de benedenstreken toch vaak het tooneel waren van strooptochten der Karo'ers. Jarenlang bleef deze toestand bestaan en was onze politiek ten opzichte dezer landschapjes er eene van onthouding, hoewel soms op vreedzame wijze getracht werd er eenigen invloed uit te oefenen. Vooral de toenmalige controleur C. J. Westenberg wist in de laatste jaren der vorige eeuw het vertrouwen van verschillende invloedrijke Karo-hoofden te verkrijgen, zoodat deze er in 1902 o.a. in toestemden, dat een zendeling zich te Kaban Djahé, in het centrum der Karo-Bataks, kwam vestigen. Deze toenemende invloed der Kompenie was echter een doorn in het oog van andere hoofden, vooral van de in het Westelijk gedeelte der hoogvlakte gevestigden, wat aanleiding gaf tot felle onderlinge twisten, welke wij ten slotte, door het afsluiten der toegangswegen tot de hoogvlakte, ten gunste der ons goedgezinde hoofden wisten te doen eindigen. Hierdoor was onze invloed op de hoogvlakte zeer versterkt, zoodat in 1904 reeds een tweetal landschapshoofden van de Karo-hoogvlakte hunne onderwerping aanboden. Ook de landschapshoofden van de rijkjes op de Timoer-hoogvlakte, Dolok en Poerba, boden hun onderwerping aan in het begin van 1904, welke — in tegenstelling met die der paar Karo-hoofden — in dat jaar reeds werd aanvaard en bekrachtigd. Het was de kort hierop plaats hebbende tocht van den Overste Van Daalen door het Westelijk deel der hoogvlakte, als voortzetting van de Gajo- en Alastocht, welke indirect de toename van onzen invloed op de Karo-landschappen zeer bespoedigde. Een deel der troepen keerde namelijk dwars over de hoogvlakte terug naar Medan en werd op dien tocht gewikkeld in een strijd tusschen de twee Karo-partijen, waarbij het hulp verleende aan de ons reeds welgezinde hoofden. Deze hulpverleening was het sein tot een algemeenen strijd tegen die ons toegedane hoofden, welke daarop weder onze hulp inriepen. Eene korte excursie in September 1904 leidde tot de vermeestering van enkele groote kampongs (o. a. Batoe Karang), welke als de brandpunten van het verzet waren te beschouwen, en ten slotte tot de onderwerping van alle Karo-hoofden. De chaos, welke na die onderwerping op het gebied van het inlandsch bestuurswezen der Karo-landschappen werd aangetroffen, was oorzaak, dat pas in 1907 de Korte Verklaring der door ons tot vertegen-

woordigers van het gansche Karo-volk aangewezen hoofden [1]) kon worden afgelegd en bekrachtigd, waardoor dus ten slotte het geheele, vroeger onafhankelijke. Batakgebied onder onze souvereiniteit was gebracht.

DE STAATSRECHTELIJKE VERHOUDING DER ZELFBESTUREN TER OOSTKUST VAN SUMATRA TOT HET LAND.

Een *uitvoerige* schets van de ontwikkeling van de staatkundige en staatsrechtelijke verhouding der zelfbesturen tot het Land in haren huidigen vorm zou in het kader van dit werk niet passen; hier zal met een summiere behandeling van dit onderwerp te volstaan zijn.

De richting, waarin de ontwikkeling dier verhouding zich bewogen heeft — noodzakelijkerwijs zich bewegen moest —, vindt men reeds in het hoofdstuk *Geschiedenis*, ter plaatse, waar de periode van onze Sumatrapolitiek onder van den Bosch, Merkus en Baud, een eenigszins uitvoerige behandeling vond.

Reeds daar werd erop gewezen op de regeling van de politieke verhouding der zelfbesturen tot het Land.

Dit geldt uiteraard niet uitsluitend de zelfbesturen der Oostkust maar evenzeer de zelfbesturen elders.

In de eerste plaats wordt de positie door de zelfbesturen ingenomen beheerscht door hunne *staatkundige* verhouding tot het Land, welke in het algemeen die is van vazal tot suzerein.

Uit deze verhouding vloeit voort de noodzakelijkheid, dat de zelfbesturen erkennen deel uit te maken van Nederlandsch-Indië;

zich verbinden in geenerlei politieke relaties te treden met vreemde mogendheden, in geval van nood de Regeering van Nederlandsch-Indië zoonoodig met gewapende macht bij te staan, geen onderlinge oorlogen te voeren en

tegen te gaan dat hunne onderhoorigen zich schuldig maken aan internationale misdrijven of schending van verdragen door Nederland met andere mogendheden aangegaan.

[1]) Zie hierna onder: Het Inlandsch Bestuur.

De „Lange" Kontrakten.

Streefde de Regeering van Ned. Indië er in vroeger jaren v. n. naar de zelfbesturen tot de erkenning — zij het in hoofdzaak op papier — van deze verplichtingen te brengen, eerst in de latere jaren en in stijgende lijn naarmate gebroken werd met de heillooze politiek van niet-bemoeiing met de aangelegenheden van inwendig beheer der zelfbesturen, breekt zich de overtuiging baan, dat leiding van en uitoefening van toezicht op dit inwendig beheer mede behooren tot de verplichtingen van den Suzerein.

Sedert openbaart zich het streven om deze verplichtingen na te komen in den inhoud der zgn. politieke contracten, waarvoor bij het geheime besluit van 23 November 1875 No. 126 een *modelkontrakt* met bijbehoorende instructie werd vastgesteld, bestemd om „zooveel mogelijk tot leiddraad te dienen „bij het aangaan van nieuwe overeenkomsten met inlandsche vorsten in de gewes- „ten buiten Java en Madoera, aan wie het recht van zelfbestuur is gelaten".

Uit het model-kontrakt van 1875 heeft zich o. a. voor de Oostkust ontwikkeld het Siakkontrakt van 1890, hetwelk weer gediend heeft voor de samenstelling van het modelkontrakt voor de Oostkust van Sumatra van 1906.

Dit laatste kontrakt bracht ingrijpende wijziging in de bestaande politieke overeenkomsten.

Bij de politiek van uitbreiding van onze bemoeienis met de zaken der zelfbesturende landschappen, vooral sedert het optreden van G. G. van Heutsz, maakten ook de toestanden en verhoudingen in de landschappen ter Oostkust van Sumatra een punt van onderzoek uit (zending van den toenmaligen kapt. in commissie H. Colijn — 1905).

Daarbij viel vooral op de volgende punten de aandacht:

a. De zelfbesturende hoofden trokken groote inkomsten en deden weinig of niets voor de ontwikkeling hunner landschappen, zoodat òf bijna niets werd gedaan, òf alle kosten ten laste van het Land kwamen.

b. De ongeregeldheid op het gebied der belastingen. In Asahan werd geldelijke belasting geheven door het hoofd voor eigen kas; in andere landschappen (de Batoebara'sche) geschiedde zulks door het Bestuur namens de hoofden, ten behoeve van de *landschapskas*, dus voor de ontwikkeling van land en volk, elders gebeurde in dit opzicht niets. Aan de bevolking der grenslanden werden

intusschen verschillende lasten opgelegd (Atjeh, Tapanoeli,) hetgeen ongewenschte toestanden in het leven riep.

c. Voorts achtte men de regeling ten aanzien van de onderhoorigheid, welke personen, die van huis uit geen sultans-onderhoorigen waren — nl. immigranten van Inlandschen en voor een deel ook van anderen Oosterschen landaard — tot zelfbestuursonderhoorigen stempelde, en deze personen mitsdien justiciabel voor en belastingplichtig aan de zelfbestuurders maakte, een minder wenschelijke.

De slotsom, waartoe een beschouwing van deze punten leidde, was dat gestreefd diende te worden naar:

a. Beëindiging van den toestand dat de zelfbestuurders de landschapsinkomsten bijna geheel ten eigen bate aanwendden (landschapskassen).

b. Heffing van eene geldelijke belasting van de inheemsche bevolking, overal ten behoeve van die kassen, en zooveel mogelijk op denzelfden voet als de belastingen voor de Gouvernementsonderhoorigen.

c. Een behoorlijk beheer der landschapsfinanciën op den grondslag van scheiding tusschen de inkomsten van het landschap en de private inkomsten van zelfbestuurder en hoofden (civiele lijst) zooals elders reeds in verscheidene contracten uiting had gevonden.

d. Beperking van de zelfbestuursonderhoorigheid tot de inheemsche bevolking (en de zich daarmede zoodanig vermengd hebbende vreemdelingen, dat zij gezegd kunnen worden daarin te zijn opgegaan) van de landschappen *in het gewest als geheel beschouwd* (de inheemsche Maleier, van het eene landschap naar het andere verhuizende, bleef dus zelfbestuursonderhoorige).

Ter bereiking van deze wenschelijkheden werd het reeds genoemde model contract 1906 ontworpen en werden overeenkomsten naar dit model gesloten met de voornaamste zelfbesturen ter Oostkust van Sumatra (Siak, Asahan, Deli, Serdang en Langkat) en met de tegenwoordige bestuurders van Pelalawan en van Koealoe. De overige zelfbesturen legden de korte verklaring af, hetgeen ook in de bedoeling ligt bij bestuurswisseling in laatstgenoemde twee landschappen. De voornaamste wijziging en tevens verbetering, die het contract van 1906 heeft gebracht, is wel geweest de vastlegging van de instelling der landschapskassen en het daaruit voortgevloeid rationeel en ordelijk beheer der landschapsfinanciën op den reeds gemelden voet van scheiding

tusschen landschapsinkomsten en persoonlijke inkomsten der zelfbestuurders, in kwaliteit genoten (civiele lijst). In deze landschapskassen vloeiden voortaan *alle landschaps inkomsten*; daaruit werden *alle landschapsuitgaven* gekweten, (ook laatstbedoelde, aan de zelfbestuurders toegelegde gelden) een en ander volgens door de zelfbesturen vastgestelde en door het Hoofd van gewestelijk bestuur goed te keuren *begrootingen*, terwijl voor het geheele geldelijk beheer *beheersreglementen* werden vastgesteld.

Voor de zelfbestuurders die, gelijk gemeld, tot dusver ten opzichte van de landschapsfinanciën geen enkel beginsel gehuldigd hadden, bracht de nieuwe regeling, naast eene beperking van hun macht tot het doen van willekeurige heffingen eene belangrijke dadelijke beperking van inkomsten mede, hetgeen aanvankelijk leidde tot tegenstand om het contract van 1906 te aanvaarden. [1])

De toenmalige sultan van Asahan reisde zelfs naar Nederland om bij de Nederlandsche Regeering herstel van de vroegere overeenkomst, v. z. v. zijn macht over de landschapsfinanciën betreft, te verzoeken.

De Regeering hield echter voet bij stuk. Einde 1906 had Siak het nieuwe contract geteekend, in 1907 volgden de overige groote sultanaten, en de rationeele regeling der landschapsfinanciën en het toezicht op het beheer daarvan zijn een weldaad voor land en volk geworden. Ten deele mede dank zij de ruim vloeiende en goed beheerde landschapsgelden [2]), is de economische ontwikkeling mogelijk geworden, welke de Oostkust van Sumatra in de afgeloopen 12 jaren te zien heeft gegeven. En waar den zelfbestuurders naast een vast inkomen, ook een evenredig deel werd toegekend in de inkomsten uit concessies e. d., verbandhoudend met de ontwikkeling der economische hulpbronnen hunner landschappen, hebben waarschijnlijk de meeste zelfbestuurders het bedrag hunner inkomsten van vòòr 1906 reeds weder bereikt, of dat zelfs overschreden.

Intusschen, hoezeer het wenschelijk blijft de belangstelling der zelfbestuurders in de economische ontwikkeling hunner landschappen te prikkelen door hen daarbij ook geldelijk belanghebbende te doen zijn, voortdurend, met name bij de wisseling van zelfbestuurders, wordt er naar gestreefd de, vooral in verhouding tot de landschapsbudgetten nog altijd zeer hooge inkomsten der zelfbestuurders

[1]) Het schijnt echter volstrekt niet zeker, dat de invoering van geregeld beheer ook *op den duur* eene *vermindering* der inkomsten van de zelfbestuurders beteekent.

[2]) Zie hiervoor bij het Verkeerswezen.

terug te brengen tot een bedrag, als billijk moet worden geacht ter vergoeding van de door hen aan het landschap bewezen diensten en noodig voor de ophouding van een passenden staat.

Zoo werd, bij gelegenheid van het optreden van een nieuwen sultan van Siak (1906) diens vast inkomen teruggebracht tot *f* 45.000 's jaars en ten aanzien van zijne uit concessies e.d. getrokken inkomsten bepaald, dat deze een bedrag van *f* 20.000 's jaars niet zouden te boven gaan.

Waar het landschapsbudget van Siak over 1918 *f* 365.195,— bedraagt, beloopen de inkomsten van den zelfbestuurder uit de landschapskas hier *f* 45.000, + *f* 4350 (aandeel cyns) of 13½% van het budget.

Voor de overige groote zelfbesturen bedraagt dit percentage nog (mede over 1918)

Asahan.	11% *)
Deli	33,5%
Serdang	48,4%
Langkat	39,5%

In het modelcontract van 1908 werd destijds nog niet vastgelegd, gelijk ten aanzien van zelfbesturen elders het geval is geweest, het zgn. *restitutiebeginsel:* de verplichting voor het zelfbestuur om den Lande de in het *rechtstreeksch belang* van het landschap gedane Landsuitgaven te vergoeden.

De oplegging van deze verplichting werd destijds voorshands achterwege gelaten wegens de reeds ingrijpende veranderingen door de contractswijzigingen naar het modelcontract van 1906 vooral in het geldelijk landschapsbeheer gebracht, alsmede met het oog op de ruime inkomsten, die het Land in den vorm van in- en uitvoerrechten, accijnzen en belastingen van Landsonderhoorigen uit de Oostkust trok, waarvan bovendien het bedrag door de hoogergenoemde wijziging van de regeling der onderhoorigheid nog zou toenemen.

Weliswaar werden de uit dezen hoofde den Lande toevloeiende indirecte baten geacht te moeten strekken in de plaats van een naar billijkheid van de zelfbesturen te vorderen bijdrage in de *algemeene bestuurskosten* van Nederlandsch-Indië als die voor Leger en Vloot, Regeering en Hooge Colleges enz., maar voor de Oostkust overtroffen die baten in beduidende mate het ruw geschatte gewestelijk aandeel in bedoelde *algemeene* kosten.

*) Bij dit cijfer moet men in het oog houden, dat bij de vaststelling der begrooting voor 1918 de waardigheid van Sultan in Asahan nog niet vervuld was.

Evenwel, de zelfbesturen en de gewesten evenzoo, vormen geen op zich zelf staande eenheden, zij zijn slechts onderdeelen van het geheel: Nederlandsch-Indië.

Het meerdere, dat — bovendien door grootendeels toevallige omstandigheden — in een of meerdere zelfbesturen als een bijdrage in de algemeene bestuurskosten wordt opgebracht, moet dus noodwendig dienen om een overeenkomstig tekort in die bijdrage van minder welvarende zelfbesturen te dekken, opdat het geheel zooveel mogelijk in evenwicht zij en kan dus geen grond opleveren om de welvarende zelfbesturen te ontslaan van de natuurlijke verplichting om het Land de in hun rechtstreeksch belang gedane uitgaven te vergoeden.

Hoewel de Regeering dus van oordeel was, dat er met de *tenuitvoerlegging* van de restitutie-verplichting ten aanzien van de zelfbesturen ter Oostkust *geen haast* behoefde gemaakt te worden (1908), werd die verplichting hier niet minder dan elders geacht aanwezig te zijn (1910).

In verband hiermede werd, hoewel de restitutie-verplichting niet contractueel was bedongen, met goed gevolg ernaar gestreefd met de zelfbesturen tot overeenstemming te komen omtrent eene, althans gedeeltelijke vergoeding der in hun rechtstreeksch belang gedane Landsuitgaven voor maatregelen, die om de een of andere reden tot de Lands*taak* werden gerekend, doch waarbij de landschappen rechtstreeks belang hadden. Naast deze „eigenlijke restitutie" staat de vergoeding voor maatregelen, die tot de landschapstaak behooren, doch door het Land werden getroffen, omdat die taak door de zelfbesturen nog niet kon worden vervuld. Het Land hielp dus onder stilzwijgende of uitdrukkelijke voorwaarde van terugbetaling der kosten (restitutie voor hulpverschaffing).

Wijl de aanbieding der hooger bedoelde eigenlijke restitutie steeds afhankelijk bleef van den uitslag van het met de zelfbesturen daaromtrent gepleegde overleg, terwijl in beginsel aan de rechtmatigheid eener *restitutievordering* ook hier niet kon worden getwijfeld, bleek meer en meer de wenschelijkheid om voor de zelfbesturen der Oostkust van Sumatra de *restitutieverplichting* ook contractueel vast te leggen, gelijk bij het na te noemen Siak-contract van 1916, heeft plaats gehad.

Bij de vaststelling van het werkelijk te betalen restitutie-bedrag wordt echter rekening gehouden met de draagkracht der landschappen en bovendien wordt een vrijgevig standpunt ingenomen met het oog op de algemeene voordeelen, welke het Land reeds uit de Oostkust trekt.

Door de Regeering werd besloten (1917) het geheele restitutie-bedrag — hulpverschaffing en eigenlijke restitutie tezamen — voor de zelfbesturen ter Oostkust van Sumatra, en zoodra de gegevens daarvoor bewerkt zijn ook voor de zelfbesturen in andere gewesten, te beginnen met 1918 voor 3 achtereenvolgende jaren op één zelfde bedrag vast te stellen, ongeacht de gedurende dat tijdperk mogelijk plaats hebbende vermeerdering of vermindering van de door het Land voor of in het belang der zelfbesturen gedane uitgaven.

In de jaren 1913 en 1914 werden met de landschappen Siak, Asahan, Deli, Serdang, Langkat, Koealoe en Pelalawan aanvullende overeenkomsten aangegaan tot toepasselijk verklaring van de verordeningen en bepalingen, welke door het Gouvernement zijn of zullen worden uitgevaardigd ten aanzien van:

a. de onderlinge rechten en verplichtingen der werkgevers en der van elders afkomstige werklieden op ondernemingen van land- of mijnbouw of van anderen aard;

b. het houden van openbare veilingen en verkoopingen.

Ter gelegenheid van de bestuurswisseling in Siak werd het contract van 1906 aan een algeheele herziening onderworpen en met den optredenden Sultan den 24en Mei 1916 de reeds hoogergenoemde nieuwe overeenkomst aangegaan, waarmede voor de Oostkust een *nieuw standaardmodel* in het leven is geroepen, dat gelden kan als de jongste omschrijving van de staatkundige en staatsrechtelijke verhouding van het zelfbestuur tot het Land, zooals de Regeering die thans wenscht.

In deze overeenkomst is in de eerste plaats vastgelegd de reeds hooger besproken *restitutie-verplichting*.

In de tweede plaats werd de regeling der *onderhoorigheid* in hoofdzaak teruggebracht tot die van vóór 1906, wijl gebleken was dat, door van buiten het gewest afkomstige Inlandsche immigranten — v. z. v. niet tot contractkoelies e. d. behoorende — als Gouvernementsonderhoorigen te beschouwen, aan talrijke, zich in de zelfbesturen neerzettende Inlanders ten opzichte van het zelfbestuur een exterritorialiteit werd verleend, welke fnuikend werkte op het gezag van het zelfbestuur binnen de eigen landspalen, terwijl ook, tegenover de vastgestelde restitutie-verplichting, het billijk moest worden geacht de landschapsinkomsten zoo min mogelijk te beperken.

Voorts werden in het landschap Siak, naast de reeds toepasselijk verklaarde regelingen, van verbindende kracht verklaard:

de regelingen welke van Landswege zijn of zullen worden uitgevaardigd ten aanzien van de uitgifte van zeebrieven en jaarpassen.

Bij aanvullende overeenkomsten gesloten in de maand October 1916 met de zelfbesturen van Deli, Asahan, Serdang Langkat, Koealoe en Pelalawan, goedgekeurd en bekrachtigd bij Bt. van 17 Februari 1917 No. 206, werd ook voor deze zelfbesturen de evenbedoelde nieuwe regeling der onderhoorigheid en die betreffende de toepasselijkheid der Landsverordeningen omtrent zeebrieven en jaarpassen geldend gemaakt.

De voornaamste bepalingen van het nieuwe Siak-contract — de voor de overige Zelfbesturen met een lang contract geldende, komen na de jongste aanvullingsovereenkomsten daarmede in hoofdzaak overeen — luiden:

Artikel 1.

(1) Evenals zijne voorgangers verklaart ook de tegenwoordige Sultan van Siak Sri Indrapoera, dat dit landschap behoort tot het grondgebied van Nederlandsch-Indië en dat hij mitsdien Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden, vertegenwoordigd door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, als wettige Oppergebiedster erkent.

(2) Hij belooft derhalve aan den Gouverneur-Generaal en aan diens vertegenwoordiger den Gouverneur der Oostkust van Sumatra, trouw, gehoorzaamheid en onderwerping.

Artikel 3.

Het landschap Siak Sri Indrapoera blijft als leen afgestaan aan en als zoodanig aanvaard door den tegenwoordigen bestuurder onder uitdrukkelijke voorwaarde van stipte en trouwe nakoming van de in dit contract omschreven verplichtingen.

Artikel 4.

(1) Het gezag van den bestuurder bepaalt zich tot de inwendige aangelegenheden van het landschap en zijne onderhoorigheden.

(2) De Sultan verklaart, dat hij zich in geenerlei staatkundige aanrakingen zal stellen met vreemde Mogendheden, noch toelaten, dat zulks door of namens zijne bloed- of aanverwanten of onderhoorigen plaats vinde, zullende de vijanden van Nederland ook zijne vijanden, de vrienden van Nederland ook zijne vrienden zijn.

Artikel 5.

De aanwijzing van een opvolger in het bestuur geschiedt door den Gouverneur-Generaal. De bestuurder doet, met inachtneming van de landsinstellingen en in overleg met den Gouverneur, eene voordracht tot die aanwijzing. Wegens wangedrag van den aangewezen opvolger in het bestuur, duidelijk blijkende ongeschiktheid voor de bekleeding van de hem toegedachte waardigheid of om andere redenen van gewichtigen aard, kan diens aanwijzing als zoodanig, al dan niet op voordracht van het Zelfbestuur, door de Regeering worden ingetrokken.

Artikel 8.

(1) Het bestuur over het landschap wordt gevoerd door den Sultan in overleg met en naar de aanwijzingen van den Gouverneur en de betrokken ambtenaren.

(2) De Gouverneur en de betrokken plaatselijk besturende ambtenaren hebben het recht alle vergaderingen van het zelfbestuur bij te wonen.

Artikel 9.

De bestuurder zal den Gouverneur der Oostkust van Sumatra als den vertegenwoordiger van den Gouverneur-Generaal eerbiedigen en gehoorzamen en mitsdien alleen met hem, rechtstreeks dan wel door tusschenkomst van de betrokken plaatselijk besturende ambtenaren, in overleg treden omtrent alle aangelegenheden, de wederzijdsche belangen betreffende.

Artikel 11.

Aan den Lande blijft het recht voorbehouden, om te allen tijde een of meer Europeesche of Inlandsche ambtenaren en het noodige overige personeel in het landschap te vestigen.

Artikel 12.

(1) Wanneer het van Regeeringswege mocht gewenscht geacht worden te eeniger plaatse in het landschap Siak Sri Indrapoera bezetting te leggen, versterkingen op te werpen of etablissementen op te richten, zal de bestuurder daartoe alle mogelijke hulp en bijstand verleenen; terwijl hij voor elk van zoodanige bezettingen, versterkingen of etablissementen aan den Lande zal afstaan eene uitgestrektheid gronds ter grootte en ter plaatse naar de keuze van Regeeringswege, behoudens billijke schadeloosstelling aan rechthebbenden.

(2) Zoodanige kostelooze afstand zal mede geschieden ten aanzien van gronden, welke de Regeering mocht wenschen te bestemmen voor de vestiging van nieuwe of de uitbreiding van bestaande hoofdplaatsen en andere belangrijke centra van bevolking.

(3) Gronden, waarop reeds hoofdplaatsen zijn gevestigd, zullen mede desverlangd aan den Lande worden afgestaan tegen billijke vergoeding van de uit den afstand voor het zelfbestuur voortvloeiende derving van inkomsten.

Artikel 14.

(1) Als onderhoorigen van den bestuurder van het landschap Siak Sri Indrapoera worden beschouwd alle personen, die in het landschap gevestigd zijn en niet krachtens het volgend artikel tot de rechtstreeksche onderhoorigen van den Lande worden gerekend.

(2) Bij geschil of iemand als onderhoorige van den Lande of van het zelfbestuur moet worden beschouwd, beslist de Gouverneur in hoogste ressort, zullende het zelfbestuur zich aan deze beslissing onderwerpen.

Artikel 15.

(1) Als rechtstreeksche onderhoorigen van den Lande worden in het landschap Siak Sri Indrapoera beschouwd:

a. Europeanen en met dezen gelijkgestelden;

b. Vreemde Oosterlingen (met Inlanders gelijkgestelde personen);

c. Inlandsche landsdienaren;

d. Inlanders, gevestigd binnen de grenzen der terreinen, die tot een der doeleinden, in artikel 12 omschreven, door het zelfbestuur ter beschikking van den Lande gesteld of aan den Lande afgestaan zijn of zullen worden;

e. Inlandsche Christenen, zoodra en voor zoover zulks door den Gouverneur-Generaal zal worden bepaald;

f. Inlanders van buiten het gewest, die zich tijdelijk in het landschap Siak Sri Indrapoera bevinden;

g. Inlanders, die, krachtens met hunne werkgevers op den voet der bestaande wettelijke bepalingen gesloten werkcontracten, werkzaam zijn op de ondernemingen van handel, landbouw of nijverheid, zoomede bij de openbare werken en den aanleg en de exploitatie van spoor- en tramwegen in het gewest.

(2) De rechtstreeksche onderhoorigen van den lande zijn onderworpen aan de rechtspraak der rechtbanken en rechters van den Lande.

(3) De bestuurder is verplicht alles te doen wat in zijn vermogen is om op verzoek van de betrokken landsdienaren rechtstreeksche onderhoorigen van den Lande, die verdacht zijn van eenig misdrijf of eenige overtreding, te doen opvatten en hen daarna aan de bedoelde landsdienaren uit te leveren.

Artikel 16.

(1) De rechtbanken en rechters van den Lande zullen met uitsluiting van den inheemschen rechter mede kennis nemen van:

1o: alle strafvorderingen tegen onderhoorigen van den Sultan van Siak Sri Indrapoera:

a. wegens misdrijven en overtredingen te zamen met rechtstreeksche onderhoorigen van den Lande gepleegd;

b. wegens misdrijven en overtredingen ten aanzien van den Lande en zijne eigendommen en inkomsten;

c. wegens overtreding van door den wetgever van Nederlandsch-Indië vastgestelde of nader uit te vaardigen verordeningen en bepalingen, welke voor den bestuurder en zijne onderhoorigen van bindende kracht zijn;

2o: alle burgerlijke rechtsvorderingen tegen onderhoorigen van den Sultan van Siak Sri Indrapoera:

a. waarin een of meer rechtstreeksche onderhoorigen van den Lande als medegedaagden betrokken zijn;

b. welke gegrond zijn op de onder 1o bedoelde misdrijven en overtredingen.

(2) De Regeering regelt de wijze van afdoening van de bij inwerkingtreding van dit contract voor de rechtbanken en rechters van den Lande aanhangige zaken, die ingevolge dit contract buiten hunne competentie zouden vallen.

(3) De landsdienaren zijn bevoegd tot opsporing van bovenbedoelde misdrijven en overtredingen en zullen daarin door den bestuurder steeds zooveel mogelijk worden bijgestaan.

(4) De bestuurder zal de vonnissen in de bovenbedoelde gevallen over zijne onderhoorigen uitgesproken, steeds eerbiedigen en voor de uitvoering daarvan bijstand verleenen.

Artikel 20.

Behoudens de bevoegdheid van het zelfbestuur om tot zoodanigen maatregel voorstellen te doen aan den Gouverneur, berust bij den Gouverneur-Generaal het uitsluitend recht om aan personen, al dan niet tot de rechtstreeksche onderhoorigen van den Lande behoorende, die gevaarlijk worden geacht voor de openbare rust en orde, het verblijf binnen het landschap te ontzeggen of eene bepaalde plaats daarbuiten tot verblijf aan te wijzen.

Artikel 26.

(1) De bestuurder zal aan personen, niet behoorende tot de inheemsche bevolking van het landschap Siak Sri Indrapoera, geene vergunningen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen of concessiën tot ondernemingen van landbouw, mijnontginning of boschexploitatie verleenen, noch aan

zoodanige personen gronden afstaan, verkoopen of verhuren, noch toelaten dat door personen, behoorende tot de inheemsche bevolking van het landschap, dergelijke vergunningen of concessiën, die eventueel aan dezen mochten zijn verleend, of wel rechten op gronden aan de eerst bedoelde personen worden overgedragen, dan na verkregen toestemming van de Regeering en behoudens nadere goedkeuring der contracten door den Gouverneur-Generaal of den Gouverneur.

(2) Vergunningen en concessiën als in het vorig lid bedoeld, zullen steeds met inachtneming van de algemeene belangen van Nederlandsch-Indië, waartoe ook het landschap behoort, zooveel mogelijk worden geregeld in overeenstemming met de algemeene verordeningen, die te dezer zake reeds bestaan of nader mochten worden uitgevaardigd en met de bijzondere bepalingen, die van Landswege te dien aanzien reeds zijn of nader zullen worden vastgesteld.

(3) De Regeering behoudt zich wijders het recht voor om voor Hare rekening ondernemingen van landbouw, boschexploitatie of mijnontginning in het landschap te doen aanvangen en voortzetten, een en ander behoudens billijke schadeloosstelling aan de betrokkenen voor zoover daartoe grond bestaat. De bestuurder zal zoodanige ondernemingen steeds zooveel mogelijk bevorderen.

(4) De Regeering heeft ook het recht concessiën als in alinea 1 van dit artikel bedoeld te verleenen, zullende elk voorkomend geval van dien aard het onderwerp van eene bijzondere schikking met den bestuurder uitmaken.

(5) De Regeering regelt het toezicht, in het algemeen belang op de mijnontginning te houden.

Artikel 27.

Ook andere dan de in het vorige artikel bedoelde concessiën zullen aan niemand verleend of overgedragen en overeenkomsten van niet strikt privaten aard zullen door den bestuurder met niemand gesloten worden, zonder voorafgaande toestemming van den Gouverneur.

Artikel 28.

De regelingen, welke van landswege zijn of zullen worden uitgevaardigd ten aanzien van:

a. het verzamelen van zeeproducten;

b. den in-, door- en uitvoer, alsmede het bezit en het vervoer van vuurwapens, ammunitie en ontplofbare stoffen en den handel in die artikelen;

c. de onderlinge rechten en verplichtingen der werkgevers en der van elders afkomstige werklieden op de ondernemingen van handel, landbouw of nijverheid, zoomede bij de openbare werken en den aanleg en de exploitatie van spoor- en tramwegen in het gouvernement Oostkust van Sumatra;

d. het houden van openbare verkoopingen;

e. de havenpolitie en het havenbeheer;

f. de bescherming van telegraaflijnen en kabels en van het telegrafisch verkeer;

g. de heffing van belastingen (daaronder begrepen pachten en monopoliën) ingevolge artikel 32, alinea 2;

h. de in artikel 26, 3de en 4de lid, bedoelde ondernemingen van landbouw, mijnontginning of boschexploitatie;

i. de uitgifte van zeebrieven en scheepspassen;

zijn van verbindende kracht voor den bestuurder van het landschap Siak Sri Indrapoera en zijne onderhoorigen.

Artikel 32.

(1) De bestuurder heft geene belastingen. Met toestemming van den Gouverneur-Generaal kunnen echter belastingen worden ingevoerd ten bate van de landschapskas vermeld in artikel 34.

(2) Voor het overige berust het recht tot het heffen van belastingen van welken aard ook,

daaronder begrepen het invoeren van pachten en monopoliën, uitsluitend bij den Lande. De bestuurder zal desgevraagd hulp en bijstand verleenen voor de inning.

(3) De bestuurder zal ten aanzien van het doen opbrengen van geldelijke belastingen en het doen verrichten van persoonlijke diensten binnen de hem dienaangaande gestelde grenzen handelen in overeenstemming met den Gouverneur en zooveel mogelijk in dien zin, dat zijne onderhoorigen aan dezelfde verplichtingen worden onderworpen als de tot de Inlandsche bevolking behoorende rechtstreeksche onderhoorigen van den lande in het Gouvernement Oostkust van Sumatra.

Artikel 34.

(1) Alle inkomsten van het landschap, daaronder begrepen die uit de vergunningen en concessiën, bedoeld in de artikelen 26 en 27, de opbrengst der belastingen, bedoeld in artikel 32 1ste lid, de schadeloosstelling, bedoeld in artikel 33 van dit contract, en de gerechtelijke boeten en confiscatiën worden gestort in een landschapskas, welke onder administratie en bewaring staat van een commissie of een ambtenaar, door den Gouverneur, dan wel van een college, door de Regeering daartoe aangewezen, en waarvoor de noodige regelen van Regeeringswege worden vastgesteld.

(2) Uit de landschapskas worden aan de bestuurder de in de bijlage B van dit contract aangegeven uitkeeringen gedaan; voorts worden uit die kas de ambtenaren en beambten van het zelfbestuur bezoldigd en zoo mogelijk de in het rechtstreeksch belang van het landschap door den Lande gedane uitgaven geheel of gedeeltelijk gerestitueerd, terwijl het overige in overeenstemming met den vertegenwoordiger van den Gouverneur-Generaal wordt besteed in het belang van land en volk.

Sedert is de wenschelijkheid gebleken om eenige andere aangelegenheden, o.a. op het gebied van uitgifte van gronden, nader te regelen; omtrent de daarvoor te sluiten aanvullings-overeenkomsten zal met de zeven meergenoemde zelfbesturen overleg worden gepleegd.

De Korte Verklaring. Naast de tot dusver behandelde zgn. „lange" contracten heeft zich ter Oostkust en elders nog een andere vorm van uitdrukking van de staatsrechtelijke verhouding der zelfbesturen baan gebroken, nl. de *korte verklaring* in drie artikelen. Voor de Oostkust werd hiervoor aanvankelijk gebezigd de Goenoeng Sahilan-verklaring, maar sedert 1906 (M. G. S. 15/11-06-3385 jo. M. G. S. 13/2-07-401) wordt ook hier gevolgd de *uniform-model korte verklaring,* m.d.v. dat reeds afgelegde verklaringen naar het oudere model slechts bij voorkomende gelegenheden (wisseling van bestuurder) door die naar het nieuwe model vervangen worden. De model K.V. luidt (na den gewonen aanhef:)

Ten eerste: dat het landschap ..... een gedeelte uitmaakt van Nederlandsch-Indië en derhalve staat onder de heerschappij van Nederland; dat ik mitsdien steeds getrouw zal zijn aan Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden en aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal als Hoogstderzelver Vertegenwoordiger, uit wiens handen ik het Bestuur over ...... aanvaard.

Ten tweede: dat ik mij in geenerlei staatkundige aanrakingen zal stellen met vreemde mogendheden, zullende de vijanden van Nederland ook mijne vijanden, de vrienden van Nederland ook mijne vrienden zijn.

Ten derde: dat ik zal nakomen en handhaven alle regelingen, die met betrekking tot ..... door of namens de Koningin der Nederlanden dan wel den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië

of Diens vertegenwoordiger zijn of zullen worden vastgesteld of toepasselijk verklaard en dat ik in het algemeen alle bevelen zal opvolgen, die mij door of namens den Gouverneur-Generaa lof Diens vertegenwoordiger zijn of zullen worden gegeven.

De Goenoeng Sahilan-verklaring wijkt hiervan o.m. in zooverre af, dat de bij die verklaring behoorende afzonderlijke *akte van erkenning en bevestiging* is vervangen door eene aanvulling van de formule der goedkeuring en bekrachtiging aan het slot der verklaring, waarvan de zelfbestuurder een exemplaar ontvangt, welke formule dan aldus luidt:

Deze verklaring is goedgekeurd en bekrachtigd op heden den..... zijnde daarmede tevens........ (naam)......... erkend en bevestigd als (bestuurder, radja) van........ (landschap).

Deze woorden worden in het goedkeuringsbesluit[1]) der Regeering herhaald.

De Korte Verklaring, afgelegd door het zelfbestuur, met de *goedkeuring en bekrachtiging* door de Regeering, *is te beschouwen als een overeenkomst vallende onder art. 44 R. R.* In een zelfbestuur onder een K. V. legt elk nieuw optredend zelfbestuurder een nieuwe K. V. af, zulks in tegenstelling met de zelfbesturen onder lang contract, waar een nieuw optredend bestuurder, bij zijne bevestiging als zoodanig, verklaart de bepalingen der bestaande overeenkomst te zullen naleven, tenzij van de bestuurswisseling gebruik wordt gemaakt om de bestaande overeenkomst te wijzigen of door een nieuwe te vervangen.

Hare huidige beteekenis als, tot zekere hoogte, model-vorm van uitdrukking der politieke verhouding tusschen zelfbestuur en het Land verwierf de K. V. sedert 1898 toen in beginsel werd aangenomen haar in Atjeh te doen strekken ter vervanging van de verklaring in 18 artikelen en zulks uit overweging, dat onze verhouding tot — vooral de minder ontwikkelde — zelfbesturen geenszins bepaald werd door uitvoerige contract-artikelen, maar door onze *feitelijk uitgeoefende macht,* terwijl het wenschelijk moest worden geacht, bij regeling onzer verhouding tot dergelijke zelfbesturen, met *behoud van het zelfbestuur* als zoodanig, aan onze *leiding* van de bestuursgestie een zoo groot mogelijke plaats in te ruimen zonder dat telkens contract-wijziging noodig zou zijn. De K. V. nu drukt uit de erkenning van onze macht (Art. 1 en 2) en de onderwerping aan onze leiding (art. 3). En hoewel de Regeering nooit verklaard heeft, dat

---

[1]) Dit goedkeuringsbesluit wordt, in tegenstelling met de vroegere akte van erkenning en bevestiging, den betrokken bestuurder *niet* uitgereikt.

doel van de regeling onzer politieke verhouding tot de zelfbesturen moet zijn het afleggen van de K. V. *door allen*, is wel de practijk geweest, dat hiernaar is gestreefd ten aanzien van de minder beteekenende zelfbesturen. De lange-contracten zijn alleen gehandhaafd ten aanzien van de voornaamste zelfbesturen, èn omdat die overeenkomsten ten opzichte van deze zelfbesturen beter tot hun recht kwamen, èn uit reverentie voor getrouwe vasallen. Zoo heeft men ook ter Oostkust, naast de lange contracten voor de hoogergenoemde sultanaten, de K. V. door de overige minder beteekenende zelfbesturen afgelegd, terwijl het—gelijk gemeld—in de bedoeling ligt ook de minder beteekenende landschappen Pelalawan en Koealoe t. g. t. de K. V. te doen afleggen.

Ter beantwoording van de vraag, welke regelingen — voorzoover niet uitdrukkelijk voor de zelfbesturen vastgesteld of voor hen en hunne onderhoorigen toepasselijk verklaard—geacht moeten worden voor eenig zelfbestuur onder een K.V. van kracht te zijn en in het algemeen welk gebruik zou zijn te maken van de in art. 3 der K. V. aan het land en zijnen vertegenwoordiger gegeven bevoegdheid, is door de Regeering in 1906 — zelfs meer in het bijzonder ten aanzien van de landschappen met een K.V. ter Oostkust van Sumatra — bepaald dat, in afwachting van een dienaangaande nader te treffen aanvullende wettelijke regeling, voorloopig tot *richtsnoer* worden genomen de bepalingen van het lange contract, waarvoor de K. V. in de plaats is getreden of, zoo dit van jonger dagteekening is, het contract, dat voor een nabijgelegen tot hetzelfde gewest behoorend zelfbestuur geldend is.

Om de rechten en verplichtingen der zelfbesturen onder een K. V. ter Oostkust van Sumatra te kennen, moet dus, naast de K. V., als richtsnoer geraadpleegd worden het vaker genoemde nieuwe Siakcontract van 24 Mei 1916.

De jongste wijzigingen van dat contract, welke ook voor de zelfbesturen onder een K. V. moeten gelden, werden na gepleegd overleg voor deze laatsten duidelijkheidshalve vastgelegd in de besluiten van de Gouverneur der O. v. S. van 30/8-'17, No. 517 (onderhoorigheid) en van 3/5-'18, No. 242 (toepasselijkheid regelingen zeebrieven en scheepspassen).

De hooger bedoelde aanvullende wettelijke regeling — ter vervanging van die min of meer vage aanwijzing van het jongste lange contract als richtsnoer bij de uitoefening der in art. 3 der K. V. opgesloten bevoegdheid — is belichaamd in de zgn. *zelfbestuursordonnantie* van Stbl. 1914 No. 24, welke echter

nog niet in werking is getreden, maar waarvan de inwerkingstelling, zij het gewijzigd om eenige inmiddels aan de orde gekomen aangelegenheden mede regeling te doen vinden, binnen niet te langen tijd mag verwacht worden.

Deze ordonnantie beoogt een vastlegging van de richting, waarin onze onontbeerlijke bemoeienissen met de zelfbesturen onder een K. V. zich zullen bewegen en van de beginselen, welke daarbij aan ons optreden ten grondslag zullen liggen.

Van veel belang is daarin art. 15, waarin — ter verzekering van de toepasselijkheid onzer verordeningen enz. omtrent verschillende aangelegenheden — bepaald is, dat het recht van zelfbestuur, onverminderd de beperkingen die het ondergaat als rechtstreeksch gevolg van de Nederlandsche Opperheerschappij, zich niet uitstrekt tot de in dat artikel genoemde onderwerpen (vgl. art. 27 al. 2 R.R.).

Deze onderwerpen zijn vrijwel dezelfde als die, welke ook in de lange contracten aan het Land plegen te worden voorbehouden.

Van beteekenis is voorts het verschil, dat in art. 3 der K. V. gemaakt wordt, tusschen *regelingen* en *bevelen*. Het eerste ziet op *wetgeving*, het laatste op uitingen van het *uitvoerend gezag*, van *bestuur*.

De vraag: welke bevoegdheid de Hoofden van Gewestelijk Bestuur op *wetgevend* gebied aan art. 3 der K.V. kunnen ontleenen, is beantwoord in dezen zin, dat, aangezien elk Regeeringsorgaan zijne bevoegdheden ontleent aan onze algemeene verordeningen en geen andere of ruimere bevoegdheid kan hebben dan aan dat orgaan bij die verordeningen is toegekend, het H. G. B. de bevoegdheid mist om in zelfbesturen onder een K. V. een ruimere wetgevende bevoegdheid uit te oefenen dan hem in rechtstreeks bestuurd gebied is toegekend.

Het treffen van regelingen op het gebied van belastingen en heerendiensten b. v. mag dus in zelfbesturen onder een K. V. niet plaats hebben bij gewestelijke keur, maar moet geschieden òf door den bevoegden Gouvernements - wetgever òf door het *Zelfbestuur*.

In de meeste gevallen zal, om voor de hand liggende redenen — waarvan er hieronder nog een enkele wordt genoemd —, aan laatstbedoelde wijze van handelen de voorkeur worden gegeven. Bij het in werking stellen van de eigen wetgevende bevoegdheid der zelfbesturen onder een K. V. zal het H. G. B. er krachtens de beloofde opvolging der van hem uitgaande *bevelen* voor zorg kunnen dragen, dat de producten van wetgeving der zelfbesturen in overeenstemming

zijn, niet alleen met onze beginselen van wetgeving in het algemeen, maar zooveel mogelijk ook met de dienaangaande in het rechtstreeks bestuurd gebied geldende verordeningen.

In de practijk leidt dit tot aanbieding van *ontwerpen* voor zelfbestuursregelingen — zoowel bij K. V. als lang contract — aan de Regeering vóór tot de vaststelling daarvan door de zelfbesturen wordt overgegaan.

Bovendien moeten van alle door zelfbesturen vastgestelde regelingen, welke, indien zij van Gouvernementswege waren tot stand gebracht, van een hoogeren dan den gewestelijken wetgever zouden zijn uitgegaan, een exemplaar in duplo aan de Regeering ter *kennisneming* worden aangeboden (Bijbl. 6801 jo. 7329); aan mogelijk daartegen bij Haar gerezen bezwaren zullen de zelfbesturen door intrekking of wijziging hunner verordeningen te gemoet dienen te komen.

Bij rondschrijven van den 1sten G. S. van 20 Januari 1914 No. 197 (Bbl. No. 7960) schreef de Regeering de betrokken Gewestelijke Bestuurshoofden aan, er o.a. op de in dat rondschrijven aangegeven wijze naar te streven, dat de leden der zelfbesturen een daadwerkelijk aandeel zullen nemen in het bestuur hunner landschappen en niet als ledepoppen zullen fungeeren, terwijl bij rondschrijven van denzelfden Hoofdambtenaar van 22 October 1915 No. 2621, het bovenstaande nog eens werd onderstreept en tevens uiting werd gegeven aan de wenschelijkheid zoo min mogelijk onderwerpen van wetgeving en bestuurszorg aan de *zelfwerkzaamheid* der zelfbesturen te onttrekken. De door de Regeering gevolgde politiek ten aanzien van de zelfbesturen beoogt *geleidelijke geschiktmaking voor hun taak en opleiding tot werkelijk zelfbestuur;* de gedragslijn der Regeering jegens die zelfbesturen wordt beheerscht door den wensch om de hoofden en landsgrooten meer en meer met onze bestuursbeginselen vertrouwd te maken en hun de geschiktheid bij te brengen om onder toezicht en leiding van Gouvernementsambtenaren het daadwerkelijk bestuur over hunne onderhoorigen te voeren op een wijze, die met onze bestuursbeginselen strookt.

Ten einde aanstaande leden der zelfbesturen zooveel mogelijk voor deze taak te bekwamen, wordt er op hen en hunne ouders drang uitgeoefend hunne opleiding met de hun wachtende taak in overeenstemming te doen zijn. Meerdere jongelieden van goeden huize in de zelfbesturende landschappen bezoeken in verband hiermede onderwijsinstellingen op de groote plaatsen der Buitenbezittingen of Java.

Als slot van deze beschouwing over de staatsrechtelijke verhouding der Zelfbesturen volge hieronder de jongste opgave der ter Oostkust gesloten L.C. en K.V.

Lijst aangevende de met de landschappen ter Oostkust gesloten overeenkomsten.

ASAHAN.

Akten van verband en van bevestiging.	25 Maart 1886
Akten van verband, suppletoire akte van verband en akte van bevestiging.	5 October 1888, 15 Maart 1890 en 6 October 1888.
Verklaring (onderdaanschap, rechtspraak).	3 November 1898.
Contract.	23 Augustus 1907.
Suppletoir contract (toepasselijkheid koelie-ordonnantie en vendu-reglement.	22 Maart 1913.
Akten van verband en van bevestiging.	6 Januari 1916.
Aanvullings-overeenkomst (herziening onderhoorigheid; toepasselijkheid gouvts. bep. omtr. zeebrieven en passen).	11 October 1916.

BAROE DJAHE EN ONDERHOORIGHEDEN.

Korte Verklaring.	12 September 1907.
Korte Verklaring.	13 Mei 1916.

BATOE BARASCHE LANDSCHAPPEN.

(Boga, Lima Laras, Lima Poeloeh, Pasisir en Tanah Datar).

Contract (overneming belastingen).	31 Mei 1884.
Verklaring (havenbeheer, bescherming telegraaflijnen en kabels).	16 Juli 1889.
Verklaring (mijnbouw, tegengang in- en uitvoer oorlogsbehoeften, recht van verbanning).	11 November 1890.
Verklaring (onderdaanschap, rechtspraak).	25 October 1898.

BILA EN ONDERHOORIGHEDEN.

Akte van erkenning en verklaring.	11 Augustus 1862.
Verklaring (toelating van vreemdelingen; geen afstand van grond aan deze.	9 Januari 1865.
Suppletoire Overeenkomst (overneming belastingen).	21 November 1875.
Verklaring (havenbeheer; bescherming telegraaflijnen en kabels).	24 Juni 1889.
Verklaring (mijnbouw, tegengang in- en uitvoer oorlogsbehoeften, recht van verbanning)	10 November 1890.
Verklaring (onderdaanschap, rechtspraak)	3 November 1898.
Akten van verband en van bevestiging	14 Januari 1904.
Korte Verklaring.	25 Juni 1907.
Korte Verklaring.	7 Januari 1916.

BOGA

Korte Verklaring.	14 Augustus 1907.

DELI

Akte van erkenning en verklaring.	22 Augustus 1862.
Aanvulling van bovenstaande akte.	5 Maart 1863.
Akte (grensregeling).	6 October 1865.
Suppletoire verklaring (uitlevering onderdanen)	10 November 1872.
Suppletoire overeenkomst (overneming heffingen en belastingen)	14 November 1875.
Akten van verband en bevestiging.	29 Juli 1876.
Contract (onderdaanschap, rechtspraak)	30 October 1883.
Contract met Bedagei (overneming belastingen).	15 December 1884.
Contract met Padang (overneming belastingen).	5 Maart 1885.
Verklaring (havenbeheer, bescherming telegraaflijnen en kabels).	11 Juni 1889.
Verklaring (mijnbouw, tegengang in- en uitvoer oorlogsbehoeften, recht van verbanning).	10 December 1890.
Suppletoir contract (onderdaanschap, rechtspraak).	5 November 1898.
Contract.	2 Juni 1907.
Suppletoir contract (toepasselijk-verklaring koelie-ordonnantie en vendu-reglement).	2 Juni 1913.
Aanvullingsovereenkomst) betreffende herziening onderhoorigheid en de toepasselijkheid gouvts. bep. omtrent uitg. zeebrieven en passen).	2 Juni 1913.

DOLOK (SILAU)

Verklaring (erkenning souvereiniteit van Nederland).	26 April 1904.
Korte Verklaring	10 September 1907.

GOENOENG SAHILAN

Verklaring (erkenning souvereiniteit van Nederland).	27 Februari 1905.
Korte Verklaring.	29 Mei 1907.
Overeenkomst met Oeloe Tessò (vaststelling grens).	19 Juli 1911.

KEPANOEHAN

Korte Verklaring.	27 Mei 1905.

KOEALOE EN LEDOENG.

Contract (overneming belastingen in Koealoe).	20 Augustus 1885.
Akten van verband en van bevestiging.	25 Maart 1886.
Verklaring (havenbeheer, bescherming telegraaflijnen en kabels).	4 Augustus 1889.
Verklaring (mijnbouw, tegengang in- en uitvoer oorlogsbehoeften, recht van verbanning).	23 November 1890.
Verklaring (onderdaanschap, rechtspraak).	15 November 1898.

Contract.	23 September 1907.
Suppletoir contract wegens toepasselijk verkl. koelie-ordonnantie en vendureglement.	25 Maart 1913.
Aanvullingsovereenkomst betreffende herziening onderhoorigheid en de toepasselijkheid gouvts. bep. omtrent uitgifte zeebrieven en passen.	25 October 1916.

KOENTO DAR ES SALAM.

Korte Verklaring.	22 Juli 1905.
Korte Verklaring.	25 Juni 1910.

KOETA BOELOEH EN ONDERHOORIGHEDEN.

Korte Verklaring.	13 September 1907.

KOTA PINANG.

Akte van erkenning en verklaring.	2 October 1864.
Suppletoire overeenkomst (overneming belastingen).	21 November 1875.
Akten van verband en van bevestiging.	4 September 1872 en 6 October 1873.
Suppletoire verklaring (onderdaanschap).	28 Mei 1880.
Contract (onderdaanschap, rechtspraak).	7 Januari 1884.
Verklaring (havenbeheer; bescherming telegraaflijnen en kabels).	18 Juli 1889.
Verklaring (mijnbouw, tegengang in- en uitvoer oorlogsbehoeften; recht van verbanning).	15 November 1890.
Suppletoir contract (onderdaanschap; rechtspraak).	8 November 1898.
Korte Verklaring.	24 Juni 1907.

IV KOTA ROKAN KIRI.

Verklaring (erkenning souvereiniteit van Nederland).	15 Maart 1888.
Korte Verklaring.	1 Mei 1905.

LANGKAT.

Akte van erkenning en aanvullende verklaring.	21 October 1865 en 9 Januari 1869.
Contract (overneming belastingen).	28 November 1876.
Akte (overdracht rechten op landschappen aan den rechteroever der Tamiangrivier).	20 Februari 1878.
Verklaring (havenbeheer, bescherming telegraaflijnen en kabels).	4 Juni 1889.
Verklaring (mijnbouw, tegengang in- en uitvoer oorlogsbehoeften; recht van verbanning).	15 Januari 1891.
Akten van verband en van bevestiging.	23 Mei 1893.
Verklaring (onderdaanschap, rechtspraak).	1 October 1898.
Contract.	6 Juni 1907.
Suppletoir contract nopens toepass. verkl. koelie-ordonnantie en vendu-reglement.	27 Maart 1913.
Aanvullingsovereenkomst betreffende herziening onderhoorigheid en toepasselijkheid gouvts. bep. uitgifte zeebrieven en passen.	14 October 1916.

LIMA LARAS.

Korte Verklaring.	14 Augustus 1907.

LIMA POELOEH.

Suppletoir contract (havenbeheer en rechtspraak inzake telegraafdelicten).	16 Juli 1889.

R. LINGGA EN ONDERHOORIGHEDEN.

Korte Verklaring.	11 September 1907.

LOGAS.

Korte Verklaring.	29 Mei 1907.

PAGOERAWAN.

Verklaring (havenbeheer, bescherming telegraaflijnen en kabels).	16 Juli 1889.
Verklaring (mijnbouw, tegengang in- en uitvoer oorlogsbehoeften, recht van verbanning).	11 November 1890.
Verklaring (onderdaanschap, rechtspraak).	1 November 1898
Korte Verklaring.	4 November 1907.

PANAI (BATAKLANDEN)

Verklaring (erkenning souvereiniteit van Nederland).	24 September 1903.
Korte Verklaring.	4 September 1907.

PANAI (MALEISCH)

Akte van erkenning en verklaring	11 Augustus 1862.
Suppletoire overeenkomst (overneming heffingen en belastingen)	21 November 1875.
Verklaring (havenbeheer, bescherming telegraaflijnen en kabels)	24 Juni 1889.
Verklaring (mijnbouw, tegengang in- en uitvoer oorlogsbehoeften, recht van verbanning).	8 November 1890.
Verklaring (onderdaanschap, rechtspraak).	2 November 1898.
Suppletoir contract (waardigheid radja moeda opgeheven).	28 Februari 1903.
Korte Verklaring.	24 Juni 1907.

PASISIR

Korte Verklaring.	14 Augustus 1907.

PELALAWAN

Contract.	4 Februari 1879.
Contract (overneming belastingen).	23 October 1882.
Contract (onderdaanschap).	1 Maart 1885.
Verklaring (havenbeheer, bescherming telegraaflijnen en kabels).	20 Juni 1889.
Contract en akten van verband en van bevestiging.	9 April 1895 en 29 Mei 1894.
Suppletoir contract (onderdaanschap, rechtspraak).	1 December 1898.
Contract.	29 December 1906.

Suppletoir contract nopens toepasselijk verkl. koelie-ordonantie en vendu-reglement.	8 April 1913.
Aanvullingsovereenkomst betreffende herziening onderhoorigheid en toepass. gouvts. bep. uitgifte zeebrieven en passen.	20 October 1916.

POERBA.

Verklaring (erkenning souvereiniteit van Nederland).	4 Mei 1904.
Korte Verklaring.	5 September 1907.

RAJA.

Verklaring (erkenning souvereiniteit van Nederland).	9 November 1902.
Korte Verklaring.	4 September 1907.

RAMBAH.

Korte Verklaring.	25 Mei 1905.

SARINEMBAH EN ONDERHOORIGHEDEN.

Korte Verklaring.	12 September 1907.

SERDANG.

Akte van erkenning en verklaring.	16 Augustus 1862.
Verklaring.	6 October 1865.
Aanvullende verklaring.	9 Januari 1869.
Contract (overneming van belastingen).	1 November 1876.
Akten van verband en van bevestiging.	29 Januari 1887.
Verklaring (havenbeheer, bescherming telegraaflijnen en kabels).	10 Juli 1889.
Verklaring (mijnbouw, tegengang in- en uitvoer oorlogsbehoeften, recht van verbanning).	25 November 1890.
Verklaring (onderdaanschap, rechtspraak).	26 October 1898.
Contract.	11 Juni 1907.
Suppletoir contract (afschaffing waardigheid Radja Moeda).	14 Maart 1910.
Suppletoir contract (toepasselijk verklaring koelie-ordonnantie en vendu-reglement).	29 Mei 1913.
Aanvullende overeenkomst betreffende herziening v/d onderhoorigheid en toepasselijkheid gouvts. bep. uitgifte zeebrieven en scheepspassen.	11 October 1916.

SIAK SRI INDRAPOERA.

Contract.	1 Februari 1858.
Suppletoire overeenkomst (opheffing onderkoningschap).	28 Maart 1863.
Akten van erkenning en bevestiging.	18 Maart 1865.
Suppletoire overeenkomst (afstand Bengkalis).	26 Juli 1873.

Suppletoire overeenkomst (overneming heffingen en belastingen).	4 November 1875.
Contract (onderdaanschap, rechtspraak).	3 December 1883.
Contract.	23 Juni 1884.
Akten van verband en van bevestiging.	25 October 1890.
Contract.	25 October 1890.
Suppletoir contract (onderdaanschap, rechtspraak).	1 December 1898.
Contract.	29 December 1906.
Suppletoir contract (toepass. verkl. koelie ordonnantie en vendu reglement).	5 April 1913.
Suppletoir contract (afschaffing landsgrooten.)	15 December 1914.
Akten van verband en van bevestiging.	3 Maart 1915.
Politiek contract.	24 Mei 1916.

SIANTAR.

Verklaring (erkenning souvereiniteit van Nederland).	16 September 1888.
Korte Verklaring.	16 October 1907.
Korte Verklaring.	18 Mei 1916.

SI LIMA KOETA (V KOETA).

Korte Verklaring.	4 September 1907.

SINGINGI.

Korte Verklaring.	29 Mei 1907.

SI PARE PARE.

Verklaring (havenbeheer, bescherming telegraaflijnen en kabels).	16 Juli 1889.
Verklaring (mijnbouw, tegengang in-en uitvoer oorlogsbehoeften, recht van verbanning).	11 November 1890.
Verklaring (onderdaanschap, rechtspraak).	3 November 1890.
Korte Verklaring.	14 Augustus 1907.

SOEKA EN ONDERHOORIGHEDEN.

Korte Verklaring.	13 September 1907.

TAMBOESEI.

Korte Verklaring.	5 Juni 1905.
Korte Verklaring.	12 October 1917.

TANAH DATAR.

Korte Verklaring.	14 Augustus 1907

TANAH DJAWA.

Verklaring (erkenning souvereiniteit van Nederland).	20 Juli 1888.
Korte Verklaring.	6 September 1907.

TANDJOENG.

Verklaring (havenbeheer, bescherming telegraaflijnen en kabels).	16 Juli 1889.
Verklaring (Mijnbouw, tegengang in- en uitvoer oorlogsbehoeften, recht van verbanning).	11 November 1890.
Verklaring (onderdaanschap, rechtspraak).	31 October 1898.
Korte Verklaring.	14 Augustus 1907.
Korte Verklaring.	12 September 1910.

TANDJOENG KASAU.

Verklaring (erkenning souvereiniteit van Nederland).	23 Februari 1888.
Verklaring (havenbeheer, bescherming telegraaflijnen en kabels).	16 Juli 1889.
Korte Verklaring.	14 Augustus 1907.
Korte Verklaring.	15 April 1912.

SAMENSTELLING DER BEVOLKING, STERKTE, KARAKTER, ENZ.

Uit de voorafgaande historische schets, betreffende de verschillende landschappen ter Oostkust, bleek reeds, dat de twee voornaamste samenstellende elementen der inheemsche bevolking bestaan uit Maleiers en Bataks, terwijl de zeer onbelangrijke overblijfselen der oudste bewoners van de streken ten Z. der Asahan-rivier, die hier en daar zich afgescheiden hebben gehouden van de latere Maleische indringers, als derde element genoemd zouden kunnen worden. Pas in de laatste vijftig jaren, sedert het Noordelijk deel der kustvlakte geheel in beslag genomen is door de Europeesche cultures, kwam naast deze oorspronkelijke bevolkingsgroepen een nieuw element van zeer groote beteekenis opkwam welke in hoofdzaak aangetroffen wordt in dat Cultuurgebied. Dit is de thans zeer belangrijke immigrantengroep, de tallooze vreemdelingen, die aangelokt door de gelegenheid tot geldverdienen bij de cultures, uit alle deelen van den Archipel en van China hierheen zijn gestroomd. Voor het grootste gedeelte zijn deze immigranten slechts tijdelijke bewoners; het zijn de contractkoelies, Chineezen en Javanen, die na verloop van tijd weer naar het land hunner herkomst terugkeeren. Een klein deel dezer koelies vestigt zich na ommekomst van het contract voor goed in het gewest, terwijl daarenboven — indirect eveneens door toedoen der cultures — nog tal van vrije immigranten het land binnenkomen. Deze vestigen er zich voor het grootste deel blijvend. De laatsten zijn vooral afkomstig uit Sumatra's Westkust (Minangkabauers) en Tapanoeli (Mandailingers en Toba-Bataks), dus uit de landstreken, die reeds in vroeger tijden een belangrijk aandeel hebben geleverd voor de oude bevolking van het land.

Over de nieuwgevormde bevolkingsgroep, de koelie-immigranten, zal gesproken worden bij de beschouwing der Europeesche cultures (het arbeids-vraagstuk) hieronder volge alleen een en ander betreffende de van oudsher hier gevestigde inheemsche bevolkingsgroepen: de Maleiers en de Bataks.

Geen dezer beide groepen kan als de oorspronkelijke bevolking van het gansche land aangewezen worden. Beide zijn zij hier gekomen bij verschillende immigratie-golven, welke in den ouden tijd uit naburige landen de Oostkust zijn binnengedrongen. De reeds meermalen aangehaalde „Nota omtrent het Rijk van Siak" noemt onder de tegenwoordige bewoners van Siak enkele onbelangrijke volksgroepen, die waarschijnlijk de laatste afzonderlijke overblijfselen vormen der oudste bevolking, welke voor het grootste deel reeds is opgenomen in de Maleische groep. Deze overblijfselen worden aangeduid als orang Sakei, orang Akit, orang Oetan, orang Rawe en orang Telang. Over het algemeen vormen zij weinig talrijke groepen, die een halfzwervend bestaan leiden in de oerwouden van Siak en de aangrenzende landstreken, en op de Brouwerseilanden. De orang Sakei houden zich meestal op in de bosschen der groote rivierbekkens, terwijl de orang Akit meer aan het zeestrand en de Rawa's temidden der kustmoerassen gevestigd zijn. Van de orang Talang, de bewoners der Petalangan, wordt in legenden verhaald, dat zij via Pagaroejoeng (Midden-Sumatra) van Java zijn gekomen, terwijl de orang Oetan beschouwd worden als de oorspronkelijke bewoners der eilanden.

Er is nog slechts weinig omtrent de zeden en gewoonten dezer verschillende oudste groepen bekend. Voor het meerendeel zijn het heidenen, nog echte „primitieven". In den laatsten tijd schijnt de Islam evenwel veld onder hen te winnen. Hun taal wordt genoemd „een dialect van het Maleisch, met enkele oorspronkelijke woorden vermengd." Eene eigenaardigheid is, dat zij tijdens het inzamelen van boschproducten gebruik maken van een afzonderlijke taal, die gezegd wordt, in het geheel geen overeenkomst te vertoonen met hun gewone spreektaal. Binnen het gewest komen dergelijke afzonderlijke overblijfselen eener bevolkingslaag, ouder dan de Maleische, ook nog voor in de ten N. van Siak liggende landschappen als Tanah Poetih en Koento (Rokan-landschappen).

De binnenstrooming van de Maleische elementen der bevolking heeft, zooals reeds uit de historische schets bleek, op verschillende tijdstippen en van verschillende richtingen plaats gehad. Het meest droegen daartoe bij de Minangkabausche landen en Djohore (Malaka). De Minangkabausche immigratie was het oudst;

in vroeger tijden beperkte zij zich echter in hoofdzaak tot de streken ten Z. van de Asahanrivier, pas in latere tijden zijn de Minangkabauers ook doorgedrongen tot de Noordelijker streken. Zuiver Minangkabausch is de bevolking der Kamparkiri-streken (Goenoeng Sahilan), der Tapoeng-federatie en grootendeels ook die der Rokanstaatjes. Ook in Siak zijn de afstammelingen der Minangkabauers zeer talrijk; zij worden in het algemeen aangeduid als de „anaq IV soekoe", — met name: Lima Poeloeh, Tanah Datar, Pasisir en Kampar[1] —, staan onder hunne eigen hoofden en namen altijd eene eenigszins bevoorrechte positie in. Hun komst dateert van vóór de Djohoresche suprematie over deze streken; het oude rijk van Gasip trok reeds tal van kolonisten uit Pagaroejoeng (het legendarische rijk der Minangkabauers in Midden-Sumatra), terwijl later de verdrijving van Djohore uit Siak door Radja Ketjil met behulp der Minangkabauers weder nieuwen toevoer van emigranten uit die binnenlanden tengevolge had. Eigenaardig is het, dat de Minangkabauers de hoeksteenen van hun oude adat, n.l. de soekoe-indeeling, het matriarchaat en de grondrechten[2] slechts wisten te handhaven in die streken, waar zij zich niet vermengden met andere bevolkingsgroepen, met name in de Rokan- en Kamparkiri-staatjes. In Siak daarentegen heeft de vermenging met de oorspronkelijke bewoners en met Djohoreesche Maleiers die Minangkabausche adat-opvattingen grootendeels doen verdwijnen, zoodat hier alleen een sterk verbasterd soekoeverband aan die afkomst herinnert.

Ook Djohore heeft een zeer belangrijk aandeel gehad in de bevolking van deze landen. De eerste groote immigratie had plaats na de vernietiging der oude kuststaten door Atjeh, waardoor Djohore gelegenheid kreeg zich veel invloed te verwerven in de kuststreken. Het hoofdbestanddeel der tegenwoordige Maleische bevolking van de streken beneden de Asahanrivier wordt zoodoende gevormd door afstammelingen dezer Djohoreesche kolonisten, welke daar de oudere Bataksche bevolking geheel uit de kustvlakte wisten te verdringen.[3]

[1] Hetzelfde verschijnsel dus als in Atjeh, dat bij deze kolonisten het oorspronkelijke soekoe (stam)-verband plaats maakte voor een soekoeverband naar het land van herkomst. Zie hiervoor Dl. II, afl. 2, p. 50).

[2] Eene beschouwing over deze adats-instellingen is hier niet op haar plaats; men zie daarvoor: Mededeelingen v. h. Encycl. Bureau. afl. XVII: De Minangkabausche Negari, door L. C. Westenenk (2de druk).

[3] In Batoe Bahra ontstond een kolonie van Minangkabauers uit Siak. De namen der vier landschappen Tanah Datar, Lima Poeloeh, Pasisir en Lima Laras – de oude soekoe's — wijzen nog op deze afkomst. Onder Djohoreeschen invloed is ook hier het soekoe-verband reeds lang omgezet in een zuiver territoriaal bestuur onder de vroegere soekoe-hoofden als landschapshoofden.

Overzicht betreffende het aantal inwoners der onderafdeelingen en afdeelingshoofdplaatsen van het Gouvernement Oostkust van Sumatra op ultimo 1915.

		Europeanen en daarmee gelijkgestelden		Inlanders		Chineezen		Arabieren		Andere Vr. Oosterl.		Totaal aantal inwoners	Oppervlakte in K. M²	Dichtheid der bevolking per K. M²
		M	V	M	V	M	V	M	V	M	V			
	Afdeeling Langkat	602	264	61.324	49.269	21.823	2.275	10	6	2.563	679	138.815	± 6.200	± 22.4
Afdeeling Deli en Serdang	O.afd. Boven Deli	90	28	16.292	14.068	5.618	117	7	—	609	234	37.063	± 4.900	± 55.—
	„ Beneden Deli	1370	840	43.260	38.560	39.550	3.240	235	15	4.260	1.080	132.410		
	„ Serdang	330	92	17.026	15.491	10.509	648	5	—	1.026	215	45.342		
	„ Padang Bedagai	245	114	24.171	18.423	8.564	879	20	2	1.020	400	53.838		
Afdeeling Asahan	„ Batoe Bahra	109	38	18.533	13.756	2.714	150	5	—	180	16	35.501	± 12.800	± 11.—
	„ Asahan	294	165	36.021	27.915	7.151	1.262	4	—	434	102	73.348		
	„ Laboean Batoe	98	32	16.755	15.203	1.922	495	—	—	50	14	34.569		
Afd. Sim. en Karo-l.	„ Simeloengoen	230	85	47.313	42.377	4.545	183	—	—	347	54	95.134	± 6.700	± 24.—
	„ Karolanden	20	10	30.640	33.269	105	3	—	—	8	—	64.055		
	Afdeeling Bengkalis	48	23	47.960	52.665	14.855	4.495	11	2	63	5	120.127	± 67.300	± 1.8
	Totalen	3436	1691	359.295	320.996	117.356	13.747	297	25	10.560	2799	830.202	97.900	8.5

Afdeelingshoofdplaatsen	Europeanen	Inlanders	Chineezen	Arabieren	Andere Vr. Oosterl.	Totaal
Medan	1.970	17.300	13.650	180	3.180	36.280
Tandjoeng Poera	41	1.089	1.440	14	181	2.765
Tandjoeng Balai	125	3.248	1.942	4	178	5.497
Pematang Siantar	100	2.011	1.412	—	212	3.735
Bengkalis	20	419	360	4	17	820

Overzicht betreffende het aantal inwoners der onderafdeelingen en afdeelingen

Ook in de Zuidelijker streken was hun invloed zeer belangrijk, hoewel zij zich daar meer vermengden met de oorspronkelijke bewoners (Tanah poetih), Minangkabauers (Siak), Bataks (Koealoe, Panei en Kota Pinang) of Atjehers (Noordelijk Langkat, Bangka). Kenmerkend voor deze Maleische bevolkingslaag is, behalve het ontbreken van de matriarchale instellingen der Minangkabauers, een sterk gecentraliseerd en autocratisch erfelijk vorstenbestuur, in wezen geheel afwijkend van het feitelijk republikeinsche bewind der Minangkabausche stamhoofden.

Hoewel de Maleische bewoners van dit gewest nergens uitmunten door energie en ontwikkelingsdrang, schijnt het toch, dat dit eeuwenoude despotische vorstenbestuur de ontwikkeling der Maleiers van Djohoreesche afkomst in het bijzonder belemmerd heeft. Overal waar deze groep zich vestigde, treft men zeer achterlijke toestanden en geringe economische ontwikkeling aan, gepaard aan een opium-misbruik, dat tot volks-ondeugd is geworden. Hieraan valt het o. a. gedeeltelijk toe te schrijven, dat de Maleische bevolking van het Cultuurgebied zelf geheel buiten de groote economische ontwikkeling van haar land is gebleven, zoodat thans voornamelijk inlanders van vreemden oorsprong (Minangkabauers, Mandailingers) de voordeelen dier ontwikkeling genieten. Ook de *oude* Minangkabausche kolonisten, die zich bijna overal met de andere Maleische volksgroepen vermengd hebben en hunne zeden overnamen, toonen thans bijna overal dezelfde kenmerken van achterlijkheid en gebrek aan energie.

Van de verschillende groepen, waarin de Batakspiegel het Bataksche volk verdeelt[2]), hebben er vier in meerdere of mindere mate bijgedragen tot de bevolking van het gewest. Dit zijn: de Karo-Bataks, de Timoer-Bataks, de Toba-Bataks en de Mandailing-Bataks.

De Karo-Bataks vormen de bevolking van de Karo-hoogvlakte, terwijl onder hen tevens gerangschikt worden de bewoners der Langkatsche, Delische en Serdangsche „doesoens", hoewel deze in de benedenstreken — dus op het grensgebied der Maleische kuststreken — zich vermengden met vreemde elementen uit de kustbevolking en, in later tijd, ook uit de contractkoelies. Hoe dieper men het binnenland ingaat, des te zuiverder treedt het Karo-Batak-element weer op den voorgrond.

[1]) En onderdeel der onderafdeeling Bagan Api Api. waar eene Atjehsche kolonie bestaat dagteekenend uit den tijd van Atjeh's overheersching

[2]) Batakspiegel p. 10.

De Timoer-Bataks zijn de bewoners der Timoer-hoogvlakte en van Simeloengoen, vanwaar zij in Batoe-Bahra uitgezwermd zijn tot bij de kust. Veel erger dan de Karo'ers hebben deze Bataks den invloed van de Maleische nabuurstaatjes ondergaan, o. a. in hun bestuursvorm, welke meer Maleisch (autocratisch) dan Bataksch (democratisch) is.

De Toba-Bataksche groep heeft haar hoofdzetel aan de Zuidelijke oevers van het Tobameer en op de Toba-hoogvlakte, dus buiten de grenzen van dit gewest. Hare leden zijn echter vandaar uitgezwermd, door de poort der Asahanrivier en uit het berglandschap Habinsaran, naar de aangrenzende Oostelijke kustvlakte, waar zij thans het grootste deel uitmaken der bevolking van de landschappen Asahan en Koealoe buiten de Maleische kuststreken.

Vertegenwoordigers der Mandailing-Bataks, vaak echter vermengd met Minangkabausche Maleiers, vindt men ten slotte weder ten Z. dezer landstreken, waar zij — vooral in Panei, Bila en Kota Pinang — het hoofdbestanddeel van de bevolking der bovenstreken vormen.

Tevens valt er in de laatste tijden, een vrij groote trek van Mandailingers (en Minangkabauers) waar te nemen naar de Maleische streken van het Cultuurgebied, waar deze energieke inlanders voor een deel in tal van gouvernements- of ondernemingsbetrekkingen geplaatst worden, voor een ander deel in den handel hun bestaan vinden.

Betreffende den aard van het Batakras zijn in het algemeen veel meer gegevens bekend dan van de Maleische kustbewoners. Zendelingen en tal van onderzoekers hebben zich in de laatste halve eeuw aangetrokken gevoeld tot dit belangwekkend volk, zoodat de volslagen onbekendheid, waarin wij tot de eerste helft der 19de eeuw, vooral ten opzichte van de Noordelijke Bataks, verkeerden, thans reeds sinds lang heeft plaats gemaakt voor diepgaande studies betreffende land en volk, waardoor onze kennis betreffende deze onderwerpen vrij volledig is. Een overzicht betreffende dit volk geven de in 1910 verschenen Batakspiegel en de overige jongere publicaties van het bekende Batak-Instituut [1]),

[1]) Het Bataksch Instituut is opgericht in 1908 en gevestigd te Leiden. Het heeft ten doel zoo volledig mogelijke gegevens te verzamelen betreffende de Bataklanden, en voorts deze gegevens dienstbaar te maken aan het welzijn der bewoners, aan hunne ontwikkeling en aan onze betrekkingen met hen.

Ook dank zij den steun van bestuur, zendelingen en verschillende groote cultuur-maatschappijen ter Oostkust heeft het Instituut reeds tal van belangrijke publicaties omtrent het Batakvolk het licht kunnen doen zien, terwijl tevens een krachtige invloed op economisch en ander gebied ten bate van land en volk wordt uitgeoefend (ambachtsschool, landbouwvoorlichting, enz).

terwijl de arbeid van Westenberg, Joustra e. a. in de laatste jaren in het bijzonder een helder licht hebben geworpen op de — het langst onafhankelijk gebleven — Noordelijke Batakgroepen der Karo- en Timoer-Bataks. Met het oog op de algemeene verspreiding van een zoo volledig studie-materiaal behoeft dit overzicht slechts kort te zijn.

Over het algemeen stemmen alle beschrijvers van het Batakvolk overeen in de toekenning van een groote vatbaarheid voor ontwikkeling, goed verstand en groot bevattingsvermogen. De meesten stellen de Bataks ver boven de Oostkust-Maleiers die — gedegenereerd door opium-misbruik en door het eertijds zoo slechte bestuur hunner hoofden — het vermogen misten zich aan te passen aan den snellen ontwikkelingsgang van het land door de Europeesche cultures. Tegenover deze gunstige eigenschappen teekent de Batakspiegel den Batak als lomp, ruw en onhebbelijk in zijn optreden tegenover dengene, van wien hij niets te verwachten heeft; voorts als norsch, driftig en lichtgeraakt. Bovenal worden deze fouten aan den Toba-Batak verweten, den Karo- en den Timoer-Batak wordt wat meer beschaving en zelfbeheersching toegeschreven. Ten gunste van den Tobanees in het bijzonder pleiten weder diens grootere ondernemingsgeest en ijver, — eigenschappen welk zijn Noordelijker stamverwanten slechts in geringe mate schijnen te sieren.

Bovenal de Timoer-Batak heeft een zeer ongunstigen naam. Deze groep heeft zich niet, zooals de Karo- en de Toba-Bataks, vrij weten te houden van den invloed der Maleische kuststaatjes. De Batakspiegel zegt van hen, dat een aanzienlijk aantal personen daar stellig door den invloed van de lang geheerscht hebbende harde slavernij, den indruk maakt van stompzinnigheid, terwijl een overmatig opium-misbruik oorzaak is van lichamelijke en geestelijke ontaarding. Neergedrukt door het despotisch gezag der hoofden, zoomede door de talrijke onderlinge oorlogen, verkeerde de Timoer-Batak bij de bevestiging van onze macht in Simeloengoen in een toestand van groot economisch verval. Een goede prikkel tot vooruitgang werd hier in het leven geroepen door de vestiging van talrijke cultuur-ondernemingen, zoomede door de komst van duizenden immigranten uit Toba en Samosir, die in de laatste jaren een groot deel van het land ontgonnen hebben voor den rijstbouw.

Met de bovenstaande algemeene karakterschets van den Batak stemt die van Volz betreffende den Karo'er geheel overeen. Ook hij roemt als kenmerkende eigenschappen de goede verstandelijke vermogens en vatbaarheid voor ontwikkeling,

waartegenover hij een meer dan gewone luiheid stelt. De overwinning van deze laatste ondeugd zou het Bataksche volk een belangrijke rol kunnen doen spelen bij de ontwikkeling van geheel Sumatra. In verband hiermede wijst Volz ten slotte op de zeer groote vruchtbaarheid van dit ras. Tot nu toe kon de invloed daarvan op het bevolkingscijfer niet zoo duidelijk uitkomen als verwacht mocht worden, daar de vroegere oorlogen en de zeer slechte hygiënische toestanden — vooral de herhaaldelijk heerschende hevige pokken-epidemiën — den bevolkingsaanwas tegenhielden. Sedert onze invloed zich echter krachtig op de hoogvlakte doet gevoelen, is er volkomen rust ingetreden en heeft de pokkenbestrijding door de geregelde inenting en masse reeds belangrijke resultaten afgeworpen. Een nadeel van het, door de openstelling der Karo-hoogvlakte ontstane, intensieve verkeer met de benedenstreken, wordt in de Batakspiegel (p. 108) geschetst: „De, naar het schijnt bij al de Bataks vrij sterk ontwikkelde, sexueele „aanleg is bij de Karo-Bataks zeer ontwikkeld en is — in verband met de nergens „elders in de Bataklanden in die mate bestaande gelegenheid tot omgang met „prostituée's (op de plaatsen in de benedenlanden van Deli) — wel oorzaak van de „hier zéér veel voorkomende geslachtsziekten". Dit gevaar is een der redenen van de waarschuwing die van de Zending is uitgegaan zoowel tegen de (tijdelijke of vaste) emigratie van Bataks uit Samosir en Toba naar het Cultuurgebied als tegen het ontstaan van cultuur-ondernemingen met contract-koelies in het Batakland.

Tevens wordt als opvallend voor den Karo-Batak het veelvuldig voorkomen van melaatschheid genoemd. Vroeger waren talrijke kampongs daar berucht door; thans is — onder leiding der zending — te Lao Si Momo, eenige uren van Kaban Djahe gelegen, eene primitieve leprozerie gesticht, waar ± 250 Bataksche patienten verpleegd worden[1]. Ook in andere gevallen is de medische hulp en ziekenverpleging een belangrijke taak van de Batakzending. [2]

Betreffende den godsdienst der twee hoofdgroepen van de inheemsche bevolking: Maleiers en Bataks, kan in grove trekken gesteld worden, dat de eersten

---

[1]) Nog een honderdtal moet voor opneming op de noodzakelijke uitbreiding wachten. De kosten dezer inrichting worden bestreden uit de landschapskas (1915: ± *f* 12.000.—).

Zie overigens over deze inrichting: Van Medan naar Padang en terug (uitg. Batak Inst. No. 11) door M. Joustra.

[2]) Zendingshopitaal te Sibolangit. Men zie voor de sanitaire toestanden in deze streken overigens het belangrijke desbetreffende rapport van Dr. Schüffner en de Publ. No. 1 van het Batak Inst.: Hygiënische misstanden in het Karoland.

alle Mohamedanen, de laatsten nog overwegend Heidenen zijn. Ook de temidden der Maleische bevolking nog aangetroffen overblijfselen van oudere bevolkingsgroepen zijn grootendeels nog niet tot den Islam overgegaan, hoewel de, door het drukkere handelsverkeer ontstane, nauwere aanrakingen met deze menschen wel eene gestadige oplossing in de Maleische bevolking in de hand schijnen te werken.

De Mohamedanen binnen dit gewest onderscheiden zich niet door een bijzonder krachtig geloofsleven; alleen in de omgeving der vorsten, die in hun gebied als hoofd van den godsdienst beschouwd worden, is dit anders. Hier alleen ziet men dan ook groote moskeeën, waarvan bijv. die van den sultan van Langkat te Tandjong Poera en van den Sultan van Deli te Medan uitmunten door hun fraaien bouw en weelderige inrichting. Elders verkeeren de meeste bedehuizen in vervallen staat. De uiterlijke godsdienstplichten worden onnauwkeurig nageleefd; vooral de ondernemingskoelies verwaarloozen deze bijna geheel.

De gewone dagelijksche godsdienstplichten worden slechts zelden meer dan eenmaal per dag nagekomen; de meesten doen zelfs dit niet regelmatig. Alleen de Vrijdagdienst in de verschillende daarvoor in aanmerking komende bedehuizen wordt getrouwer bijgewoond, echter ook nog verre van algemeen. Behalve door de contractkoelies, die trouwens door hun leefwijze daartoe niet in staat zouden zijn, wordt wel vrij nauwkeurig de jaarlijksche vasten (poeasa) gehouden.

Ook wordt hier door bijna iederen Mohamedaan de fitrah (Mal. pitrah) opgebracht, meestal bestaande uit 5 katti's rijst; zelfs de meeste koelies houden zich hieraan en schenken deze godsdienstige gave meestal aan dengene in hun midden, die — hoewel niet altijd behoorende tot het werkvolk — als voorganger bij de godsdienstoefeningen wordt erkend. De zakât (Mal. djakat) wordt veel minder getrouw opgebracht, terwijl de Hadjdj (bedevaart), mede een der zoogenaamde pilaren van den Islam, hier — ook door de meergegoeden — niet zoo getrouw als elders verricht wordt. Het meest getrouw worden de verschillende geloofsplichten nog nagekomen door de vreemde elementen onder de gevestigde Mohamedaansche bevolking n.l. door de Minangkabauers en Mandailingers; het is ook onder deze groep van vreemdelingen, dat de verschillende plaatselijke vereenigingen (Sarekat Islam) bijna uitsluitend hunne leden tellen.

De godsdienstige opvattingen van de Bataks zijn nog bijna nergens onder den invloed van Islam gekomen. Alleen de Mandailing-Bataks hebben in

grooten getale het Mohamedaansche geloof omhelsd, gelijk ze ook in andere opzichten veel invloed uit de Minangkabausche streken hebben ondergaan. Overigens is de invloed van den Islam op de Bataks slechts gering geweest; alleen in de grensstreken van de Doesoen vinden jaarlijks eenige weinige overgangen tot het Mohamedaansche geloof onder de Bataks plaats, hoewel niet te ontkennen valt, dat er wel eenige pressie te dien opzichte van de Maleische hoofden der benedenstreken op de in naam aan hen onderhoorige heidenen uitgaat. Ook om deze gevreesde infiltratie van die godsdienstige denkbeelden pleit de zending reeds sinds jaren voor eene volkomen onttrekking van de doesoen-streken aan den Maleischen bestuursinvloed door het instellen van een afzonderlijk bestuur. Alleen in Simeloengoen is tot dusverre ook in dit opzicht de, daar altijd veel grooter geweest zijnde, invloed der kuststreken duidelijk merkbaar. Verschillende aanzienlijken zijn hier reeds tot de Islam overgegaan, waardoor de verbreiding zich geleidelijk voortzet.

De Christelijke zending, voor zooverre zij haren werkkring gekozen heeft onder de Bataks van dit gewest, begon haren arbeid in de Doesoenstreken sedert 1895. Twee zendingsgenootschappen hebben thans de kerstening aangevat. Het Nederlandsche Zendingsgenootschap werkt uitsluitend in de Deli- en Serdangdoesoens (zendingsposten te Sibolangit en Hoeta Djoeroeng) en op de Karohoogvlakte (te Kaban Djahe en Poerba Sariboe), terwijl zendelingen van de (Duitsche) Rijnsche zending gevestigd zijn op de Timoer-hoogvlakte (Sariboe Dolok), sedert 1903 in Simeloengoen (Pematang Siantar en Pematang Raja) en aan den meeroever (Perapat).

De uiterlijke resultaten van den arbeid blijken eenigszins uit de volgende cijfers. Einde 1915 vereenigde de zendingspost te Sibolangit (boven-Deli) onder zich 10 gemeenten met 338 zielen, die te Hoeta Djoeroeng (boven-Serdang) 7 gemeenten met 174 zielen, en op de Karo-hoogvlakte 12 gemeenten met 489 zielen, terwijl de Rijnsche zending binnen dit gewest in het geheel 54 gemeenten met 4900 zielen had gesticht. In het geheel dus een aantal van ongeveer 6000 Christenen onder de ruim 180.000 Bataks dezer streken. De zending zoekt niet al haar kracht in de kerstening, doch tracht ook door haar overigen arbeid ten behoeve der bevolking de Christelijke denkbeelden geleidelijk post te doen vatten in den geest der Bataks; voornamelijk beweegt zij zich hierbij op het gebied van ziekenzorg en volksonderwijs. Over de uitkomsten van dit laatste volksbelang zal bij het Inlandsch Onderwijs nader gesproken worden.

In het algemeen kan wel aangenomen worden, dat het Bataksche volk door de geleidelijke volksontwikkeling langzamerhand het knellende van zijne animistische opvattingen leert inzien en daardoor rijp wordt voor hoogere levensbeschouwingen.

Een algemeen goed begrip van den oorspronkelijken godsdienst der Bataks geeft vooral weder het bekende handboek: de Batakspiegel (p. 150 v.e.) waarin ook de bronnen voor nauwkeuriger studie vermeld worden. Een kort algemeen overzicht der meest verspreide godsdienstige begrippen wordt voor dit werk in hoofdzaak daaraan ontleend.

Op godsdienstig gebied ziet men onder de Bataks, evenals onder zoovele volkeren van den Archipel, dat de eigenlijke godsdienstwetenschap slechts het eigendom is van eene bepaalde klasse van priesters (goeroe) of priesteressen (sibaso), terwijl bij het volk de vereering der goden (dibata) een veel geringere rol speelt dan verschillende animistische opvattingen — een primitief geloof aan allerlei geesten van verschillenden aard.

Over het algemeen onderscheidt men drie goden (of godengroepen) door het volk meestal slechts aangeduid als „dibata"[1]), bij de wichelaars echter bekend onder de namen *Batara Goeroe (dibata di gindjang)* voor den bovengod, *Banoea Koling (dibata di tongah)* voor den god van het midden en *Padoeka di Adji (dibata di toroe)* voor den god der benedenwereld. Hiervan is Batara Goeroe de goede god, die het menschdom helpt en bij wien de zielen der afgestorvenen verblijven. Naast hem staat Si Beroe Dajang, eene vrouwelijke godin, die (alleen bij de Karo's) in het bijzonder den rijstbouw onder hare bescherming heeft en daarom meer dan gewone vereering geniet ook bij het gewone volk. In wezen heeft zij veel overeenkomst met de bekende Dewi Seri der Javanen.

Banoea Koling is de god van deze wereld, van den stormwind en het vuur, en in het bijzonder een oorlogsgod, wiens hulp ingeroepen wordt als men op het strijdpad gaat.

Padoeka di Adji ten slotte is de god van de onderwereld, die heerscht over de geesten in boomen, spelonken en holen, terwijl hij overstroomingen kan veroorzaken en den landbouw kan be-invloeden [2]).

---

[1]) Deze naam, en meer andere feiten wijzen op een ouden Hindoe-invloed, waarvan ook nog getuigen oude beelden en sieraden in het bezit van verschillende vorsten of aanzienlijke hoofden. Tevens wil men daartoe ook terugbrengen verschillende overblijfselen van oude bouwwerken, op meerdere plaatsen in het Batakland gevonden (o. a. onderaardsche bouwwerken nabij de onderneming Si Kaloeë, Boven-Deli).

[2]) Nota over de afd. Deli en Serdang van den Ass.-Res. de Vogel.

Voor de eigenlijke volksbegrippen zijn van veel meer belang de *tendi*, de *begoe* en de *hantoe*. Hiervan is de tendi datgene, wat door Kruijt in zijn werk: Het Animisme in den Ind. Arch. wordt omschreven als de „zielestof", de verpersoonlijking dus van den wil en de levenskracht van den mensch. In geval van ziekte, bewusteloosheid, droomen enz. verlaat de tendi tijdelijk het lichaam; het is dan de taak van de priesters of priesteressen („medicijnmeesters") de reden hiervan uit te vorschen en de tendi terug te lokken. De begoe is de schim van den gestorven mensch, welke na diens dood (in tegenstelling met de tendi, die met het overlijden ook verdwijnt) een soort van zelfstandig bestaan leidt en dan soms als beschermgeest optreedt, meestal echter als een veeleischende kwelgeest de menschen lastig valt. De vrees voor de begoe's vervult den Batak geheel en verduistert zijn leven. Deze gevaarlijke geesten tevreden te stellen en tot vriend te krijgen, is feitelijk het voornaamste deel der animistische opvattingen van den Batak. Gewoonlijk kan hij hiertoe volstaan met geringe dagelijksche offers, het gebruik van afweermiddelen en amuletten. In ernstige gevallen echter kan hij de hulp van zijne priesters en priesteressen niet ontberen, waarbij vooral de laatste (sibaso) dikwijls door den vertoornden begoe bezield worden om dan in die trance de verschillende voorwaarden ter verzoening van den kwelgeest te verkondigen, welke meestal nauw verband houden met de welvaart van den bedreigde. Meer dan aan hun eigenlijke godsdienstige kennis, hebben deze bemiddelaars met den geestenwereld hun grooten invloed op den Batak te danken aan deze bezweringspractijken.

Als derde animistisch begrip moet ten slotte de hantoe genoemd worden. Dit zijn typische natuurgeesten, die verblijf houden in boomen, grotten rotsblokken e.d. en daar door kleine offers tevreden worden gesteld.

Slechts de hoofdlijnen van het Bataksche zieleleven kunnen hier geschetst worden; omtrent de talrijke afwijkingen en toevoegingen op deze hoofdpunten in de verschillende streken des lands, dikwijls door invloeden van buitenaf, ontstaan, vindt men in den Batakspiegel talrijke gegevens. Wel dient hier nog in het kort vermeld te worden eene afzonderlijke godsdienstige secte, die der Permalims, welke — hoewel zij haar meeste aanhangers telt buiten dit gewest, en wel voornamelijk in Oeloean, Habinsaran en de Zuidelijke meervlakte, — toch ook hier niet van belang ontbloot is. Ongeveer 25 jaren geleden werd zij gesticht door den (heidenschen) goeroe Somalaing, die geruimen tijd als

Plaat 18.

Karo-Bataksche Vrouwen.

Foto's Kleingruthe, Medan.

Plaat 19.

Batoe Karang, groote Karo-Kampong.

Fig. 2: Adji Bata, Timoer-kampong aan het Toba-meer.

Fig. 3: Pematang Siantar.

gids den bekenden Italiaanschen ontdekkingsreiziger Modigliani vergezelde.

De leer van dezen „profeet" is een verward mengelmoes van oude heidensche begrippen (o. a. vereering van Si Singa Maharadja, den Batakschen priestervorst) met Mohamedaansche, Israëlitische en Katholieke leerstellingen, de beide laatste waarschijnlijk door den invloed van Modigliani, een Israëliet. Hoewel als godsdienstige beweging van weinig belang, is deze secte in politieken zin van beteekenis, daar de grondslag van de leer verzet predikt tegen het gezag (en tegen de zending, hoewel dit laatste door de zendelingen zelf ontkend wordt) en het verjagen van alle Europeanen uit het Batakland voorspiegelt. Feitelijk moet deze leer opgevat worden als eene nationalistische beweging, ontstaan door eene natuurlijke reactie bij de oude, behoudende groepen der heidenen tegen het binnendringen van den modernen geest onder het Batakvolk. Zeven jaar lang hebben Somalaing en zijne volgelingen ongestoord aan de propaganda zijner ideeën kunnen werken; toen hij dan ook eindelijk in 1896 wegens rustverstoring naar Borneo werd verbannen, had de permalim-beweging reeds te veel levenskracht en invloed gewonnen, om daardoor nog gebroken te kunnen worden[1]). Eene beweging, welke in de laatste tijden veel van zich heeft laten spreken, en waaraan o. a. het uitbreken der onlusten in Tapanoeli in begin 1917 voor een deel wordt toegeschreven, is die der Parhoedamdam. Ook deze vond haar aanvang in Tapanoeli (boven-Baroes, Bakara, Samosir), doch plantte zich voort naar de, tot de Oostkust van Sumatra behoorende, Oostelijke meeroevers, waardoor hier eveneens machtsvertoon noodzakelijk werd. Of en in hoeverre de Parhoedamdam-beweging overeenstemt met die der Permalim, staat nog niet vast, doch eenige samenhang wordt zeker erkend. Sommigen zien er overigens een zuiver-economische beweging in van de armoedige bevolking dier streken, anderen willen er den invloed van de Islamatische propaganda in terugvinden. Nauwkeurige en objectieve gegevens zijn daaromtrent nog niet bekend.

BESTUURSINSTELLINGEN.

Het geheele gewest Oostkust van Sumatra behoort, met uitzondering van het ons afgestane eiland Bengkalis en het gebied der gemeente Medan, tot het indirect bestuurd gebied van Nederlandsch-Indië. De bevolking kan

[1]) Zie voorts het uitgebreide art. van Contr. de Boer over dit onderwerp in het Tijdschr. B. B. 1914/5 en 1915/3.

dientengevolge verdeeld worden in twee groepen, namelijk degenen, die rechtstreeks bestuurd worden door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement — de *Gouvernements-onderhoorigen,* — en zij, die staan onder de zelfbesturen der verschillende landschappen: *de landschaps-onderhoorigen.* Tot voor korten tijd waren de grenzen voor deze laatste categorie veel nauwer getrokken dan thans het geval is; daartoe behoorden — behalve de eigenlijke inheemsche bevolking — alleen die inlanders uit andere deelen van den Archipel, welke geacht konden worden reeds geheel in de inheemsche bevolking te zijn opgelost (Onderhoorigheidsregeling van 1907). Meestal werd hiervoor als eisch gesteld, dat de vreemdeling minstens acht jaren in de als woonplaats gekozen kampong had gewoond of minstens vijf jaren, wanneer hij met een vrouw uit die kampong was gehuwd en daar een eigen woning bezat. Zoodoende werden tal van inlanders, die op één lijn konden worden gesteld met de inheemsche bevolking, onttrokken aan het gezag der hoofden, waardoor een tweeslachtige toestand ontstond, welke de intensiteit van de bestuursuitoefening ten zeerste schaadde. In 1916 is ten slotte eene nieuwe regeling aangenomen, welke het eerst neergelegd werd in het politieke contract met Siak, daarna ook voor de overige landschappen van kracht is verklaard (vgl. het vorenstaande betreffende de verhouding der zelfbesturen). Volgens dit beginsel heeft het begrip: landschapsonderhoorige zoodanige uitbreiding gekregen, dat vrijwel alle in het land gevestigde inlanders (behalve de contractkoelies en enkele andere uitzonderingen) daaronder vallen. Rechtstreeksche onderhoorigen van het Gouvernement zijn dientengevolge thans:

a. de Europeanen (en daarmee gelijkgestelden).

b. de Vreemde Oosterlingen (en daarmee gelijkgestelden).

c. de inlanders, welke gevestigd zijn op de terreinen, die door Zelfbesturen aan de Regeering afgestaan zijn.

d. Inlandsche landsdienaren.

e. Inlandsche Christenen (zoodra en voor zooverre zulks door den Gouv. Gen. zal worden bepaald).

f. Inlanders van buiten het gewest, die zich tijdelijk in de landschappen bevinden;

g. Inlanders, die krachtens met hunne werkgevers gesloten werkcontracten werkzaam zijn op ondernemingen van handel, landbouw of nijverheid, zoomede bij de openbare werken en den aanleg en exploitatie van spoor- en tramwegen binnen het gewest.

Voortaan zullen dus vreemde Inlanders, die zich in het gewest vestigen (men denke hierbij o.a. aan de duizenden uit rechtstreeks bestuurd gebied afkomstige Tobaneezen in Simeloengoen), onmiddellijk landschaps-onderhoorigen worden. Het aantal onderhoorigen van deze categorie wordt dus belangrijk uitgebreid, meestal met personen, die wat energie en ontwikkelling betreft, uitsteken boven den inheemschen inlander. Vooral onder de ontwikkelde Mandailingers en Minangkabauers binnen dit gewest werd de maatregel met misnoegen ontvangen; ook voor de cultuurondernemingen, die immers verplicht zijn aan de *landschapsonderhoorigen* gronden voor wisselbouw af te staan, kunnen de gevolgen van beteekenis zijn.

In verband met dezen maatregel zijn natuurlijk de inkomsten der landschapskassen toegenomen, de opbrengst der gouvernements-belastingen naar verhouding verminderd.

Naast deze overdracht van zijne rechtstreeksche bestuursbevoegdheden over een betrekkelijk groote groep van inlanders door het Gouvernement aan de landschapsbesturen gaat de geleidelijke decentralisatie voort ingevolge de „Decentralisatie-Wet" van 23 Juli 1900 (art. 68 a, b en c. R. R.)[1] Sedert geruimen tijd zijn dientengevolge binnen het gewest twee Locale Raden werkzaam, namelijk de in 1907 ingestelde gemeenteraad van Medan [2]) en de bij St. 1909/181 in het leven geroepen Locale Raad van het Cultuurgebied ter Oostkust v. Sumatra, („Cultuurraad"), terwijl medio 1917 gemeenteraden te Tandjoeng Balai, Tebing Tinggi, Pematang Siantar en Bindjai zijn ingesteld.

Betreffende de financiën van de gemeente Medan geeft Bijlage V een uitgebreid overzicht.

Omtrent de geldmiddelen van den Cultuurraad, wiens ressort de afdeelingen Langkat, Deli en Serdang, Asahan en de onderafd. Simeloengoen omvat met uitzondering van de ressorten der gemeenteraden, diene het volgende.

[1]) Zie verder Decentralisatie-besluit dd. 20 Dec. 1904 No. 39 (St. 1905 No. 134) en Locale-Raden-Ordonnantie van 1905 (St. 181).

[2]) Omtrent den groei der gemeente Medan geven de volgende cijfers van het aantal inwoners een voorstelling.

INWONERS	1905	1912	1913	1914	1915	1916
Europeanen	950	1270	1550	1600	1970	2100
Chineezen	13.300 (Chineezen t/m Inlanders)	25.730 (Chineezen t/m Inlanders)	28.450 (Chineezen t/m Inlanders)	31.400 (Chineezen t/m Inlanders)	13.650	14.500
Arabieren					180	170
And. vr. Oosterl.					3.180	3.600
Inlanders					17.300	18.500
Totaal	14.250	27.000	30.000	33.000	36.280	38.870

De voornaamste inkomst wordt gevormd door eene jaarlijks door de Regeering ter beschikking gestelde uitkeering uit de algemeene middelen. Voorts heft de Cultuurraad binnen zijn gebied sedert 1916 eene wegenbelasting (opbrengst *f* 155.000), waarnaast de Regeering eene tegemoetkoming verleent (uitsluitend voor de grondige verbetering van het wegennet in het Cultuurgebied) tot een bedrag, gelijk aan de opbrengst der wegenbelasting[1]). Belangrijke bijdragen in de inkomsten worden voorts gevormd door het vergunningsrecht tot verkoop van sterken drank in het klein, eene vermakelijkheidsbelasting, en de afkoopsommen voor den heerendienst van gouv. onderhoorigen binnen het Cultuurgebied. De opbrengst van deze inkomsten zal voor de volgende jaren verminderen, eensdeels door de instelling der vier nieuwe gemeenten met eigen geldmiddelen, welke onttrokken worden aan de inkomsten van den cultuurraad, anderdeels wegens de nieuwe onderhoorigheids-regeling, waardoor een groot deel van de afkoopsommen der heerendiensten in de landschapskassen zal vloeien.

De werkzaamheden van den Cultuurraad hebben zich tot dusverre grootendeels bepaald tot den aanleg van wegen en wat daarmee in verband staat, terwijl thans ook de regeling der waterschappen enz. door den Raad is aangevat. Van de geheele begrooting voor 1916, welke in totaal ruim *f* 722.000 bedroeg, werd ± *f* 637.000 besteed voor openbare werken. Hierbij dient te worden opgemerkt, dat voor de uitvoering der werken door den Cultuurraad en de zelfbesturende landschappen gezamenlijk een technische dienst wordt onderhouden, waarvan de kosten verdeeld worden. In 1916 ontving de Cultuurraad zoodoende van de zelfbesturen *f* 449.000.

Enkele cijfers omtrent de geldmiddelen van den Cultuurraad volgen nog hieronder betreffende:

de Ontvangsten en Uitgaven van het Cultuurgebied der Oostkust van Sumatra volgens de goedgekeurde begrootingsrekeningen[2]).

	1910	1911	1912	1913	1914	1915	De begrootingsrekeningen 1916 en 1917 zijn nog niet vastgesteld.
Ontvangsten	449.341	400.726	480.805	454.981	500.382	493.831	
Uitgaven	273.266	399.525	449.584	398.031	429.922	396.020	
Saldo's	176.075	1.201	31.221	56.950	70.460	97.811	

[1]) Om deze grondige verbetering met kracht aan te kunnen vatten, is voorgesteld eene obligatie-leening aan te gaan van *f* 6.500.000.

[2]) Gegevens van den Adv. v. d. Decentralisatie.

De laatst gepubliceerde begrooting van Ontvangsten en Uitgaven [1]) (over 1917) van het Cultuurgebied bevatte:

Begrooting van Ontvangsten

Gewone Ontvangsten		
I Van het Land		
Afgezonderd bedrag	f	404.565
Afkoop Heerendienst	„	40.000
II Belastingen		
Openbare Vermakelijkheden	„	15.000
Vergunningsrecht	„	15.000
Wegenbelasting	„	150.000
III Voornaamste andere Inkomsten		
Algemeene begraafplaatsen	„	500.—
Buitengewone Ontvangsten		
Bijdragen v. part., instellingen, enz. in kosten locale werken.	„	256.215
Tegemoetkoming van het Land.	„	150.400
Beschikking over Batige Saldo's, belegde gelden of terugbetaalde voorschotten.	„	70.261
Levering aan of werkzaamheden ten behoeve van derden.	„	20.000
Eindcijfer	f	1.121.941

Begrooting van Uitgaven

Bestuursuitgaven	f	22.740
Openbare Werken (v. z. v. niet afz. omschr.)	„	956.258 [2])
Besproeiïngs- en reinigingsdienst.		m.
Brandweer		3.910
Bouw- en woningtoezicht		m.
Begraafplaatsen	„	1.640
Drinkwater voorziening	„	40.250
Tegemoetkomingen	„	14.900 [3])
Landbouw en Irrigatie	„	26.000
Diversen	„	2.150
Onvoorziene Uitg.	„	34.093
Leveringen aan en Werkz. voor derden	„	20.000
Eindcijfer	f	1.121.941

[1]) Overgenomen uit het Decentralisatie verslag 1917.
[2]) w. o. voor wegen en bruggen *f* 823.538.
[3]) w. o. *f* 12.000 wegens uitkeering aan de Negorijkassen van de zuivere opbrengst der vermakelijkheidsbelasting.

Ten slotte schijnt het wenschelijk, eene nadere omschrijving te geven van de verhouding tusschen de gemeenteraden en den Cultuurraad, welke welwillend ter beschikking is gesteld door den Adviseur v. d. Decentralisatie.

Bij de ordonnantie in Staatsblad 1909 No. 190 is bepaald, dat in de gemeente Medan, buiten de terreinen onder militair beheer, uit de algemeene geldmiddelen van Nederlandsch-Indië niet meer zal worden voorzien in de behoefte aan:

a. onderhoud, herstelling, vernieuwing en aanleg van openbare wegen met de daartoe behoorende werken, als beplantingen, glooiïngen, dijken, bermen, slooten, putten, mijlpalen, naamborden, bruggen, duikers, beschoeiïngen, kaaimuren; alsmede van andere werken van locaal belang als: pleinen, tuinen ten algemeene nutte strekkende, goten, riolen, spoelleidingen, werken ter verkrijging of distribueering van drink-, waschen spoelwater, algemeene slachtplaatsen, pasars, pasarloodsen, enz;

b. besproeiïng van en ophalen van vuilnis langs of van openbare wegen, straten, pleinen en tuinen;

c. straatverlichting;

d. brandweer;

e. begraafplaatsen.

Aan de gemeente werden in beheer gegeven de vorengenoemde zaken voorzoover die (destijds) door de afdeeling Deli beheerd werden zonder haar in eigendom toe te behooren (deze werden vroeger vóór de instelling der afdeeling Deli van Landswege beheerd) en aan den ingestelden gemeenteraad werd als werkkring gegeven:

a. het vorenbedoeld beheer;

b. de voorziening in de vorenomschreven behoeften;

c. de voorziening in andere behoeften der gemeente Medan, behoudens inachtneming van hetgeen aan de Regeering en aan andere autoriteiten is voorbehouden.

Bij de ordonnantie in Staatsblad 1909 No. 181 werd artikel 68a van het R. R. eveneens toegepast op het gedeelte der residentie Oostkust van Sumatra, uitmakende de afdeelingen Langkat, Deli Serdang, Padang en Bedagei en Asahan.

Dit gebiedsdeel werd genoemd: het Cultuurgebied der Oostkust van Sumatra, en voorts bepaald, dat binnen het ressort van dit Cultuurgebied doch

Overzicht van de inkomsten en uitgaven der Gemeente Medan.

INKOMSTEN	1906	1907	1908	1909	1909[1])	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916
1. Uit de algemeene middelen afgezonderd bedrag en Subsidies uit 's lands kas	ƒ 177.800.—	ƒ 137.800.—	ƒ 157.800.—	ƒ 63.000.—	ƒ 89.500.—	ƒ 89.500.—	ƒ 93.640.—	ƒ 94.675.—	ƒ 94.675.— „ 4.239.13	ƒ 94.675.— „ 10.694.76 „ 57.000.—	ƒ 94.675.— „ 31.047.—	ƒ 96.825.— „ 24.785.—
2. Afkoopsommen van heerendienstplichtigen	nihil	nihil	nihil	nihil	nihil	nihil	„ 9.165.—	„ 1.855.—	„ 12.389.—	„ 13.917.—	„ 15.929.—	„ 16.487.99
3. Locale belastingen	nihil	nihil	nihil	nihil	nihil	nihil	nihil	„ 10.806.18	„ 20.587.48^5 *a*	„ 25.304 86^5 *a*	„ 49.223.97^5 *a*	„ 58.918.— *a*
4. Inkomsten uit locale bedrijven (begraafplaatsen, pasars, slachthuizen, waterleidingen, reinigingsdienst, grondbedrijf, schouwburgen, e.d.)	nihil	nihil	„ 170.—	nihil	„ 1.428.50	„ 966.60	„ 11.094.28	„ 15.703.45	„ 32.803.72^5 *b*	„ 44.264.84 *b*	„ 41.232.72 *b*	„ 51.469.85 *b*
5. Verpachte middelen	nihil	nihil	nihil	nihil	nihil	„ 700.—	„ 1.200.—	„ 1.200.—	„ 6.970.—	„ 11.001.—	„ 11.337.83	„ 10.955.—
6. Andere inkomsten (except batig saldo vorige diensten)	nihil	„ 418.44	„ 603.30	„ 150.—	„ 8.344.86	„ 7.323.50	„ 125.943.04	„ 69.400.22	„ 14.048.22 *c*	„ 44.303.08 *c*	„ 39.707.53 *c*	„ 38.430.49 *c*
7. Batig saldo vorige diensten . .	nihil	„ 42.838.46	„ 35.717.59	nihil	nihil	„ 9.701.49	„ 16.200.—	„ 107.108.27	„ 54.657.52	„ 5.000.—	„ 67.841.87	„ 73.169.08^5
8. Totaal inkomsten	ƒ 177.800.—	ƒ 181.056.90	ƒ 194.290.89	ƒ 63.150.—	ƒ 99.273.36	ƒ 108.191.59	ƒ 257.242.32	ƒ 307.048.12	ƒ 240.370.08	ƒ 306.160.54^5	ƒ 350.994.92^5	ƒ 371.040.41^5
UITGAVEN												
1. Bestuursuitgaven (Secretarie, drukkosten en begr.)	ƒ 2.111.11^5	ƒ 6.356.11	ƒ 6.750.18	ƒ 1.737.55	ƒ 6.519.58	ƒ 6.637.20	ƒ 7.480.19	ƒ 9.593.53	ƒ 9.178.48	ƒ 15.535.10^5	ƒ 13.386.99	ƒ 22.356.89
2. Uitgaven voor locale werken (niet vallende onder 13[2])	„ 125.548.91^5	„ 125.993.38	„ 168.837.32	„ 25.616.40^5	„ 60.755.28	„ 47.156.11	„ 103.975.53	„ 132.975.82	„ 140.671.95	„ 159.937.79^5	„ 163 561.95^5	„ 127.298.33
3. Uitgaven voor Straatverlichting	nihil	nihil	nihil	nihil	nihil	nihil	nihil	nihil	nihil	nihil	nihil	nihil
4. Uitgaven voor brandweer . .	„ 118.06	„ 353.65	„ 5.190.83	„ 118.58	„ 1.279.30	„ 1.328.84	„ 1.521.63	„ 3.913.55	„ 3.857.98	„ 2.099.35	„ 2.796.53	„ 4.294.07
5. Uitgaven voor locale bedrijven	nihil	nihil	„ 1.248.67	„ 219.—	„ 19.974.18	„ 22.404.04	„ 32.033.36	„ 101.144.20	„ 58.983.34^5	„ 72.471.62	„ 72.959.25	„ 98.741.77
6. Andere Uitgaven	„ 7.183.45	„ 3.746.80	„ 5.232.95	nihil	„ 1.043.53	„ 8.892.49	„ 15.944 43	„ 3.499.78	„ 2.341.03^5	„ 3.559.47^5	„ 16.898.37	„ 25.308.51
7. Totaal der Uitgaven	ƒ 134.961.54	ƒ 136.449.94	ƒ 187.259.95	ƒ 27.691.53^5	ƒ 89.571.87	ƒ 84.418.68	ƒ 160.955.14	ƒ 251.063.88	ƒ 215.032.19	ƒ 253.603.34^5	ƒ 269.603.09^5	ƒ 277.999.57^5

		1913	1914	1915	1916
3. Locale belastingen					
Opcenten Personeele belasting		ƒ 4.977.86^5	ƒ 10.329.84	ƒ 11.182.66	ƒ 16.792.40^5
Vermakelijkheidsbelasting		„ 15.609.62	„ 14.975.02^5	„ 22.180.31^5	„ 22.833.84^5
Hondenbelasting				„ 2.297.25	„ 2.476.75
Vergunningsrecht				„ 13.563.75	„ 16.815.—
	a	ƒ 20.587.48^5	ƒ 25.304.86^5	ƒ 49.223.97^5	ƒ 58.918.—
4. Begraafplaatsen		ƒ 2.541.50	ƒ 3195.62	ƒ 3.673.25	ƒ 3.485.05
Pasars		„ —	—	„ 1.297.53	„ 2.455.40
Slachthuizen		„ 29.953.72^5	„ 40.180.22	„ 35.094.44	„ 43.035.40
Reiniging			—		—
Faecaliëndienst		„ 308.50	„ 889.—	„ 1.249.50	„ 2.493.—
Grondbedrijf		—	—	—	—
Schouwburgen		—	—	—	—
	b	ƒ 32.803.72^5	ƒ 44.264.84	ƒ 41.232.72	ƒ 51.469.85

		1913	1914	1915	1916
6. Bijdrage Deli Spoorweg Maatschappij		ƒ 840.—	ƒ 840.–	ƒ 840.—	ƒ 840.—
Rooigelden		„ 9.773.42	„ 7094.80	„ 7.634.95	„ 7.683.73
Andere ontvangsten		„ 2.111.50	„ 224 28	„ 625.45	„ 3.762.06
Subsidie Landschapskas van Deli		— —	„ 10.000.— 1914 „ 20.000.— 1913	„ 10.000.–	„ 8.000.—
Subsidie Gemeentefonds		—	„ 5 000.—	„ 2.500.—	„ 9.000.—
Rente belegde gelden		„ 1.165.80	„ 342.50	„ 2.304.08	„ 806.—
Beschikking schenking Nienhuysmonument		—	—	„ 12.500 —	—
Ontvangsten wegens door de Gemeente verrichten arbeid ten behoeve van— en leverantie aan derden		„ 157.50	„ 801.50	„ 1.103.05	„ 3.988 70
Voorschot inning Gemeente Veearts				„ 2.200.—	„ 4.350.—
	c	ƒ 14.048.22	ƒ 44.303 08	ƒ 39.707.53	ƒ 38.430.49

1) Met ingang van 1 April 1909 werd de Afdeelingsraad van Deli opgeheven en werden een Gemeenteraad van Medan en een Plaatselijke raad van het Cultuurgebied ingesteld. De opgaven voor de jaren 1906 t/m 1909 1e kolom hebben betrekking op de werkzaamheden van den Afdeelingsraad van Deli.

2) Wegaanleg Medan-Laboean Deli.

buiten het ressort van den Gemeenteraad van Medan[1]) niet of niet meer uit de algemeene geldmiddelen van Nederlandsch-Indië zou worden voorzien in *dezelfde* behoeften als hiervoren voor de gemeente Medan opgesomd en bovendien voor:

f. overvaarten;

g. schoonhouden van rivieren.

In-beheergeving en omschrijving van werkkring zijn m.m. gelijk aan die voor de gemeente Medan, slechts met dit voorbehoud, dat de voorziening in de „vorenomschreven" behoeften nog wordt beperkt in dezen zin:

„Voorzoover niet ten laste komende van de Inlandsche zelfbesturen of van anderen".

De verhouding Cultuurraad en Gemeente is er dus eene van zuiver territorialen aard. Beiden hebben hoofdzakelijk denzelfden werkkring en voorzien in hoofdzakelijk dezelfde behoeften, alleen het territoriaal ressort is verschillend.

Hierbij moet nog worden in het oog gehouden, dat binnen het ressort van den Cultuurraad een belangrijk aandeel van de zorg voor het onderhoud van wegen, bruggen en dergelijke op de Inlandsche zelfbesturen rust. In onderling overleg heeft de Cultuurraad de feitelijke uitvoering van die werken op zich genomen. De kosten daarvan komen evenwel ten laste van de zelfbesturende landschappen, die aan den Cultuurraad bovendien vergoeden een aandeel in de kosten van het technisch personeel en wat daar direct mede verband houdt, berekend naar evenredigheid van de door dat personeel voor den Cultuurraad en voor de landschappen te verwerken bedragen. Deze verhouding is thans gesteld er op 3/8 voor den Cultuurraad en 5/8 voor de zelfbesturen.

HET INLANDSCH BESTUUR.

Hiermede zijn wij gekomen tot de inlandsche zelfbesturen van de landschappen, welke, met het rechtstreeks bestuurde eiland Bengkalis, dit gewest vormen en waarvan eene opgave, gerangschikt volgens de onderafdeelingen, hieronder volgt.

---

[1]) Uiteraard thans ook buiten het gebied der vier nieuwe gemeenten.

Onderafdeeling	Landschap	Oppervl. in KM².	Laatste L.C. [1])	Laatste K.V. [2])
Boven Langkat Beneden Langkat	Sultanaat Langkat	6200	6-6-07	—
Boven Deli Beneden Deli	Sultanaat Deli met de onderhoorigheid	1770	2-6-13	—
Padang en Bedagei	Padang en Bedagei	1360	—	—
Serdang	Sultanaat Serdang	1770	11-6-07	—
Batoe Bahra	Lima Poeloe		—	14-8-07
	Tanah Datar			14-8-07
	Pasisir			14-8-07
	Lima Laras			14-8-07
	Boga	900	—	14-8-07
	Tandjong Kassau		—	15-4-12
	Si Paré Paré		—	14-8-07
	Pagoerawan			4-11-07
	Tandjoeng			12-9-10
Asahan	Asahan	3650	23-8-07	—
Laboean	Bila en Onderh.	2150	—	7-1-16
	Koealoe en Leidoeng	2200	23-9-07	—
	Panei	3900	—	24-6-07
	Kota Pinang			24-6-07
Bengkalis	Pelalawan		—	29-12-07
Siak	Siak Sri Indrapoera		24-5-16	
Bagan Api Api	Tanah Poetih		—	—
	Koeboe	59700	—	—
	Bangka		—	—
Kampar Kiri	Goenoeng Sahilan		—	29-5-07
	Singingit			29-5-07
	Logas		—	29-5-07

[1]) L. C.= Lang contract.
[2]) K. V.= Korte Verklaring.

Onderafdeeling	Landschap	Oppervl. in KM².	Laatste L.C. [1])	Laatste K.V. [2])
Rokan Streken	IV Kota Rokan Kiri	8600	—	1-5-05
	Koento Dar es Salam		—	25-6-10
	Rambah		—	25-5-05
	Kapanoehan		—	27-5-05
	Tamboesai		—	12-10-17
Simeloengoen	Tanah Djawa en Onderh.	3400	—	6-9-07
	Siantar en Onderh.		—	18-5-16
	Panai		—	4-9-07
	Radja		—	4-9-07
	Poerba		—	5-9-07
	Si Lima Koeta		—	4-9-09
	Dolok (Silau)		—	10-9-07
Karolanden	Lingga	3300	—	11-9-07
	Baroe Djahe		—	13-5-16
	Soeka		—	13-9-07
	Sarinembah		—	12-9-07
	Koeta Boeloe		—	13-9-07

[1]) L. C. = Lang contract
[2]) K. V. = Korte Verklaring.

Over de oorspronkelijke bestuursvorm in de Maleische of overwegend Maleische landschappen werd reeds een en ander opgemerkt bij de bespreking van de Maleische groepen binnen dit gewest.

In het algemeen was het bestuur over die staatjes sterk gecentraliseerd. In naam berustte de oppermacht geheel bij den Vorst (meestal Jang di Pertoean of Sultan geheeten), die terzijde werd gestaan door een onderkoning (Radja Moeda) en een Rijksraad. Inderdaad vervulde de Vorst meestal slechts in schijn dien heerschersrol; hij was in den regel niet meer dan het levend zinnebeeld van de macht, welke in wezen berustte bij den Radja Moeda en de Rijksgrooten (meestal 4), leden van den Rijksraad. De Radja Moeda was een der naaste familieleden van den vorst, terwijl de Rijksgrooten de rechtstreeksche hoofden van het volk waren, de onmisbare schakel tusschen dit laatste en het centraal gezag. In de Minangkabausche landen waren het oorspronkelijk de hoofden der Soekoe's, wier functie als stamhoofden in den loop der tijden veranderde in die van territoriale hoofden over deelen van het rijk, waarvan alleen de naam nog aan het oude soekoeverband herinnert. Bij de Djohoreesche Maleiers bestond dit oude soekoebestuur niet; hier waren de territoriale hoofden ontstaan door de gunst des vorsten, die aan familieleden deelen van zijn rijk als apanage schonk of hen in verwijderde gebiedsdeelen als zijn vertegenwoordigers plaatste. Ook waren het soms eertijds onafhankelijke vorsten, die na hunne onderwerping het bewind in hun vroeger rijk konden behouden. Zooals de geschiedenis der inlandsche rijkjes overal weder leert, wisten ook hier deze eerst aan den vorst ondergeschikte hoofden in den loop der tijden eene groote mate van zelfstandigheid te verwerven in de aan hen toevertrouwde gebieden, waarnaast de vorst en radja moeda meestal slechts een deel van het rijk overhielden onder hun rechtstreeksch bestuur.

Dit was behoudens enkele kleine afwijkingen de oorspronkelijke bestuursvorm van vrijwel alle Maleische staatjes. Dieper daarop in te gaan, is echter onnoodig, daar ze nagenoeg overal reeds tot de geschiedenis behoort of op het punt staat afgeschaft te worden.

De ontbinding van deze inlandsche bestuursinrichting dagteekent vanaf de vestiging van ons oppergezag in deze landen. Voor het veel intensievere bestuur, dat door onze eischen noodzakelijk werd, was de verdeeling van het oppergezag over den vorst en den radja moeda en ook de groote mate van onafhankelijkheid der Rijksgrooten een ernstige hinderpaal. In de eerste plaats

werd er geleidelijk naar gestreefd den landsvorst de rol van roi-fainéant te doen afleggen, waarvoor het instituut der radja-moeda's moest worden opgeheven.

Langkat gaf hierin het voorbeeld; reeds in de zeventiger jaren van de vorige eeuw wist de Sultan hier den radja moeda geheel te verdringen, en daarna, door zijn krachtig bewind, ook de in de voorafgaande troebelen bijna geheel onafhankelijk geworden rijksgrooten tot eene ondergeschikte positie terug te brengen. Een dertig jaren geleden volgde Deli dit voorbeeld, terwijl de Radja Moeda van Asahan eerst aangesteld werd als bestuurder van de onderhoorigheden Koealoe en Leidoeng, later als onafhankelijk hoofd van dat landschap erkend en in Asahan niet meer vervangen werd. In Siak was ook reeds een aanzienlijk deel van de macht des onderkonings ingeknot door deze waardigheid eerst terug te brengen tot de functie van Rijksbestierder (Mangkoe Boemi) en later geheel af te schaffen. Ten slotte werd ook in Serdang geen opvolger benoemd van den laatsten functionaris, die in 1916 overleed.

Ook de Rijksgrooten (na de onderwerping aan het Gouvernement beter Landschapsgrooten) moesten zich, onder den drang van het Europeesche bestuur, reeds menige besnoeiïng van hun oude macht laten welgevallen. Het ligt in de bedoeling om waar zulks mogelijk blijkt deze hoofden geheel de waardigheid te hergeven, welke zij oorspronkelijk bezaten, n. l. die van voorname hoofden, ondergeschikt aan den landschapsbestuurder. In plaats van leden van het Zelfbestuur worden zij dan ambtenaren — districtshoofden, ieder voor hun eigen district en met eene bezoldiging uit de landschapskas. Dan pas zal de gewenschte toestand bereikt zijn van een goed georganiseerd en gecentraliseerd landschapsbestuur, waarvan het landschapshoofd de vertegenwoordiger is tegenover het Hollandsche gezag. In Langkat is deze toestand, door de kracht van den vorigen sultan, reeds lang tot stand gekomen, behalve waar het nog enkele hoofden der bovenstreken betreft, die zich nog in eene vrij groote mate van zelfstandigheid mogen verheugen. In Siak heeft deze ingrijpende verandering reeds geheel haar beslag gekregen in het nieuwe politieke contract gesloten in Dec. 1915. Hierbij deden de vier Maleische soekoe-hoofden en de Datoe Laksamana (oorspronkelijk de sjahbandar, inner van de tolrechten op de Siakrivier voor den sultan, later een voornaam rijksgroote) geheel afstand van hunne waardigheid als landschapsgrooten, om in een bepaald gebied als districtshoofd aangesteld te kunnen worden. In plaats van hunne vroegere inkomsten (aandeel in de schadeloosstellingen,

adatheffingen enz,) ontvangen zij thans eene vaste bezoldiging uit de landschapskas met contractueel vastgestelde aandeelen in de wisselvallige inkomsten uit het concessiewezen. Ook voor Panai en Bila is in het afgeloopen jaar eene dergelijke verandering tot stand gekomen.

Onder deze hoogere hoofden (distriktshoofden, rijksgrooten of hoofden van onderhoorige landschapjes) staan de hoofden der kampongs, welke hier de kleinste bestuurseenheid vormen, terwijl in enkele grootere centra vooral van het cultuurgebied, door het zelfbestuur aangestelde pekanhoofden het bestuur voeren, vooral daar, waar naast de inheemsche bevolking een betrekkelijk groot aantal uitheemsche inlanders gevestigd is. Meestal wordt zulk een pekanhoofd dan door onderhoofden (penghoeloe kitiq) voor deze vreemdelingen bijgestaan.

De dorpshoofden worden door het Zelfbestuur benoemd en ontslagen, als regel in overleg met onze bestuursambtenaren, waarbij nog eenigszins rekening wordt gehouden met de erfopvolging of familie-opvolging. In het rechtstreeks bestuurd gebied (Bengkalis) worden de dorpshoofden benoemd door het bestuur, uit door de dorpsgenooten gekozen candidaten.

Waarschijnlijk heeft in vroeger tijden het dorpsbestuur op veel hechter grondslag gestaan. De macht der Maleische vorsten en Rijksgrooten en later in het Cultuurgebied de innerlijke ontwrichting door de vestiging in de kampong van talrijke vreemde elementen, die zich niet onderhoorig achtten aan de dorpshoofden, waren oorzaak, dat het tegenwoordige kampongbestuur der Maleische streken bijna niet meer fungeert als vertegenwoordiger der dorpsgemeenschap tegenover de centrale overheid, doch slechts eenigen invloed bezit als haar lastdrager binnen de kampong. Gaandeweg wordt door het bestuur getracht de oorspronkelijke positie van het dorpshoofd te herstellen, waartoe in niet geringe mate de nieuwe onderhoorigheids-regeling zal bijdragen. De leidende gedachte is thans te geraken tot werkelijke dorps-gemeenschappen met eene vrij groote autonomie in zake hare inwendige belangen door het toekennen van eigen geldmiddelen, de instelling van een soort gemeenteraad (kampong-commissie) enz. De invoering dezer „kampong-autonomie" is in het Cultuurgebied voorafgegaan door de reeds sinds geruimen tijd in verschillende grootere centra bestaande gemeente- of negorijfondsen, welke door eene gemengde commissie uit de inwoners (Europeanen, Vreemde Oosterlingen, Inlanders) beheerd worden. Op denzelfden grondslag zijn nu ook in enkele zuiver-inlandsche dorpsgemeenschappen dergelijke

fondsen gesticht. Men begint daartoe in de eerste plaats met het in 't leven roepen van eene dorps-bedrijf, dat voor de gemeentelijke huishouding voordeelen afwerpt. De meest voor de hand liggende aanvang is meestal de exploitatie van een pasar; vandaar dat de thans op touw gezette proeven inzake de kampong-autonomie zich voorloopig bepaalden tot inlandsche handelscentra van eenige beteekenis, waar de bestaande pasars afgekocht of nieuwe gesticht werden. Het geld daartoe werd verkregen door vrijwillige bijdragen der bevolking, uit de afgestane afkoopsommen voor de heerendiensten, uit leeningen gesloten bij de landschapskas of door het vormen van een aandeelen-kapitaal. Op dezelfde wijze werden volksscholen gebouwd, om daarna uit de opbrengst dier beide kampong-instellingen weder andere werken aan te vatten (weg-aanleg of verbetering binnen de kampong; gemeente-reiniging; verlichting; bouw van kedeh's (toko's,), e. t. q.) Slechts langzaam kan op deze wijze voortgegaan worden; de ondervinding leerde aldra, dat het pionierswerk in deze belangrijke aangelegenheid het best toevertrouwd is aan die kampongs, waar reeds vele vreemde elementen in de bevolking zijn opgenomen. De eigenlijke Oostkust-Maleier is daarvoor nog te weinig energiek en zelfstandig. Zoodoende vindt men slechts hier en daar zulk een autonome kampong; het meest gevorderd zijn die van Deli Toewa, Kedei Doerian en Seleseh, terwijl in de Batak-doesoen met goeden uitslag eene dergelijke proef genomen is te Bandar Kasihan. De autonome kampong Deli Toewa is hiervan het verst gevorderd; over 1915 bedroegen de ontvangsten der kas *f* 6065, waarvan per maand *f* 150 van pasarhuur en *f* 70 schoolgelden. Een ruime pasar van beton en een flinke volksschool werden gesticht; de groote toko-buurt werd verbreed en verbouwd en een karrenstandplaats nabij de pasar aangelegd. Voor de vorming van een gemeente-fonds, werd eene vereeniging „Daërah Deli Toewa" opgericht, aan welker hoofd de kamponghoofden en 6 gekozen leden met een secretaris-penningmeester staan. Op de gemeente-begrooting is de sanctie van het landschapsbestuur vereischt. Ook in de overige kampongs is deze zaak op ongeveer gelijke wijze geregeld. [1])

Zoo kan derhalve, zij het ook zeer geleidelijk, het oude kampongbestuur in eere worden hersteld, waarbij dan het kamponghoofd weer geheel zijne oorspronkelijke plaats zal innemen, n.l. die van volkshoofd naar binnen, tevens vertegenwoordiger der kampongemeenschap naar buiten. In verband hiermede zal ook de bezoldiging van deze hoofden, waarvan vele tot dusverre betaald

[1]) Zie Aanhangsel: Kampong-autonomie.

werden uit de landschaps-kassen, niet meer ten laste van die instellingen kunnen blijven; als volkshoofd, vertegenwoordiger der kampong, moet hij ook door deze bezoldigd worden, dus uit de autonome kampongkassen. Pas wanneer deze toestand allerwege bereikt is, zal van het inlandsch bestuur in de Maleische streken gezegd kunnen worden, dat het op hechten grondslag gevestigd is, wijl gebaseerd op een krachtige eenheid „de kampong".

Geheel anders dan de slappe verwording der oude bestuursinstellingen van het Maleische deel der bevolking is de toestand bij de Bataksche bevolking. Gelijk deze zich in het algemeen in hare zeden vrij heeft weten te houden van ontbindende invloeden van buiten-af, zoo zijn hier ook de oude bestuursinstellingen nog vrijwel ongeschonden gebleven. Zij verdienen dan ook eene nauwkeuriger bespreking dan die der Maleiers, waarbij een algemeene beschouwing over de verhoudingen in de Batak-maatschappij als inleiding niet mag worden gemist[1]).

Het meest ongeschonden zijn de oude instellingen gebleven in het Karoland; wel vinden wij ook hier sporen terug van Atjehschen invloed, doch zelfs deze hebben, ondanks de geregelde verbindingen, welke tusschen het Karoland en Atjeh bestaan hebben, slechts zeer weinig levenskracht gehad. Wij komen op deze verschijnselen nader terug. De Maleische invloeden uit de kuststreken echter, die in de Doesoen, doch vooral in het Timoerland, zoo goed zijn na te speuren, bestaan hier niet. Voor eene bespreking van de Bataksche bestuursinstellingen dienen wij dus van die der Karo'ers uit te gaan.

Het Bataksche volk is verdeeld in een aantal stammen, die elk in patriarchale lijn tot één (fictieven) stamvader opklimmen. Deze stammen zijn weder onderverdeeld in talrijke geslachten, welke op hun beurt weder eene onderverdeeling in enkele belangrijke familiegroepen (roemah's) kennen [2]). Zoowel de stam zelf als de stamdeelen (geslachten) worden door den Batak als „merga" (Karosch) of marga (Tobasch) aangeduid [3]). De Europeaan spreekt daarom wel van

[1]) Voor deze beschouwing is in hoofdzaak gebruik gemaakt van eenige bestuursnota's, de Batakspiegel en de werken van den Ass. Res. Westenberg, in het bijzonder van zijn beschouwing over de Adatrechtspraak in Bijdr. T. L. en V. 1914, Dl. 69, afl. IV.

[2]) Een Bataksch huis bevat meestal 8 gezinnen (djaboe), die er ieder een afdeeling (djaboe) van bewonen en tot elkaar in nauwe familierelatie staan. Een der gezinshoofden is volgens de adat dan het — meestal erfelijk — hoofd der roemah. (Zie Bijdr. T.L. en V. Kunde, dl. 69: Westenberg, Adatrechtspraak en Adatrechtspleging der Karo-Bataks, 479).

[3]) Terwille van de duidelijkheid zal hier verder met merga steeds den *stam* bedoeld worden; waar het geslacht ter sprake komt, zal het steeds als zoodanig worden aangeduid.

de hoofdmerga, als de stam, van de onder-merga, als het geslacht bedoeld wordt. De vaderlijke afstamming bepaalt steeds het merga-verband.

De Karo'er kent vijf van die groote staméénheden; n.l. 1. Karo-Karo, 2. Tarigan, 3. Ginting, 4. Perangin-angin en 5. Sembiring. De Batakspiegel geeft hierop de volgende toelichting (p. 182): „1 en 2 zijn echt Bataksch en waar„schijnlijk nauw aan elkaar verwant; 3 is eveneens een zuiver Bataksche stam, „waarschijnlijk een verbindingsschakel met de Toba-Bataks; 4 omvat waarschijn„lijk verschillende, ten deele wellicht vreemde (Atjehsche?) elementen; 5 moet „oorspronkelijk grootendeels van Drawidische afkomst zijn, mogelijk is een gedeelte „van 5 (nl. de geslachten, waarvoor het eten van honden niet verboden (pantang) „is) van andere, vermoedelijk Tobasche afkomst". Het huwelijksverbod binnen „het *geslacht* bestaat nog in zijn volle gestrengheid voor alle vijf merga's; voor „de drie eerstgenoemde (de zuiver-Bataksche) ook voor het huwelijk in den *stam*, dat voor de vierde merga minder positief verboden is, terwijl in den vijfden stam hierop tal van uitzonderingen zijn toegelaten.

Naast dit stamwezen is de instelling der anakberoe en der senina te beschouwen als de hoeksteen der Karoosche adat. Iedere volwassen mannelijke ingezetene moet steeds zijn anakberoe en senina kunnen aanwijzen, welke zijne helpers, zijne natuurlijke borgen zijn. In de Batakspiegel wordt in het kort deze instelling behandeld (p. 196 en 213). Aan Westenberg (Bijdr. T. L. en V. Dl. 69, p. 467 e. v.) ontleenen wij het volgende:

Anak beroe beteekent letterlijk: het kind van eene vrouw, waarbij beroe (vrouw) vooral gebruikt wordt met het oog op de merga. Sprak iemand dus van zijn anak beroe, dan werd daarmee oorspronkelijk bedoeld het kind (speciaal de zoon) van eene vrouw, behoorende tot dezelfde merga als spreker. Niet alleen tot denzelfden stam, doch ook tot hetzelfde geslacht, dezelfde familie, dus de zoon van een vaderszuster, van een eigen zuster, van een dochter van vadersbroeder, enz.

Daar nu de Karo-adat, met gedeeltelijke uitzondering van den stam Sembiring, het huwelijk in den stam verbiedt, en het kind steeds de merga van den vader voert, volgt hieruit dat iemands anakberoe steeds tot een andere (hoofd) stam moet behooren dan hijzelf. In de practijk beantwoordt deze verklaring niet meer aan de werkelijkheid; tegenwoordig kan iemands anakberoe evengoed zijn de echtgenoot als de zoon van een zijner vrouwelijke stamverwanten. Dit komt, doordat vroeger het trouwen van meisjes uit een stam met zoons van

vrouwen uit hetzelfde geslacht, die dus tot een anderen stam, doch van moederszijde tot denzelfden stam behoorden (het kenmerk van een anakberoe) zulk een in eere gehouden gebruik was, dat daardoor de Karo'er er vanzelf toe gekomen is, den man zijner zuster altijd als anakberoe te blijven beschouwen, ook nu langzamerhand deze gedwongen familie-verhouding bij het huwelijk van het meisje in onbruik raakt en die echtgenoot vaak ook van moederszijde tot een ander geslacht behoort. De — op de vrouwelijke afstamming gebaseerde en dientengevolge nu niet meer juiste — naam voor de bedoelde familie-betrekking is dus behouden gebleven, onverschillig van welken stam de echtgenoot der zuster van moederszijde afstamt. Uit het bovenstaande volgt, dat volgens de thans heerschende opvattingen de Karo'er tot anakberoe's heeft de mannen en zonen van al zijne vrouwelijke stamverwanten, in nauweren zin van haar, die hem het dichtst in den bloede bestaan. Behoort een persoon tot een geslacht, dat rijk is aan vrouwen, dan kan ook het aantal dezer nauwere anakberoe nog aanzienlijk wezen.

Nu vordert de adat, dat hij onder hen er één uitkiest en aan zijn dorpshoofd aanwijst als zijn anakberoe *bij uitnemendheid*, als *den* man, die hem in al zijne hoedanigheden, als echtgenoot, huisvader, procedeerende partij, staatsburger, dus letterlijk in alle gebeurlijkheden des leven, zal helpen en terzijde staan, ja zelfs met een enkele uitzondering (waar het speelschulden betreft) voor al zijne gedragingen, op welk gebied ook, zal borg blijven. Doch met het stellen van dien éénen borg is de Karo'er er niet af; behalve een anakberoe, vertegenwoordiger van de merga(s), waarvan de leden de vrouwen uit zijn stam plegen te huwen, moet hij als drager dierzelfde verplichtingen van helper en borg nog een tweede persoon opgeven. Deze wordt aangeduid als zijn „Senina". Hij behoort niet tot zijne rechtstreeksche verwanten, doch in ieder geval tot zijn stam, zoo mogelijk ook tot zijn geslacht.

In algemeenen zin beteekent thans het woord senina: een man van hetzelfde geslacht als de spreker; wordt het echter in verbinding met anakberoe, gebezigd, dan wordt daar steeds mee bedoeld diegene zijner, niet te nauw met hem verwante, geslachtsgenooten, die tegenover de buitenwereld dezelfde adatsverplichtingen heeft aanvaard als zijn anakberoe.

De ongehuwde Karo'er die nog niet voor vol wordt aangezien, heeft meestal nog geen anakberoe-senina noodig. Een huwelijk kan echter niet tot stand komen zonder behulp van deze twee; meestal blijven de anakberoe en

Fig. 1: Paleis van den Sultan van Deli te Medan.

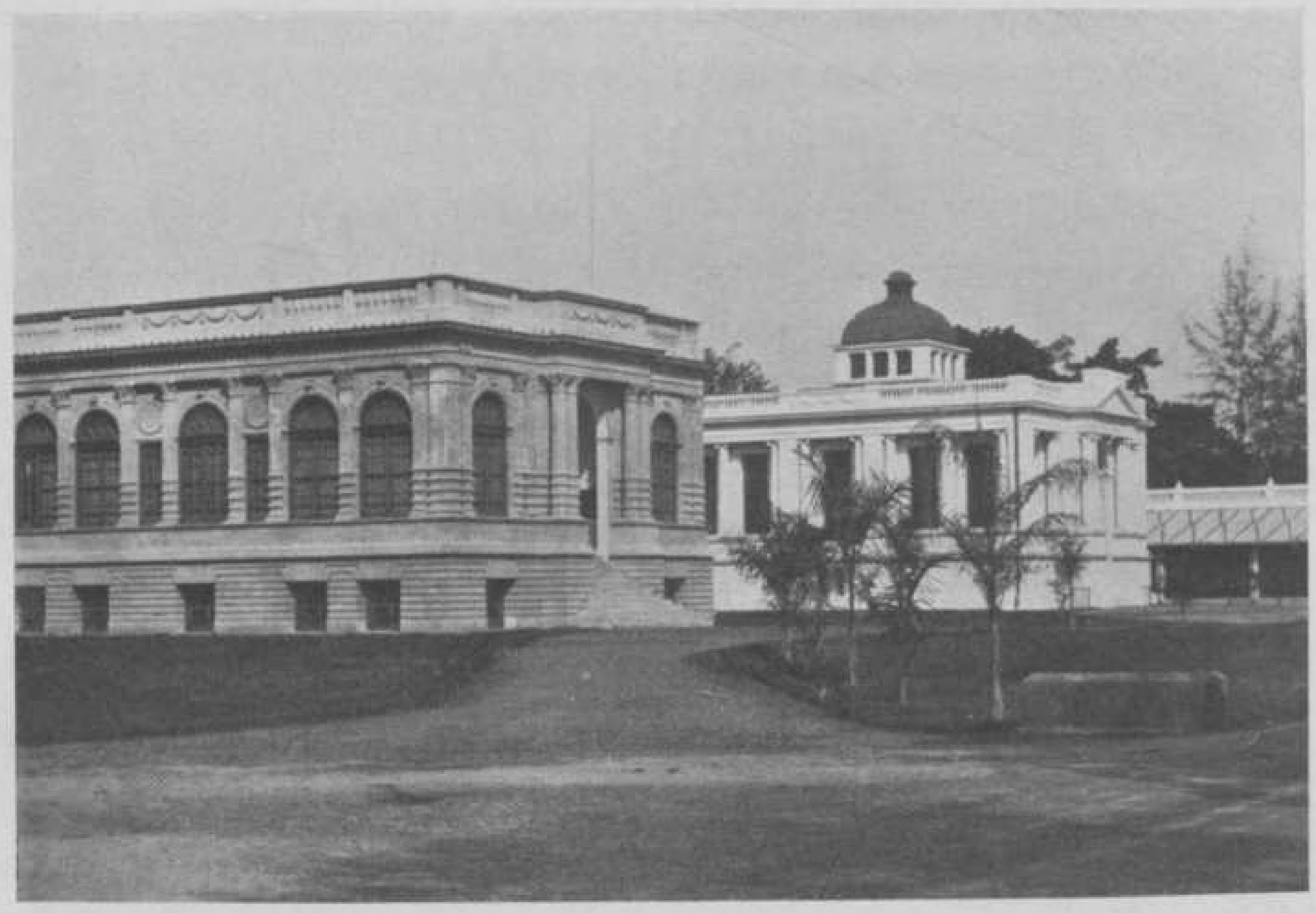

Fig. 2: Stadhuis en Javasche Bank te Medan.

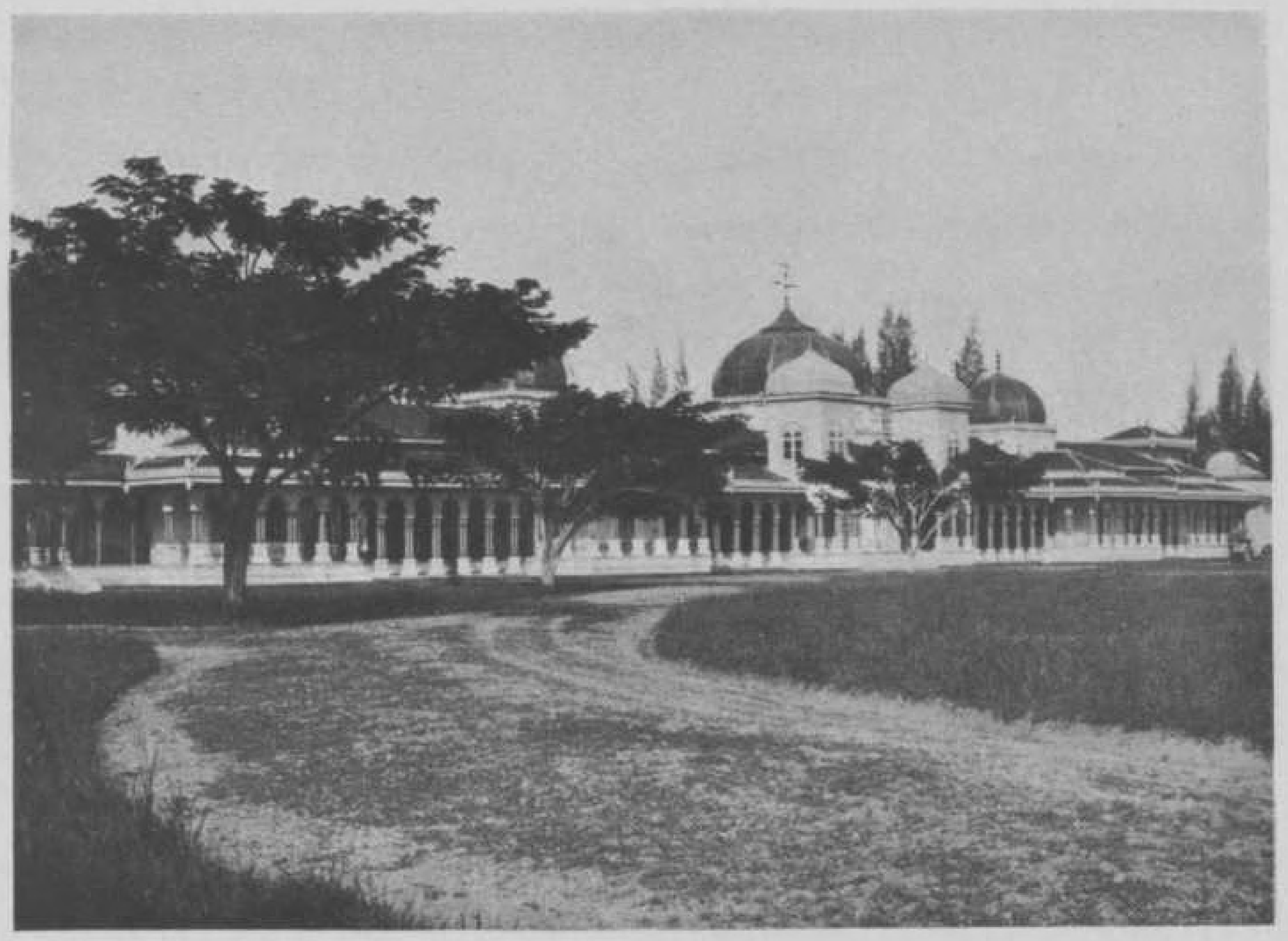

Fig. 1: Inlandsche gerechtszaal te Medan.

g. 2: Volksschool te Deli Toewa.

senina, die iemands huwelijk voorbereiden, ook in den vervolge die functies bekleeden. Toch kunnen er omstandigheden (dood, vestiging elders, enz.) zijn, welke het kiezen van nieuwe anakberoe-senina noodig maken, wat door de adat ook toegelaten wordt (a. v., p. 471).

Pas na deze uiteenzetting van wat de instelling der anakberoe en senina beteekent voor iederen Karo'er, kan een duidelijk overzicht worden gegeven van de Bataksche bestuurs-instellingen.

De territoriale bestuurseenheid in het Karoland wordt gevormd door de koeta, waaronder verstaan wordt het geheele dorpsgebied, dus niet alleen het huizencomplex. Tot de koeta behooren dus; a. de bebouwde kom (roemah); b. de badplaats (tapian); c. het bosch, waarin de permanente tuinen (reba-reba) of toegangswegen (pintoe-pintoe); d. de dorpsgronden (taneh), bebouwd of onbebouwd.

Hoewel de merga's in Karoland door elkander wonen, heeft in een bepaalde streek toch steeds één merga het overwicht, in dien zin, dat slechts leden daarvan het radjaschap (radja d. w. z. in algemeenen zin besturend hoofd) kunnen bekleeden. Deze wordt door ons dan aangeduid als de „regeerende" merga dier streek. Naast de regeerende merga vindt men de beroe-merga, dat is de stam, aan welker mannelijke leden bij voorkeur de dochters van de regeerende merga worden uitgehuwelijkt. De stam dus, waaruit de anakberoe der besturende hoofden zullen voorkomen. Deze beroe-merga is van belang, omdat den anakberoe van ieder besturend hoofd door de adat niet alleen de verplichting tot bijstand wordt opgelegd in de particuliere aangelegenheden van dat hoofd, doch ook in zijne bestuursfunctiën. Geen besturend hoofd toch voert als zoodanig alléén het bewind; de functie rust op een driemanschap, bestaande uit het hoofd met zijn anakberoe en zijn senina, waarvan het hoofd als de voornaamste is te beschouwen. In welke bestuursfunctie ook, welke wij hier zullen leeren kennen, steeds vindt men dit driemanschap terug als gezamenlijk macht en verantwoordelijkheid dragend.

Westenberg merkt hierbij nog op omtrent de politieke positie van anakberoe en senina der pengoeloe's (a. v. p. 473).

„Overal in het Karoland, zoowel in de goegoeng (hoogvlakte) als in de „Doesoen, heeft een zelfde adatsvoorschrift kracht, dat de verdeeling regelt van alle „uit ambt of waardigheid voortvloeiende inkomsten. Een derde daarvan komt toe „aan den anakberoe; van wat overblijft krijgt de senina weer 1/3, de pengoeloe

„de rest. Resultaat der verdeeling is dus 4/9 voor den pengoeloe, 3/9 voor den „anakberoe, 2/9 voor den senina. Uit de betrekkelijke geringheid van 's pengoe-„loe's aandeel, minder bedragende dan dat van zijne beide helpers tezamen, „blijkt op zich zelf reeds, welke waarde door de Karo's aan deze machtsverdeeling „wordt gehecht.

„Intusschen is er, voor wie de feitelijke toestanden kent, een niet „onbelangrijk onderscheid tusschen het anakberoe-senina-schap als algemeen „sociale en als administratieve of politieke instelling. Terwijl namelijk in 't partikulier „leven de funkties van den senina vrijwel gelijk zijn aan die van den anakberoe, „blijft in bestuur en rechtspraak de eerste, met den tweeden vergeleken, bepaald „op den achtergrond. 't Is de anakberoe, die den pengoeloe in alles terzijde staat, die „hem in wijk en dorp vervangt, ook daarbuiten voor hem optreedt en zonder „overdrijving zijn rechterhand kan worden genoemd. Van den senina daarentegen „bespeurt men in den regel betrekkelijk weinig; zijn rol is een meer ondergeschikte, „bepaalt zich veelal tot adviseeren en tot deelnemen aan de niet al te belangrijke „dorpsrechtspraak. De anakberoe is de groote schakel tusschen den pengoeloe en zijne „*ginemgem* (onderdanen); de senina komt met deze laatsten veel minder in aanraking.

„In meer samengestelde bestuurscomplexen, als de landschappen in de „doesoen, de groote uit ettelijke wijken samengestelde dorpen, en daarboven ook „de landschappen op de hoogvlakte, pleegt het anakberoeschap als bestuurswaar-„digheid dan ook in bepaalde geslachten erfelijk te zijn[1]), wat met het senina-„schap niet het geval is. Zoo moet de anakberoe van 't hoogvlakte-landschap „Sapoeloek-doewa koeta steeds behooren tot de in het dorp Kaben haar zetel hebbende „ondermerga Taikang (merga Sembiring), is 't anakberoe-schap van 't doesoenland-„schap Soekapiring erfelijk in de ondermerga Perasih (merga Perangin-angin), enz.

„Met den anakberoe van een landschap werd natuurlijk oorspronkelijk „bedoeld de anakberoe der steeds tot een zelfden stam behoorende landschaps-„hoofden, of liever van den voornaamsten onder dezen, den zoogenaamden perbapâan.

„Terwijl echter, zooals wij hierboven zagen, bij het anakberoe-schap „als sociale instelling tegenwoordig de aanhuwelijking den doorslag geeft en de „afstamming op den achtergrond is getreden, is met het anakberoe-schap als

---

[1]) De bestuurswaardigheid — ook der hoofden — is erfelijk in den zin dat de oudste zoon het eerst voor opvolging in aanmerking komt, daarna de jongste zoon, vervolgens nummer twee. dan op één na de jongste enz.

„waardigheid, althans in de landschappen en in die goegoengdorpen, waar de „anakberoe aan 't hoofd van eigen wijken staan, juist het omgekeerde het geval: „daar beslist thans het eigen geslacht, dus de afstamming, en wordt de aan-„huwelijking slechts in de tweede plaats als criterium beschouwd".

Zoo is dus het dorpshoofd (pengoeloe, sibajak) met zijne twee bijstanders de vertegenwoordiger naar buiten van de kleinste staatkundige eenheid: de koeta. Bij inwendige aangelegenheden heeft hij echter volstrekt niet de macht op dezelfde wijze in handen. Ieder dorp is weder onderverdeeld in wijken (kesain), eene splitsing, welke op genealogische gronden berust [1]). Binnen het dorpsverband bezitten deze wijken een zekere mate van zelfstandigheid, zoodat zij hun eigen naam (meestal roemah . . . .), eigen gronden en een eigen bestuur bezitten. Dit wijkbestuur wordt gevormd door den pengoeloe kesain, ook weder bijstaan door zijn anakberoe en senina, en voorts door een raad van oudsten, meestal gevormd uit de pengoeloe roemah. Het dorpsbestuur wordt op dezelfde wijze gevormd door het dorpshoofd met zijne bijstanders en de gezamenlijke kesainhoofden. Op deze wijze vormt het dorp in zijn meest oorspronkelijke vorm feitelijk een klein, zelfstandig bondsrepubliekje. Niet ieder dorp mag echter als zoodanig gekenschetst worden. Uit de groote en dichtbevolkte dorpen der hoogvlakte had reeds van oudsher eene vrij levendige kolonisatie plaats naar de omliggende terreinen, welke nog niet in ontginning waren gebracht. Door deze uitzwerming der dorpsleden vormden zich in den loop der tijden van iedere zelfstandige koeta meerdere kleinere kolonies, dochterkampongs, welke in nauwe staatkundige aanraking met het moederdorp bleven. In de op deze wijze ontstane dorpsgroepen behield het moederdorp, de perbapaan, uit den aard der zaak meestal het voornaamste, een overwicht op de dochterdorpen, de doesoens. Hoewel de besturen dier dochterdorpen bij voldoende uitbreiding ten slotte geheel op dezelfde leest (pengoeloe koeta + pengoeloes kesain) geschoeid waren als die van het perbapaan-dorp, bleef het perbapaan-bestuur toch de suprematie over de kolonies behouden, was het hoofd van het perbapaan-dorp naar buiten meestal weder de vertegenwoordiger van de dochterdorpen.

Vinden wij dus in dezen samenhang tusschen moeder- en dochterdorpen op politiek gebied reeds de eerste aanwijzingen voor het ontstaan van dorpsbonden — hier in het leven geroepen door gelijkheid van afkomst —, het

[1]) Batakspiegel 114.

bleef daarbij niet. De souvereine koeta's (moeder- en dochterdorpen), welke — in elkaars nabijheid liggende — meestal vele belangen tegenover de buitenwereld gemeenschappelijk hadden, vereenigden zich in den loop der tijden eveneens tot groepen, wier samenhang op de verdediging dier gemeenschappelijke belangen berustte. Zoo ontstonden de hoogere bestuurseenheden, de *oeroengs,* als federaties van souvereine koeta's, welke in het Karo-doesoengebied ten slotte alle bestaande dorpen omvatten, terwijl op de hoogvlakte slechts weinige zelfstandige koeta's bleven bestaan, welke door hun afgezonderde ligging, eigen kracht of anderzins, niet vrijwillig of gedwongen tot een of andere oeroeng zijn toegetreden. Federaties van oeroengs zijn nimmer ontstaan; met de oeroeng hield dus op de hoogvlakte en de Karo-doesoen de bondsvorming op.

Het bestuur van de oeroeng berustte bij den raad der verschillende dorpshoofden. Normaal bestond zulk een oeroeng meestal uit één hoofddorp met zijne meerdere bijdorpen, meermalen echter ook uit twee of meer zelfstandige koeta's met hunne doesoens. De grondvorm van het oeroeng-bestuur leidde er dus toe, dat hierin de suprematie werd uitgeoefend door de pengoeloe's perbapaan van het of van de hoofddorpen. Daar in een bepaalde streek de hoofden steeds uit één merga afkomstig moeten zijn — de z. g. heerschende merga — vindt men binnen dezelfde oeroeng steeds terug, dat alle zelfstandige hoofden tot dezelfde regeerende merga behooren. Toch kwam het meestal voor, dat een der perbapaans van de oeroeng als *de* perbapaan bij uitnemendheid beschouwd werd. In de eerste plaats is deze suprematie het gevolg van de afkomst. Zijn één of meer der pengoeloes reeds door hunne geboorte: sibajak (= de rijke), d. w. z. behooren zij van huis uit tot een der betrekkelijk gering in aantal zijnde adellijke families op de hoogvlakte (in het geheel een twintigtal), dan zijn zij de aangewezen personen voor het perbapaan-schap der oeroeng. Soms waren er zoodoende twee of meer perbapaan's, soms slechts één, die het hoogste gezag in een oeroeng vertegenwoordigden. Doch ook zijn er vele oeroengs, onder wier dorpspengoeloe's geen sibajak's door geboorte gevonden werden. Als regel gold dan, dat hier het perbapaan-schap der oeroeng berustte bij dien pengoeloe-koeta, die in rechte lijn afstamde van den gemeenschappelijken stamvader, waarop de andere pengoeloe's hun afkomst slechts langs zijlijnen konden terugbrengen. Hoewel zij dus niet door geboorte aanspraak konden maken op den adellijken titel „Sibajak", droegen ook deze perbapaan's eener oeroeng meestal dien naam als ambtstitel.

Natuurlijk waren er ook wel afwijkingen van dezen regel te vinden, waar een niet door geboorte daartoe aangewezen pengoeloe zich de suprematie wist te verwerven, hetzij door het overwicht van zijn dorp door inwonertal of gunstige ligging, hetzij door zijne persoonlijke eigenschappen.

In het kort dus de vorenstaande uiteenzetting samenvattend, zien wij, dat de oorspronkelijke bestuursvorm in het Karo-land omvatte:

a. de wijkhoofden (pengoeloe kesain) bijgestaan in het bestuur door een raad van oudsten, pengoeloe's roemah.

b. de dorpshoofden (pengoeloe koeta) bijgestaan door den raad der wijkhoofden.

c. de oeroenghoofden (sibajak, perbapaan) bijgestaan door den raad van dorpshoofden.

Al deze functionarissen weder in driemanschap handelend, in de eerste plaats met hun anakberoe (uit een andere merga) als rechterhand, en met hun senina (uit de eigen merga) als raadgever en bijzitter.

Zoover ging, bij ons optreden in het Karo-land in den aanvang dezer eeuw, de machts-centralisatie. Het land was dus verdeeld in een groot aantal dorpsbonden, door dezelfde afstamming en dezelfde belangen tot elkaar gebracht, en daarnaast een aantal zelfstandige dorpen, die zich niet met een der oeroengs vereenigd hadden. Onderling stonden deze hoogste bestuurseenheden geheel onafhankelijk van elkaar, en meestal zelfs tegenover elkaar, zoodat twisten en oorlogen er aan de orde van den dag waren.

Voor eene goede uitoefening van ons bestuur was het ondoenlijk om een dergelijk veelhoofdig bestuur van kleine dorps- en oeroengpotentaten in volkomen zelfstandigheid naast elkaar te handhaven. Wij moesten bedacht zijn op eene verdere centralisatie van het gezag, waardoor een bruikbaren schakel zou worden geschapen tusschen ons bestuur en de bovengenoemde volkshoofden, zonder dat daardoor het inwendig bestuur dier eenheden aangerand behoefde te worden.

Om dit te bereiken, heeft de Regeering gebruik gemaakt van een uitheemsche instelling, die nimmer burgerrecht had gekregen in de Karo-samenleving als gezag-centrum, doch waaraan in ieder geval als eeretitel een zekere waarde werd toegekend. Wij bedoelen de instelling der *radja-berempat.*

Gelijk vrijwel alle volkeren van het Noordelijk deel van Sumatra hebben ook de Karo-Bataks eene periode gekend — vóór eenige eeuwen —, waarin zij zoo al niet

ondergeschikt aan — dan toch zeer afhankelijk waren van de machtige Atjehsche sultans. Het belang der Karo-hoofden bracht mede, dat zij met deze vorsten goede betrekkingen onderhielden, vooral, nadat de onmiddellijke aanrakingen tusschen beide landstreken door de vestiging der Atjehsche oppermacht in de Gajo- en Alaslanden [1] waren toegenomen. Hoewel daaromtrent geen zekerheid bestaat, mag toch aangenomen worden, dat in dien tijd door de Karo'sche hoofden — al dan niet daartoe genoopt door Atjeh — denzelfden maatregel werd genomen, die ook de Gajo'sche stamhoofden hadden toegepast: uit de rij van sibajaks wezen zij een viertal aan. dat in het bijzonder belast was met de handhaving dier goede betrekkingen, Dit viertal — wederom blijkt hier de typische voorkeur van het Atjehsche gezag voor dit getal — bestond uit de sibajaks van Lingga, Sarinembah, Baroes Djahé en Soeka, die den titel kregen van „radja berempat" (viervorsten). Met het verdwijnen van Atjeh's suprematie over deze streken nam ook de belangrijkheid der positie van deze „viervorsten" in het Karoland sterk af, zoodat zij, ten tijde van onze machtsvestiging, zich alleen nog door den titel van de overige oeroenghoofden onderscheidden, doch in macht verder geheel met deze gelijk stonden.

Om nu tot de noodzakelijke machts-centralisatie op de hoogvlakte te geraken, werd door ons de vergeten positie dier radja-berempat opgerakeld en hun in het Karoland zelf een macht toegekend, welke zij daar nimmer bezeten zullen hebben. De overige hoofden van oeroengs en zelfstandige koeta's werden geheel aan hen ondergeschikt gemaakt, terwijl wij — terwille van eene goede machtsverdeeling — naast het oude viertal een vijfde radja-berempat schiepen door den machtigen en goed met ons bevrienden Sibajak van Koeta Boeloeh, met den titel ook de macht over een deel van het Karo-land toe te kennen. Zoo kwamen wij tot de vorming van vijf[2] bestuurseenheden, landschappen, aan het hoofd waarvan als landschapshoofden — met den titel Sibajak — de vijf genoemde oeroenghoofden kwamen te staan[3], terwijl de vroegere oeroeng- en zelfstandige dorpshoofden thans onder deze landschapshoofden zijn gesteld als districtshoofden (perbapaan's), onder wie weer de dorps- en wijkhoofden staan.

---

(1) Zie: De Buitenbezittingen, Dl. II, afl. 2: Atjeh en Onderhoorigheden.

(2) Een zesde eenheid was het half-Simeloengoensche landschap Si Lima Koeta, aan welks hoofd de toehan Nagasariboe is gesteld, en dat thans bij de onderafd. Simeloengoen is ingedeeld.

(3) In Koeta Boeloeh en Lingga, waar twee gelijkwaardige voorname hoofden bestonden, werd een meerhoofdig landschapsbestuur gevormd, zoodat ieder dier landschappen bestuurd wordt door 2 sibajaks.

Over het algemeen werd bij deze centralisatie van het gezag geen openlijken tegenstand ondervonden, hoewel geen der oeroenghoofden in zijn hart de tegenwoordig boven hem gestelde, doch in wezen met hem gelijkstaande Sibajaks als zijn hoofd beschouwt. Het zal zeker nog lang duren, voordat deze instelling, die voor de bestuurs-uitoefening onvermijdelijk was, al ging daarmede ook eene vervorming der aloude gezagsverdeeling gepaard, bij den Karo volkomen erkenning vindt, zonder welke het werkelijke gezag der hoogste hoofden slechts op onze macht gebaseerd schijngezag genoemd moet worden.

Na deze uitvoerige beschouwing over de machtsverhoudingen op de Karo-hoogvlakte, behoeven die der Doesoenstreken en van het Timoerland niet zulk eene uitgebreide behandeling.

Bij de doesoen-Bataks van Deli, Serdang en Langkat waren de oorspronkelijke verhoudingen geheel in overeenstemming met die der goegoeng (hoogvlakte). De machts-usurpatie door de Maleische vorsten der kuststreken heeft daar echter menige verandering in het leven geroepen, welke wederom bij Westenberg (Bijdr. T. L. V. dl. 69) en in den Batakspiegel bespreking vinden. Met vermijding van plaatselijke detailverschillen zullen wij ook hiervoor de toestanden in het kort nagaan.

De doesoen in zijn geheel is gekoloniseerd van de Goegoeng uit; over het algemeen stonden de dorpen hier oorspronkelijk in de verhouding van dochterdorpen tot die der hoogvlakte. De zware terrein-afscheidingen werkten echter op den duur de politieke afscheiding in de hand, waartoe in de benedenstreken ook de invloed der Maleische kuststaatjes bijdroeg. Toch waren vooral de bovenstreken der doesoen tot onze komst ter Oostkust nog steeds nauw verbonden met de hoogvlakte en was daar de invloed der kustvorsten geheel eene fictie. Door onze bemoeienis met de doesoen-Bataks ging deze samenhang steeds meer verloren; rechtspraak, bestuurs-opvolging, en vele andere adatkwesties in de doesoen kwamen er onder ons toezicht, terwijl wij den Bataks der bovenstreken tevens de suzereiniteit der Maleische vorsten opdrongen. Vooral na 1888, in welk jaar voor het eerst een controleur voor de Bataksche aangelegenheden ter Oostkust benoemd werd, werd door ons toedoen de politieke afscheiding tusschen hoogvlakte en doesoenstreken meer volkomen. Toch bleef het succes van onzen verkeerden drang om de Bataksche bevolking onder de bestuursmacht der kustvorsten te plaatsen, vooral in de bovenstreken slechts zeer

gering. Het verkeerde dezer pogingen wordt vooral in de laatste jaren, zoowel van bestuurszijde als door de zending, steeds duidelijker uitgesproken. Men wijst daarbij op de neiging van de Maleische landsgrooten, om — steunende op onze hulp — in de hun in naam ondergeschikte doesoenstreken ten eigen bate bestuurs-invloed en daarmede inkomsten te verkrijgen; zoomede ook op de pogingen om er het Bataksche adatrecht te verdringen door het Islamitische recht, dat niet wortelt in het rechtsbewustzijn der bevolking.

Meermalen werd er dan ook van die zijde aangedrongen op volkomen afscheiding der Batakdoesoens van de Maleische landschappen door instelling van een bestuursressort, dat uitsluitend de doesoens omvat. Vooral Westenberg en Kok, beide gedurende vele jaren controleur voor de Bataksche aangelegenheden en bekend als uitnemende kenners van de Batakbevolking, hebben sterk op deze afscheiding aangedrongen.

Gaat men nu na, wat van de oorspronkelijke Karo'sche bestuurs-instellingen behouden bleef in de doesoen, dan blijkt in de eerste plaats, dat ook hier de koeta de kleinste bestuurseenheid is. Wijk-indeeling is hier niet zoo algemeen als in de goenoeng; toch wordt zij ook hier zeer vaak aangetroffen. Al naar gelang van het bestaan van wijken wordt de koeta ook hier bestuurd door het driemanschap, dorpshoofd-anakberoe-senina (waarvan de senina hier een nog ondergeschikter rol vervult dan op de hoogvlakte), bijgestaan door de pengoeloe's roemah of door de wijkhoofden. Ook in de doesoen neemt men de saamhoorigheid waar tusschen de moederdorpen en hunne kolonies, hier vaak de vaste of tijdelijke nederzettingen van een deel der dorpsbevolking op de plek, waar zij haar rijstvelden en ladangs aanlegt gedurende een zeker aantal jaren. In elk der dochterdorpen voert een dorpshoofd, pengoeloe kitik (= klein) het bewind, staande onder het hoofd van het perbapaan-dorp, den pengoeloe belin (= groot). Tot zoover vindt men hier dus vrijwel onveranderd de bestuursverhoudingen terug, welke we ook voor de goenoeng-dorpen leerden kennen. Ook in de doesoen vond eertijds de groepeering der verschillende dorpen tot dorpsbonden (oeroengs) plaats; sterker nog dan op de goenoeng, omdat in de doesoen in het geheel geen zelfstandige dorpen bleven bestaan. In heel het Karo-Doesoengebied tezamen ontstonden de volgende oeroeng's: 1. Senembah-Serdang, 2. Senembah-Deli, 3. Sepoeloe-doea koeta, 4. Serbanjaman of Soenggal en ten slotte in Langkat, 6. het kedjoeronschap Bohorok, terwijl

daar de kedjoeronschappen Selesai en Bingai wegens hunne overwegend Bataksche bevolking (hoewel sterk vermengd met Maleische elementen) ook nog als zoodanig zouden kunnen worden aangemerkt.

Meer dan op de hoogvlakte vormen hier de oeroengs een territoriaal begrip, een landschap. De Maleische kustvorsten hebben aan het hoofd der oeroengs Maleische (liever: ver-maleischte) vertegenwoordigers van hun macht geplaatst weten te krijgen, die den titel datoe, orang-kaja (het Karo'sche sibajak) of kedjoeron[1]) dragen en aan hen onderhoorig zijn. Vóór onze komst was deze onderhoorigheid, gelijk dat overal in de inlandsche staatjes gaat, meer schijn dan wezen en verheugden de Maleische oeroeng-hoofden zich in een vrij groote mate van onafhankelijkheid, welke niet zelden zoover ging, dat zij hun suzerein beoorloogden (Soenggal, Bohorok). Toch was de inwendige macht dezer erfelijke oeroenghoofden slechts gering. Iedere oeroeng (landschap) is onderscheiden in twee duidelijk afgebakende gedeelten, namelijk in de boven-en de benedenlanden. Het benedenland wordt aangeduid met den naam sinoewen boenga (waar men katoen([2]) plant), terwijl het bovenland bekend staat als sinoewen gambir (waar men gambir plant). In het algemeen kan men zeggen, dat deze verdeeling ook de mate van invloed der Maleische landschapshoofden weergaf. In de benedenstreken (sinoewen boenga), waar het terrein vlak en open, dus gemakkelijk te bereizen was, werd deze inderdaad gevestigd; in de sinoewen gambir, het moeilijk begaanbare heuvel- en bergterrein der bovenstreken, bleef die invloed daarentegen geheel en al een fictie. Hoogstens als scheidsrechter in moeilijke rechtsgedingen, die door de pengoeloe's der sinoewen gambir zelf niet tot oplossing te brengen waren, werd die invloed wel eens tijdelijk toegelaten; zelfs dan echter werden eerder de voorname hoofden der goegoeng te hulp geroepen. Waarschijnlijk is deze geheele indeeling in boven- en benedenstreken een uitvloeisel van den wensch der landschapshoofden, om de hun inderdaad onderhoorige Bataksche hoofden der benedenstreken tot nauwere aaneensluiting te brengen, zonder daarom den band met de bovenstreken geheel te willen verbreken. Praktische gevolgen voor de Bataksche bevolking der doesoen had deze onderverdeeling der oeroengs o. a. bij de rechtspraak; de hoofden der sinoewen boenga en der sinoewen gambir vormden afzonderlijke rechtscolleges,

(¹) Deze titel duidt weder op Atjehsche invloeden.

(²) Hoewel de katoencultuur, vroeger wel belangrijk, ook hier thans niets meer te beduiden heeft door den invoer der Europeesche garens, bleef deze aanduiding toch steeds van kracht.

ieder met een eigen balai, terwijl slechts de belangrijkste zaken kwamen voor de landschapsbalai, voorgezeten door het erfelijk oeroenghoofd.

In ieder der twee deelen, waarin dus de Oeroengs der doesoen verdeeld zijn, is er gewoonlijk onder de perbapaans (pengoeloe belin) der dorpscomplexen één, die door zijn afkomst van de aanzienlijkste hoofden-familie in het stamland de voorrang boven de overigen heeft weten te verwerven. Een primus inter pares dus, die naar buiten en ook tegenover het oeroenghoofd de gezamenlijke perbapaan's van zijn streek vertegenwoordigde. Men heeft deze schakel tusschen de dorpshoofden en het oeroenghoofd, welke op de hoogvlakte niet bestaat, gehandhaafd en hem zelfs eene bevoorrechte positie geschapen, zoodat deze voornaamste perbapaans (hoofd-pengoeloe's) ([1]) in iedere oeroeng thans optreden als onderdistrictshoofden voor de sinoewen boenga en de sinoewen gambir. Als zoodanig staan zij derhalve boven de overige dorpshoofden en ontvangen — in tegenstelling met die laatsten — als zelfbestuurs-ambtenaren eene vaste bezoldiging uit de landschapskassen.

Een titel, welke alleen aan enkele dorpshoofden van het Bataksche deel van het sultanaat Langkat werd gegeven, is die van anak soerambik [2]). Dit waren over het algemeen die kamponghoofden, wier invloed zoo groot was dat zij zonder de tusschenkomst van een perbapaan of hoofd-pengoeloe in aanraking konden komen met het oeroenghoofd of den sultan. Deze titel werd door de Maleische vorsten of hun vertegenwoordiger, meestal toegekend aan dorpshoofden, die zich door de belangrijkheid hunner kampong zooveel invloed hadden verworven, dat zij niet meer onder het gezag van andere hoofden wenschten te staan. De onderscheiding had mede ten doel de altijd heel geringe invloed van den Maleischen Heer des lands onder de Batakhoofden te versterken, door verdeeldheid te zaaien tusschen die hoofden onderling.

---

[1]) De toepassing van den titel: hoofdpengoeloe geeft dikwijls aanleiding tot verwarring. De Batakspiegel vermeldt hem in 't geheel niet, trouwens ook niet de oeroeng verdeeling in boven- en benedenstreken. Westenberg spreekt over alle perbapaan's der Doesoen als hoofdpengoeloe's, (pag. 484) terwijl de Ass. Res. de Vogel in eene niet gepubliceerde nota betreffende Deli en Serdang, welke in deze gewestbeschrijving verwerkt werd, uitsluitend het onderdistrictshoofd als hoofdpengoeloe aanduidt. Ten slotte vindt men in den nota v. overgave der onderafdeeling boven-Langkat van den controleur Heringa (ddo. Nov. 1916), dat aan twee dergelijke op den voorgrond tredende perbapaan's van Bohorok, den titel pengoeloe balai wordt gegeven, welke elders weder een geheel andere functie bij inlandsche rechtbanken (zie Rechtspraak) aanduidt.

[2]) De soerambik is bij een Bataksch huis het open galerijtje of de uitbouw, van waar men toegang tot de woning kon verkrijgen. Iemand, die zich dus eenmaal op de soerambik bevond, kon zonder verdere plichtplegingen naar binnen stappen, wat ook de verhouding tusschen een anak soerambik en zijn vorst weergeeft.

Hiermede kan gevoegelijk afgestapt worden van de bestuursinrichting bij de Karo-Bataks, om die der Timoer-groep in beschouwing te nemen.

De oorspronkelijke grondslag voor deze inrichting zal waarschijnlijk overeen-gestemd hebben met die der Karo'ers, doch de veel grooter invloed der Maleische kustbevolking heeft hier de adat doen verworden, doordat zich de macht der vorsten (landschapshoofden) sterk heeft uitgebreid ten koste van de oorspronkelijke bestuursinstellingen. De naam „oeroeng" als aanduiding van het autocratisch bestuurde landschap wijst op het vroegere bestaan van die dorpsbonden, waarin de tegenwoordige landschapshoofden waarschijnlijk vroeger de perbapaans der oeroengs geweest zullen zijn.

De Batakspiegel merkt omtrent de bestuursinrichting dezer landschappen op (p. 184 e.v.):

„De gegevens zijn (tengevolge van de tyrannie der hoofden) verward, „weinig volledig; het best nog in zake de vorsten, hun rechten en inkomsten. „Het patriarchale stelsel is ook hier heerschende.

„Het volk is verdeeld in stammen, marga, die echter niet zulk een „rol spelen als elders in de Bataklanden. Wellicht vandaar de zeer onvolledige „gegevens.

„Als hier voorkomende marga's vindt men vermeld: Tarigan (Poerba), „Siragih, Damanik, Sinaga. Dit zijn stammen, terwijl als geslachten beschouwd „moeten worden: Poerba Tambak, Poerba Pakpak, Girsang (en nog vele andere, „niet met name genoemd).

„De meeste punten bij het Karo-land behandeld als: 1. of er een „onderverdeeling in roemah's voorkomt, 2. of de stammen dooreen wonen (denkelijk „wel), 3. of er regeerende marga's zijn [1]), 4. of opneming van personen of families „in een geslacht voorkomt, moeten onbeslist blijven. Splitsing der tegenwoordige „geslachten heeft niet meer plaats. Hoofden en bezittingen van stammen of „geslachten komen ook hier niet voor.

---

[1]) In de Nota v. Toelichting betr. de Simeloengoensche rijkjes (T. B. G., 1909 dl. II, p. 538) vindt men vermeld als de hoofdmarga van Tanah Djawa: Sinaga; van Siantar: Damanik; van Panai: Poerba; van Radja: Seragih, terwijl daarbij tevens vermeld staat, dat in iedere oeroeng personen van meerdere marga's worden aangetroffen. In de Nota-Westenberg betr. de rijkjes Dolok en Poerba (T. K. N. A. G. 1905) wordt als de marga der hoofden in beide rijkjes genoemd Poerba, terwijl hunne karadjaans (rijksgrooten) tot dezelfde marga behooren.

En voorts op 198: „De dorpen in deze (Timoer) staatjes zijn geen „gezagslichamen (rechtsgemeenschappen) meer, ongetwijfeld tengevolge van het „drukkende vorstengezag."

Voor het vormen van een algemeen beeld der bestuursinrichtingen van het Timoerland zal verder naast den Batakspiegel ook geput worden uit de volgende geschriften over dit onderwerp : de Bataksche rijkjes Dolok en Poerba, C. J. Westenberg, T. K. N. A. G. 1905; Mededeelingen betr. het landschap Panai en het Rajah-gebied (Kroesen en Helderman) Bijdr. T. L.V. 7de volgr., II; Mededeelingen betreffende de zes Karo-landschappen (voor Si Lima Koeta) — Bijdr. T. L. V. 7de volgr. IX; Nota van Toelichting betreffende de Simeloengoensche landschappen ; T. B. G. deel LI, 6.

In groote trekken is van de bestuursinrichting het volgende beeld te ontwerpen.

De oorspronkelijke bestuurseenheid was het dorp, staande onder een pengoeloe, die bijgestaan werd door zijn anakberoe (den Karo'schen anakberoe) en één of meer „gamets," welke beschouwd kunnen worden als de Karosche seninas. In Panai heeten deze laatste helpers: keradjaans. Onder het hoofd van de koeta treden de gamets (keradjaans) op als wijkhoofden.

De uitzwerming der bevolking van de oorspronkelijke dorpen deed ook hier allerwege dorpscomplexen ontstaan, waarin het hoofd der moederkampong de voornaamste plaats innam. Deze perbapaans dragen hier den naam van „toengkat". Zij worden in het bestuur over het dorpscomplex bijgestaan door hun anakberoe en een of meer keradjaans, welke door hen zelf gekozen worden. Over het algemeen hebben deze raadslieden lang niet denzelfden invloed als de adatbijstanders der Karosche hoofden.

Zoo was de oorspronkelijke basis van het bestuur; eertijds heeft zich dit waarschijnlijk naar boven toe voortgezet in hoofden van grootere dorpsbonden, de tegenwoordige landschapshoofden — de toehans en radja's.

„Thans echter", zegt de Batakspiegel (p. 198) „stellen deze over de dor- „pen in hun gebied de dorpshoofden aan, die hier echter alleen zetbazen van „den vorst zijn".

De zelfstandige bestuursmacht van de dorpshoofden is derhalve overge-

gaan naar de erfelijke [1]) landschapshoofden, die de bevolking, naar het voorbeeld der Maleische vorsten, onderdrukten, overgeleverd als zij was aan hunne centrale bestuursmacht.

Deze centrale macht is thans in handen van een zestal landschapshoofden, de vroegere vorsten van Tanah Djawa, Siantar, Panai, Raja, Dolok en Poerba. De wordingsgeschiedenis van deze staatjes is in de voorgaande bladzijden beschreven.

Ook deze hoogste hoofden stonden niet alleen; behalve door hun anakberoe werden ook zij bijgestaan door eenige, meestal een viertal, keradjaans welke, behalve dat zij raadslieden en grootwaardigheidsbekleeders waren, in den regel ook direct gezag uitoefenden over eenige kampongs.

Het hoogste gezag werkte echter, gelijk dat in de meeste inlandsche staatjes gebeurde, de eigen ontbinding in de hand, wijl de vorsten gedeelten van hun gebied als apanage wegschonken aan familieleden, die zich spoedig een betrekkelijk onafhankelijke positie wisten te verwerven; meestal bleven zij slechts in naam hun onderhoorigheid aan den vorst erkennen.

Het best bleef het eenhoofdig gezag over het geheele landschap nog bewaard in Dolok, waar alleen de zuiver-Karosche oeroeng Silau haar zelfstandigheid wist te bewaren, zoomede in Poerba, waar Kinalang een onderhoorigheid met eenige zelfstandigheid bleef vormen, terwijl de rest van dit landschap geheel onder direct bewind van den vorst kwam, die den Rijksgrooten allen invloed ontnam. In de overige rijkjes wist de vorst op den duur slechts in een deel van het rijk zijn direct gezag te handhaven; buiten dit direct gebied voerden één of meer toehans als bijna onafhankelijke stedehouders het bestuur over de afzonderlijke landschapjes, welke wij thans aanduiden als de onderhoorigheden. In elk dier gebiedsdeelen treedt de radja of de toehan, weer bijgestaan door de kera-

([1]) De aandacht verdient hierbij het volgende (Batakspiegel 222): Voor de vorsten der verschillende rijkjes bestaat een vasten regel aangaande de vereischte afkomst van de poeang bolon d. i. voornaamste vrouw van den vorst. Voor Poerba, Panai en Tanah Djawa moet deze eene vorstendochter (baoe) van Siantar zijn; voor Dolok van Raja; voor Raja van Panai; voor Siantar van Tanah Djawa. De aangewezen opvolger van den vorst is zijn oudste zoon uit de poeang bolon, daarna de jongste.

Deze — met den titel toehan anggi — bekleedt trouwens toch naast zijn regeerenden oudsten broeder een belangrijke waardigheid, is dikwijls vertegenwoordiger van den vorst en treedt bij diens overlijden als wettig voogd en tijdelijk bestuurder op, indien de zoons nog onmondig zijn. Indien er geen zoons zijn, geboren uit de poeang bolon, kunnen zoons van een vrouw van minderen rang (poeang) opvolgen.

djaans[1]), tevens op als direct bestuurder van de pematang, de hoofdplaats, met haar onderkampongs en de daarbij behoorende taloen (bouwgrond). Buiten de pematang wordt het gezag dan in naam van den radja of den toehan uitgeoefend door de toengkats, de hoofden der dorpscomplexen.

Ook na onze inmenging in de Timoersche bestuursaangelegenheden is deze verdeeling van het direct gezag tusschen den radja en zijne toehans gehandhaafd, zoodat thans de volgende administratieve indeeling bestaat:

A: Tanah Djawa met de onderhoorigheden Dolok Periboean, Simpang Bolon en Girang.

B: Siantar met de onderhoorigheden Bandar, Sidepmanik en Si Polha.

C: Panai met de onderhoorigheden Dolok Batoe Nanggar, Goenoeng Maryah, Dolok Sariboe en Si Poldas[2]).

D: Raja met de onderhoorigheid Boeloeh Raja.

E: Dolok met de onderhoorigheid Oeroeng Silau (Karosch).

F: Poerba met de onderhoorigheid Kinalang.

G: Si Lima Koeta, met eene gemengd Karosch-Timoersche bevolking waardoor de centrale macht van den bestuurder, Toehan Naga Sariboe, hier veel minder absoluut is dan in het overige Timoerland, terwijl de dorpsinstellingen van de Karo'ers beter gehandhaafd zijn.

Over de Timoer-Bataksche bevolking der Serdang-doesoen valt na het bovenstaande weinig op te merken. Het is begrijpelijk, dat deze bevolking, in haar stamland reeds gewoon aan den druk van een tyranniek centraal gezag, zich in de Doesoen veel minder zelfstandig wist te houden dan die der Karo-Doesoen. Hoewel de lagere bestuursinstellingen hier nog in naam bleven bestaan, zijn zij inderdaad geheel opgegaan in het centrale gezag der Maleische vorsten en hunne vertegenwoordigers.

---

[1]) De keradjaans van den vorst worden onderscheiden als keradjaans didalem pematang.

[2]) Naar aanleiding van deze, in de R. A. voorkomende administratieve indeeling schijnt de volgende zinsnede in de nota-Kroesen betr. Panai opmerkelijk, waar Schr. het heeft over de inmenging van ons bestuur in de Panaische aangelegenheden (1896):

Wat Toean Dolok Merayah en T. Goenoeng Maryah betreft, hun werd in 1896 de keuze gelaten om weer naar Rajah terug te keeren of te blijven waar en wat zij waren, in welk laatste geval zij den vorst van Panai als hun gebieder moesten erkennen; beide hoofden verkozen dit laatste.

De splitsing van Si Poldas in twee deelen, door Toehan Rondahaim, vorst van Raja, in het leven geroepen, bleef dus voortaan bestendigd. In den vervolge zou Dolok Merayah echter Dolok Seriboe, en Goenoeng Maryah, Si Poldas heeten.

Omtrent de bestuursinrichting bij de Bataksche bevolking der Zuidelijker streken van dit gewest valt slechts zeer weinig op te merken. De daaromtrent beschikbare nota's, meest van ouderen datum, behandelen de ontwikkeling der bestuursinstellingen niet of slechts hoogst onvolledig en oppervlakkig.

In algemeenen zin kan echter aangenomen worden, dat hier van de oorspronkelijke Tobasche of Mandailingsche bestuursinrichting slechts weinig intact is gebleven. Verschillende oorzaken werkten daartoe mede. De Zuidelijke Bataks zijn zeer vermengd met allerlei vreemde elementen (Maleiers) en met Bataks uit andere streken en van andere zeden, hetgeen de ontbinding der adat-instellingen in de hand werkte. Verder heeft ook de Islam, die door de meeste dezer Bataks wordt beleden, het zijne bijgedragen tot de verwording der oorspronkelijke gebruiken, terwijl ten slotte de invloed van de Maleische of vermaleischte, autocratisch bestuurde kustlandschappen, hier, evenals in het Timoerland, en in mindere mate in de Doesoen, drong tot het scheppen van een eenhoofdig territoriaal gezag. Misschien hier nog meer dan in het Timoergebied, omdat de Bataksche landschapjes daar hunne onafhankelijkheid ten opzichte der kuststreken nog wisten te bewaren, terwijl deze hier reeds lang verloren was gegaan. Zoodoende vindt men thans verscheidene onbeduidende Bataksche onderhoorigheden der groote kustlandschappen (Asahan, Koealoe, Panai, Bila, enz.) waarover vertegenwoordigers of verwanten van de vorsten een vrijwel autocratisch bewind voeren. Ook het dorpsbestuur schijnt op dezelfde wijze gewijzigd te zijn. Voor zooverre daarover gegevens beschikbaar waren, blijkt dit hier uitgeoefend te worden door één dorpshoofd (datoe, radja of katoewa) bijgestaan door een raad van dorpsoudsten. Van de vorming van dorpsbonden, van splitsing in wijken met een eigen bestuur, of van eene bestuursverhouding tusschen moeder- en dochterkampongs — alle zoo kenmerkend voor de Karosche zede — treft men hier niets aan. Wel daarentegen van eene groote neiging tot afscheiding van het oorspronkelijke dorp, om zelf radja te kunnen zijn, zij het ook van eene nieuwe nederzetting met slechts enkele volgelingen. Een verschijnsel, dat vooral voor den Toba-Batak kenmerkend is.

DE RECHTSPRAAK.

In het rechtsreglement voor het Gouvernement Oostkust van Sumatra Staatsblad 1908 No. 554, zooals dit herhaaldelijk is gewijzigd en aangevuld, is de rechterlijke organisatie en het procesrecht in het gewest geregeld.

Behoudens de bevoegdheid van de Residentiegerechten wordt de rechtspraak over Europeanen en daarmede gelijkgestelden in dit gewest uitgeoefend door den Raad van Justitie te Medan, welk college geheel uit juristen bestaat; over zijne vonnissen oordeelt in den regel het Hooggerechtshof in hoogere instantie.

Buiten de hoofdplaats zijn Residentiegerechten gevestigd, die zoowel in civiele als in strafzaken rechtspreken in kleinere zaken (geschilwaarde tot en met *f* 500.— in burgerlijke zaken, 3 maanden hechtenis en *f* 500.— boete in strafzaken) veelal met appel op den Raad van Justitie die op de hoofdplaats de kleinere zaken zelf in hoogste ressort afdoet.[1])

De Residentierechters zijn dezelfde ambtenaren, die de Landraden voorzitten.

Aangezien krachtens Staatsblad 1907 No. 478 de regeling van St. 1855 No. 79, waarbij een groot deel van het Europeesche burgerlijk en handelsrecht op de Vreemde Oosterlingen toepasselijk werd verklaard, ook ter Oostkust geldt, staan ook deze in civiele en handelszaken, die niet het personen- en familierecht betreffen, voor de voor Europeanen rechtsprekende rechters terecht.

Bij de rechtspraak over de Inlanders en daarmede gelijkgestelden moet onderscheiden worden tusschen de onderdanen der Zelfbesturen en de overigen.

De eerste, alleen eigenlijk gezegde Inlanders omvattende, categorie, is behoudens enkele in de politieke contracten gestipuleerde gevallen niet aan de rechtspraak van den Lande onderworpen, maar staat terecht voor de eigen inheemsche adatrechters, over welke later gehandeld wordt.

De rechtspraak van den Lande is opgedragen:

a: aan de magistraten, b: aan de landraden en c: aan den Raad v. Justitie te Medan.

De bevoegdheid der magistraten strekt zich in dit gewest in burgerlijke zaken uit tot vorderingen, welke eene waarde van *f* 250.— niet te boven gaan, in strafzaken is de competentiegrens 3 md. hechtenis en *f* 100.— boete. In het bijzonder moet worden gewezen op de speciale Oostkust-bepaling, dat de magistraat in strafzaken mag overgaan tot veroordeeling, zonder dat getuigen worden gehoord, indien de beklaagde eene volledige, omstandige bekentenis aflegt [2]).

---

[1]) De instelling van een residentiegerecht op de hoofdplaats Medan is in overweging en zal zich niet lang meer laten wachten.

[2]) De Magistraats-rechtspraak is in dit gewest van buitengewoon veel belang, daar door haar in grooten getale de overtreding der koelie-ordonnantie berecht wordt, zoodat ze een grooten invloed heeft op de verhoudingen tusschen de koelies en het Eur. personeel der ondernemingen. De bekende bezwaren tegen de magistraats-rechtspraak doen zich zeer sterk gevoelen en leidden tot aandringen, op de invoering van Landgerechten, aan welken drang wel spoedig zal worden toegegeven. Op deze aangelegenheid wordt nader teruggekomen bij de bespreking betreffende de contract-koelies in het hoofdstuk: Europeesche cultures.

Met de uitoefening dier magistratuur zijn, ieder binnen hun eigen ressort, de besturende ambtenaren (assistent-residenten, controleurs en gezaghebbers bij het B. B.) belast. Landraden, onder voorzitterschap van een rechtskundig ambtenaar, zijn gevestigd te Medan, Tebing Tinggi, Bindjai, Tandjoeng Balai en Bengkalis.

Deze rechtbanken, waarvan de leden zoowel uit de Europeesche als uit de Inlandsche bevolking door den Gouverneur-Generaal worden benoemd, zijn de gewone dagelijksche rechters voor de Inlanders, zoowel in burgerlijke als strafzaken; behalve in kleinere zaken zijn hunne vonnissen vatbaar voor behandeling in hoogere instantie voor den Raad van Justitie. Men zie voorts in het bijzonder voor de magistraats- en landraads-rechtspraak St. 1908 No. 553 en 554, St. 1915 No. 458 en 459, voor de geheele regeling van het rechtswezen ter Oostkust van Sumatra overigens nog: St. 1908/554 en 641; St. 1909/114 en 381; St. 1910/344 352, 374, 379, 579 en 664; St. 1911/311, 434, 474 en 657; St. 1913/154, 289, 384, 552, 553, 554, 675; St. 1914/436, St. 1915/146, 274, 558 en 706; St. 1916/45, 221, 528, 533; St. 1917/108, 210, 497, 532 en St. 1918 No. 170.

De reeds gereleveerde voorgenomen invoering van Landgerechten, op welke de competentie in strafzaken van de Residentiegerechten zoowel als van de Magistraten zal overgaan, zal ten gevolge hebben, dat deze rechters slechts competentie in burgerlijke zaken overhouden.

De zeer groote groep van inwoners, welke buiten de categoriën valt, welke onder gouvernements-rechtspraak staan, zijn in het genot van eigen rechtspraak, welker inrichting voor ieder landschap afzonderlijk geregeld en bij besluit van het hoofd van gewestelijk bestuur goedgekeurd is.

Bij de beschouwing van deze inheemsche rechtspraak valt weder onderscheid te maken tusschen die der Maleische landschappen en die der Batakstreken (ook de Doesoen), welke laatste zooveel mogelijk naar Batakzede is ingericht.

Als overal in de inlandsche maatschappij, zijn ook hier de bestuursmacht en de rechtsmacht nauw aan elkaar verbonden; de inlander toch kan zich geen bestuur denken, dat niet tevens dwingende rechtsmacht bezit.

Het recht, dat door de inheemsche rechtbanken wordt toegepast, is de adat of, zooals het in de Politieke Contracten staat uitgedrukt: „de in het landschap bestaande wetten en instellingen" — onder het gewone voorbehoud, dat

geen mutileerende straffen zullen worden opgelegd en dat de G. G. de tenuitvoerlegging van den doodstraf door gratie-verleening kan voorkomen. Waar voor deze rechtspraak steeds het voorbehoud is gemaakt, dat zij moet geschieden onder toezicht van en in overleg met de besturende ambtenaren, plegen de zelfbestuursrechters zich meer en meer voor het opleggen van straffen te houden aan de daarbij in gouvernementsgebied geldende regelen, waarbij ons strafwetboek en andere verordeningen als richtsnoer dienen. Alleen bij adats-overtredingen, waarin onze rechtsregelen niet voorzien, zooals bijv. het plegen van overspel door lieden uit dezelfde soekoe (het z. g. berzinah tambah soembang salah), huwelijk in de marga, enz. — en bij erfrechts- en huwelijks-procedures wordt nog geheel aan de Maleisch-Islamitische of de Batak-adat vastgehouden.

Een gedetailleerd overzicht te geven van de verschillende regelingen, welke voor ieder der vele Maleische landschapjes in zake de rechtspraak gelden, laat het bestek van dit werk niet toe. In verband daarmede kan hier in het kort als algemeene regel voor de rechtspraak in het Maleische gebied worden aangegeven, dat deze uitgeoefend wordt door landschaps-karapatans, bestaande uit het landschapshoofd als voorzitter, de districtshoofden als leden, en den besturenden ambtenaar als adviseur. Daaronder worden kleinere zaken berecht door de rapats der districten en der landschaps-onderhoorigheden, welke samengesteld zijn uit het betrokken hoofd en zijne dorpshoofden.

Van de uitspraak dezer rapats bestaat hooger beroep op de landschapskarapatan. In kleine civiele geschillen treedt daarenboven vaak het dorpshoofd op als rechter, doch dan slechts met onderling goedvinden der beide partijen.

Voor de rechtsregeling in de Batakstreken der doesoen is die, welke door het Delische zelfbestuur getroffen is, het gewichtigst [1]. Wij vinden hier als laagste rechter het dorpshoofd, bijgestaan door zijn anakberoe en senina. Zijn bevoegdheid is slechts zeer gering in overtredingszaken, n.l. tot *f* 4.— boete; grooter in burgerlijke gedingen — tot eene geschilwaarde van *f* 25., waarbij beroep op de naast hoogere instantie mogelijk is. Deze hoogere instantie wordt gevormd door den pengoeloe-belin (perbapaan), ook weder bijgestaan door zijn anakberoe en senina. Zijn bevoegdheid gaat tot *f* 10.— boete en *f* 50.— geschilwaarde. Daarboven staan de karapatan kitik, waarvan er in ieder der beide deelen van

[1] Vgl. Westenberg: Adat-rechtspr. p. 482 e. v., bijdr. T. L. V. dl. 69.

een oeroeng (sinoewen boenga en sinoewen gambir) één bestaat. Zij wordt gevormd door de gezamenlijke pengoeloes belin (perbapaan), onder voorzitterschap van den bezoldigden hoofdpengoeloe. Hunne bevoegdheid gaat tot *f* 20.— boete en den geschilwaarde van *f* 100.—, waarbij slechts hooger beroep is toegelaten voor een geschilwaarde boven de *f* 50.—. Ook hier worden de rechtsprekende perbapaans bijgestaan door hunne anakberoe-senina, thans echter slechts als adviseurs. Alleen de pengoeloes brengen stem uit op de zitting. Alleen de anakberoe-balai, de anakberoe van den bezoldigden hoofd-pengoeloe, bekleedt hier een bijzondere rol, waar de adat hem aanwijst als den woordvoerder van de rechtbank, den man, die het verhoor van partijen, getuigen of beklaagden verricht, enz. Eertijds was het misbruik ingeslopen, dat deze anakberoe-balai feitelijk de geheele leiding van het rechtsgeding in handen had; bij de bovengenoemde regeling is aan dit misbruik een einde gemaakt door den bezoldigden hoofdpengoeloe als voorzitter aan te wijzen.

Boven de karapatan kitik wordt de volgende instantie gevormd door de karapatan belin of karapatan oeroeng, waarvan het Maleische oeroenghoofd voorzitter is, terwijl alle perbapaans, zoowel die uit de beneden- als uit de bovenstreken er zitting in hebben, terwijl de vergadering bijgewoond moet worden door de betrokken bestuursambtenaren. Deze rechtbanken nemen kennis:

a: van alle burgerlijke zaken, met een geschilwaarde van meer dan *f* 100.—;
b: van alle misdrijf- en overtredingszaken, waarop de adat eene boete stelt van meer dan *f* 20.—, doch niet meer dan *f* 60.—;
c: van alle grensgeschillen binnen de oeroeng;
d: van alle geschillen betreffende het pengoeloeschap;
e: van jurisdictie-geschillen tusschen lagere rechter en rechtbanken.
f: in hooger beroep, tevens in hoogste instantie, van de zaken, in eersten aanleg behandeld door de karapatans kitik.

Het oeroenghoofd, als voorzitter van deze rechtbank, wordt bijgestaan als djaksa door een pengoeloe balai, te benoemen in overeenstemming met den betrokken bestuursambtenaar. De werkkring van dezen Inl. Off. v. Justitie is voor een goed deel die van den anakberoe-balai in de andere rechtscolleges. Ook op de zittingen zelf, waar hij niet alleen optreedt als Inl. Off. van Justitie, maar in overeenstemming met de oude adat, veelal ook als tusschenpersoon dienst doet bij het verhoor van beklaagden, getuigen, enz.

Boven de karapatan oeroeng heeft het Maleische bestuur — om voor zichzelf meer invloed op de doesoen-aangelegenheden te verwerven — nog een rechtscollege gesteld, dat volstrekt niet thuishoort in het rechtssysteem der oorspronkelijke Karo-adat, hetwelk immers zijn toppunt moest vinden in de oeroeng-rechtbank. Het is de Karapatan doesoen, samengesteld uit den sultan of diens vervanger als voorzitter, en als leden de vier Maleische oeroenghoofden, met de bezoldigde hoofdpengoeloes uit de boven- en benedenstreken van iedere oeroeng. Nadat wij, als grondslag voor onzen invloed, de schijnbare suzereiniteit van de Sultans over de Batak-doesoen hadden bevestigd, was er reeds eenige uitbreiding der maleische rechtsmacht over de Bataks ontstaan, welke zich echter voorloopig bepaalde tot de berechting van halsmisdaden, waarvoor de oplegging van boeten, de eenige straf, welke de adat kent, onvoldoende werd geacht. De tegenwoordige regeling kent echter den Maleischen bestuurders eene veel grooter mate van rechtsmacht toe dan zij ooit hebben bezeten, doordat voor de karapatan-doesoen thans in eerste instantie alle overtredings- en misdrijf-zaken worden getrokken, waarop volgens de adat zwaarder straf is gesteld dan *f* 60.— boete, en in hooger beroep alle burgerlijke zaken met een geschilwaarde van meer dan *f* 250.—

Sedert de invoering dezer rechtsregeling is ook voor de Serdangdoesoen een bijna overeenkomstige regeling getroffen.

In de Bataksche bovenstreken van het sultanaat Langkat is de Bataksche rechtspleging niet zoo gehandhaafd als we dat hierboven zagen voor Deli en Serdang. De dorpshoofden zijn hier geheel ontzet uit hunne rechtsmacht; zij hebben feitelijk in het geheel geen bemoeienis meer met de rechtspraak. Zoo vindt men in eene nota betreffende het Rijk van Langkat (dateerende van 1893, steller onbekend) nog aangegeven, dat de pengoeloes balai en anak soerambik er civiele zaken konden afdoen tot eene waarde van 10 thail (± *f* 45.—), evenals de kedjoerons van Bohorok en Selesai. In de jongste nota betreffende boven-Langkat[1]) is van de handhaving van dit recht geen sprake meer, hier wordt nog alleen melding gemaakt van de rechtspraak der kedjoerons in strafzaken tot hoogsten 10 thail boete en in civiele gedingen tot een geschilwaarde van 64 ringgit (= dollar) of bijna *f* 90.—. Daarboven staat dan de rechtspraak van den Pangeran (des sultans

[1]) Nota v. Overgave van den contr. Heringa dd. ult. 1916.

plaatsvervanger voor boven-Langkat), welke gaat tot 15 thail (ruim *f* 67.—,) boete en *f* 210.— geschilwaarde bij civiele procedures, terwijl ten slotte als hoogste instantie de Bindjaische karapatan optreedt, onder voorzitterschap van denzelfden pangeran en met de districtshoofden als leden. Hooger beroep is toegelaten van de uitspraak der kedjoerons op den pangeran in strafzaken van meer dan 4 thail en civiele gedingen van meer dan 20 ringgits; van de uitspraak in eerste instantie van den pangeran op de karapatan bij meer dan 5 thail boete en meer dan 50 dollar geschilwaarde. Van de uitspraken der karapatan is geen hooger beroep.

Wenden wij ons thans tot de Goenoeng, de hoogvlakte. Ook hiervan geeft Westenberg in zijn reeds meermalen aangehaalde „Adatrechtspraak" eene uitvoerige beschrijving der rechtsverdeeling, welke hieronder gevolgd zal worden.

De sedert onze inmenging getroffen regeling verdeelt de rechtsmacht thans over een viertal instantie's, t. w.:

a: de dorpskarapatan (karapatan of balai koeta)
b: de oeroeng-karapatan (karapatan of balai oeroeng)
c: de landschapskarapatan (karapatan of balai radja)
d: de karapatan der gezamenlijke landschapshoofden, zeer oneigenlijk genoemd de karapatan of balai radja berempat.

In mindere mate dan in de Deli-doesoen zijn hier op de hoogvlakte de oude volks-instellingen door ons Bestuur ongewijzigd gehandhaafd kunnen worden. Dit sproot voort uit de omstandigheid, dat wij hier, terwille van de noodzakelijk geachte bestuurs-centralisatie, de tallooze zelfstandige oeroengs en koeta's der hoogvlakte moesten vereenigen tot een vijftal landschappen, bestuurd door — zooal niet in aanzien, dan toch in het uitoefenen van macht — geheel nieuwe hoofden. Waar een der grondbeginselen van de adat de onafscheidelijkheid van bestuurs- en rechtsmacht vormt, moesten wij dus bij het vormen van de nieuwe bestuurs-organen, ook een goed deel van de hoogere rechtsmacht der oude adatrechters (zonder deze geheel opzijde te zetten) overdragen op de rechtbanken, wier vorming als een noodwendig uitvloeisel der nieuwe bestuursorganisatie was te beschouwen.

Volgens de adat komt zelfs aan den pengoeloe roemah eenige rechtsmacht toe, evenwel slechts in geringe mate; voornamelijk tot het oplossen van kleine geschillen tusschen de huisgenooten, bij kwesties over 't vervullen van den

huiselijken wachtdienst (kerin), enz. Over 't algemeen beteekent zijn rechtsmacht zoo weinig, dat ons bestuur meende haar officieel geheel te kunnen voorbijgaan. Boven den pengoeloe roemah vinden wij dus thans als laagste rechtscollege de balai koeta, waarin onder voorzitterschap van het dorpshoofd, de wijkhoofden allen bijgestaan door hun anakberoe-senina, zitting hebben. Zijn rechtsmacht gaat tot *f* 4.— gulden boete of *f* 25.— geschilwaarde. Eene vroegere lagere instantie is hier geheel door het bestuur uitgeschakeld: namelijk het alleen — schoon met zijn anakberoe-senina — rechtsprekende wijkhoofd, dat, volgens de adat, bevoegd was om in eersten aanleg kennis te nemen van civiele geschillen tusschen zijne onderhebbenden en tot het opleggen van geringe boeten in wat wij overtredingszaken zouden noemen. Oorspronkelijk bestond op de hoogvlakte — en in mindere mate ook in de doesoen — geen scherpe grens tusschen de gewone rechtspraak der laagste rechters en bemiddelingsdiensten. Was een of andere zaak bij hen aangebracht, dan achtten zij het slechts zeer zelden noodig dadelijk te beoordeelen of het bedrag der vordering hunne competentie te boven ging. Die vordering moest al een zeer belangrijke en moeilijke kwestie betreffen, om de partijen dadelijk naar eene hoogere, bevoegde instantie te doen verwijzen. In den regel namen zij de zaak, groot of klein, zonder aarzelen in behandeling en trachtten haar tot eene oplossing te brengen. Ging het bedrag hunne bevoegdheid te boven, dan kon zulk eene oplossing alleen het karakter van eene minnelijke schikking dragen.

Ook bij de behandeling van civiele vorderingen door de eerstvolgende instanties deed zich ditzelfde verschijnsel voor en gingen rechtspraak en bemiddeling dikwijls hand aan hand.

Met den pengoeloe als alleensprekend rechter is ook thans nog niet geheel gebroken. Bij kleine dorpen, die slechts uit één wijk bestaan, kan daardoor immers van een balai koeta geen sprake zijn en gaat de aan dit lichaam toegekende rechtsmacht over op den pengoeloe met zijn anakberoe en senina. Verder bepaalt de vigeerende regeling dat, wanneer een koeta uit twee kesains bestaat, als alleensprekend rechter (op gelijke wijze) zal optreden de pengoeloe der wijk, waartoe gedaagde of beklaagde behoort.

Op de balai koeta volgt thans als naaste instantie de balai oeroeng. Vroeger was dit niet altijd het geval. Bij de bespreking der bestuursinrichting op de hoogvlakte bleek immers, dat er verschillende oeroengs bestaan, die niet meer uitsluitend een bond van één moederdorp met dochterdorpen zijn, doch

daarentegen ontstaan waren uit de aaneensluiting van eenige perbapaanschappen. In zulk een oeroeng vindt men dus meer dan een perbapaan, welke zich allen gelijkgerechtigd achtten, hoewel één hunner — de aanzienlijkste in afstamming — toch wel gereedelijk als primus inter pares wordt erkend. Het denkbeeld er geen eigen balai op na te houden, was intusschen voor ieder rechtgeaard perbapaan steeds onverdragelijk, en zoo werden — vóór wij in 1904 de hoogvlakte in bezit namen — in elke oeroeng evenveel balais aangetroffen, als er perbapaans den schepter zwaaiden, met bovendien als *allerhoogste* instantie der rechtspraak eene centrale balai oeroeng der verzamelde perbapaans en andere hoofden. Waar door het Gouvernement steeds zooveel mogelijk gestreefd is naar versterking der positie van den eersten perbapaan van iedere oeroeng ten koste van het gezag der overige, kwam daardoor ook een opschuiving der rechtsmacht naar boven tot stand. Thans zijn de balais perbapaan geheel in verval geraakt en is als onmiddellijk op de balai koeta volgende instantie de balai oeroeng bevestigd, met eene bevoegdheid in strafzaken tot *f* 20.— boete en in civiele zaken tot *f* 75.— geschilwaarde.

Volgens de adat behooren in zulk een balai oeroeng feitelijk alle hoofden der oeroeng zitting te nemen, met gelijke rechten waar het de deelneming aan het onderzoek en de behandeling der aanhangige zaken, maar niet steeds waar 't het vonnis betreft. Dit onderscheid hield verband met het meerdere of mindere overwicht, dat de perbapaans hadden op de mindere hoofden. Thans is dit alles veranderd. Voor iedere oeroeng zijn de voornaamste perbapaan, als voorzitter, en van drie tot zes der overige hoofden als leden van de balai oeroeng aangewezen[1]).

[1]) Westenberg zegt nog omtrent deze nieuwe regeling: Waar de tijdsomstandigheden tot reglementeering leiden, geloof ik dat men moeilijk een anderen weg had kunnen inslaan. Alleen wil het mij voorkomen, dat het aantal leden dezer rechtbanken in vele oeroengs te klein genomen is. Tusschen kennis van Westersch recht en van Oostersche adat is o. a. het groote verschil, dat de eerste vooral door studie verkregen wordt, de laatste uitsluitend door het leven en de praktijk.

Enkele nog jeugdige menschen kunnen, tot een college vereenigd, onze wetten behoorlijk toepassen — goed recht te spreken volgens de adat kan men in 't algemeen slechts verwachten van mannen van rijpen leeftijd en langjarige ondervinding. Eene rechtbank, samengesteld uit weinige, alleen om hun voornamelijk van geboorte afhankelijken rang gekozen, dus dikwijls jonge en onervaren hoofden biedt daarom geene behoorlijke waarborgen. Hoe meer leden, des te grooter bij zulk een stelsel de kans, dat althans enkelen hunner het gewoonterecht geheel zullen beheerschen en op moeilijke punten de anderen zullen kunnen voorlichten. Hoewel wat chaotisch van samenstelling en werkwijze boden dus de oude oeroeng-karapatans in een uiterst belangrijk opzicht meer rechtszekerheid dan de door ons hervormde. Wellicht dat in de praktijk aan de leden veroorloofd wordt ter zitting met hun anakberoe-senina te rade te gaan, wat geheel in den geest der adat zou vallen en ongetwijfeld zeker correctief zou vormen. Toch zou ik het hoogst gewenscht achten het reglement te wijzigen en het aantal leden der balai-oeroeng, buiten den voorzitter, op minstens zes te stellen (t. a. p. 494-495).

Daar op de hoogvlakte behalve eigenlijke oeroengs ook nog een zeker aantal geheel zelfstandige koeta's wordt aangetroffen, zijn deze om ook voor haar een rechtscollege overeenkomende met de balai oeroeng mogelijk te maken, bij de nieuwe regeling, voor zooverre het betreft de jurisdictie, tot drie groepen samengevoegd, waardoor het totaal aantal der genoemde rechtbanken achttien bedraagt in plaats van vijftien.

Boven de oeroeng-karapatans stelden wij in elk der vijf door ons geschapen landschappen de landschaps-karapatan of balai-radja in, voorgezeten door het landschapshoofd met als leden de voornaamste perbapaans der tot het landschap behoorende oeroengs en — wat Lingga betreft — bovendien twee hoofden van zelfstandige dorpen.

Op deze balai-radja bestaat hooger beroep van alle, in eersten aanleg, door een balai oeroeng gewezen uitspraken. Hierdoor is een groot verschil met den toestand vóór de annexatie geschapen, toen de balai oeroeng op een enkel geval na, de hoogste rechts-instantie vormde. Alleen wanneer de partijen tot verschillende oeroengs behoorden, was de zaak onderworpen aan hunne gemeenschappelijke jurisdictie. Maar al te vaak was echter dit onderling overleg het zwakke punt der Karosche rechtspleging, waarbij heel vaak gebrek aan overeenstemming het uitspreken van een vonnis onmogelijk maakte, zoodat het geschil dan maar door de beruchte godsgerichten, in den vorm van een geregelden veldslag, werd beslist. Dan kwam elke partij op met zooveel strijders als ze bijeen kon krijgen, zoodat aan beide zijde menigmaal honderden met geweren gewapend tegenover elkaar stonden. Wie tegen het vallen van den avond de meeste verliezen had, verloor het geding.

De balai-radja nemen, ieder voor zoover haar ressort betreft, kennis van:

a: alle burgerlijke zaken, waarvan de waarde in geschil meer dan *f* 75.— en niet meer dan *f* 150.— bedraagt;

b: alle overtredings- en misdrijfzaken, waarop volgens de Bataksche adat een boete is gesteld van meer dan *f* 20.— doch niet meer dan *f* 60.—;

c: alle grenskwesties binnen hun ressort;

d: alle geschillen over het pengoeloe-schap;

e: alle jurisdictie-geschillen tusschen de lagere rechters en rechtbanken;

f: in hooger beroep, tevens in hoogste instantie, van de zaken in eersten aanleg behandeld door de balais oeroeng.

Evenals bij de karapatan oeroeng in de Doesoen vinden wij ook bij deze

Karosche landschaps-rechtbank een pengoeloe-balai als djaksa, die de functiën van den vroegeren landschaps-anakberoe vervult.

Als hoogste rechtscollege op de hoogvlakte werd de balai-radjaberempat genoemd, welke instelling thans ten rechte balai radjaberlima zou moeten heeten. Deze rechtbank wordt voorgezeten door den Eur. bestuursambtenaar ter hoogvlakte met de vijf radja's berempat als leden. Zij vormt de allerhoogste instantie der Karosche rechtsbedeeling, neemt kennis van alle zaken die buiten de bevoegdheid der lagere rechtscolleges vallen en tevens, in hooger beroep, van de zaken, in eersten aanleg door de balai-radja behandeld. Hare uitspraken zijn aan geen verdere voorziening onderworpen, behoudens de bevoegdheid, die de Regeering op grond der Korte Verklaringen voor zich of hare vertegenwoordigers heeft voorbehouden. In de praktijk komt dit neer op het kennis nemen door den Gouverneur van Sum. Oostkust van hare vonnissen, welke hij òf bekrachtigt, òf vernietigt, dit laatste dan met terugwijzing der zaak en bevel tot nieuwe behandeling [1]).

De rechtspraak in de Simeloengoensche landschappen is ongeveer op dezelfde wijze geregeld als die der hoogvlakte [2]). In algemeenen zin is bij deze regeling de rechtspraak opgedragen:

a: aan de dorpshoofden, bijgestaan door hun anakberoe en gamet.

b: aan de hoogere dorpshoofden-toengkats en toehans (der onderhoorigheden) bijgestaan door hun karadjaans of anakberoe en gamet.

c: aan de karapatan oeroeng, gevormd door het landschapshoofd, bijgestaan door zijn districtshoofden en de kamponghoofden van gedaagden of partijen.

d: aan de karapatan na bolon, gevormd uit de gezamenlijke landschapshoofden (ev. andere voorname hoofden), onder voorzitterschap van den besturenden ambtenaar, die een adviseerende stem heeft.

De districts- en landschapshoofden zijn hiervan alleensprekende rechters, daar hunne bijzitters slechts een adviseerende stem hebben.

De bevoegdheden dezer verschillende rechts-instantiën komen vrijwel overeen met die der Karosche rechtscolleges, en behoeven ondanks de enkele verschillen in onderdeelen geen afzonderlijke bespreking.

[1]) Voor de landschappen met lang contract bestaat ter Oostkust van Sumatra een dergelijk toezicht op de zelfbestuurs-rechtspraak niet.

[2]) Zie adatrechts bundel No. V, blz. 306 e. v.

HET ONDERWIJS.

In tegenstelling met de meeste andere gewesten der buitenbezittingen is de Europeesche bevolking van de Oostkust, door de aanwezigheid der vele cultuur-ondernemingen talrijk te noemen, waardoor ook het Europeesche onderwijs ter kuste eenige uitbreiding heeft gekregen.

Tot dusverre wordt slechts Europeesch lager onderwijs gegeven, behoudens (sedert 1914) een enkele inrichting voor M. U. L. O. te Medan[1]). Middelbaar onderwijs wordt hier nog niet verstrekt; wel gaan er reeds stemmen op voor de instelling van een H. B. S. te Medan.

In zijne bekende rede in den Volksraad (21/22 Juni 1918) heeft de Directeur v. Onderwijs het standpunt der Regeering uiteengezet betreffende het Middelbaar Onderwijs, waaruit hier, naar aanleiding van het boven neergeschrevene, de volgende aanhalingen worden gedaan (p. 53/54).

„Een gezonde toestand (wat betreft de overvoering der bestaande, te „weinig in aantal geachte Hoogere Burgerscholen) zou eerst verkregen worden, „indien de H. B. S. kon worden ingekrompen tot een instelling van middelbaar „onderwijs uitsluitend voor hen, die in de noodzakelijkheid kunnen komen om in „den loop van de periode van voorbereidend onderwijs naar een gelijksoortige „school in Nederland over te gaan, terwijl dan de overigen het speciaal voor Indië „bestemde middelbaar en voorbereidend hooger onderwijs zouden kunnen volgen. „Ik heb van de moeilijkheden van dat probleem reeds eene uiteenzetting gegeven „en ga er daarom hier niet verder op in. Maar wel wil ik daaruit de slotsom „trekken, dat de Regeering niet verder bereid is om nieuwe hoogere burgerscholen, „3-jarige of 5-jarige, op andere plaatsen in het leven te roepen, dan voor zoover er een „voldoend aantal leerlingen mocht blijken te zijn, dat, naar den maatstaf dien „ik heb aangegeven, aan zulke scholen werkelijk behoefte heeft."

En voorts betreffende het M. U. L. O.:

---

[1]) Aantal leerlingen ult. 1916.

Eur.		Inl.		Chin.		Totaal	
j	m	j	m	j	m	j	m
8	16	10	—	1	1	19	17

terwijl bij den aanvang van het cursusjaar 1918/19 het aantal leerlingen 69 bedroeg, waarvan 9 in de voorklasse.

„Het ligt in de bedoeling alle tegenwoordige Mulo-scholen te doen „dienen als onderbouw voor de Algemeene Middelbare School en het leerplan van „die scholen daarnaar in te richten, dat wil zeggen het te doen aanpassen bij „de eigen behoeften van Indië en aan de moeilijkheden, welke Indische jongelieden „het meest ondervinden bij hun studie in Westersche richting. Dit karakter der „school, evenals trouwens van den bovenbouw, zal voornamelijk hierin tot uiting „komen, vooreerst dat een zeer belangrijke plaats wordt toegekend aan het Ne- „derlandsch en zijn literatuur, in de tweede plaats dat alle leerstof, die voor Indië „ballast is, vermeden wordt— en eindelijk dat ook vakken van Indische cultuur „beoefend zullen worden, in den onderbouw door opneming van een of meer „inheemsche talen, in den bovenbouw door vorming van een Oostersch-literair— „historische afdeeling. Afgescheiden daarvan zal natuurlijk ook bij het onderwijs „in andere vakken veel stof aan de eigen omgeving ontleend worden.

Over de inrichting van het Europeesch Lager Onderwijs behoeft hier niet uitgeweid te worden; volstaan kan worden met het noemen van eenige cijfers, waaruit een voldoende beeld betreffende den omvang kan worden gevormd.

OPENBARE-EUROPEESCHE LAGERE SCHOLEN OP ULT. 1916.

Plaats en aantal	Aantal leerkrachten		Aantal leerlingen							Totaal
			Eur.		Inl.		Vr. Oost.			
	m.	v.	j.	m.	j.	m.	j.	m.		
Medan (2)	4	9	183	169	96	6	5	1		460
Pangk. Brandan (1)	2	1	22	17	17	—	3	2		61
Bindjai (1)	2	—	14	8	9	—	3	—		34

Thans vindt men voorts nog particuliere Eur. lagere scholen te Pematang Siantar en Tebing Tinggi, waarvan het program overeenstemt met dat der openbare L. S., doch waarvan ons verdere bijzonderheden ontbreken.

HET INLANDSCH ONDERWIJS.

Konden bij de bespreking van het Europeesch onderwijs slechts enkele plaatsen aangewezen worden, waar dit onderwijs ter Oostkust verstrekt wordt,

voor het inlandsch onderwijs is de verspreiding reeds veel ruimer. Toch dateert de groote uitbreiding van het schoolonderricht aan de landskinderen pas van het laatste vijftal jaren, zoodat de hieronder volgende bespreking nog geen vast beeld kan geven, eerder slechts kan dienen om een overzicht te verstrekken van een in wording zijnd volksonderwijs, dat in vele opzichten nog niet het stadium der proefneming heeft verlaten.

Het groote vraagpunt voor het inlandsch onderwijs is wel, wie voor de verstrekking ervan zorg te dragen heeft. Als regel wordt thans algemeen aangenomen, dat de zeer groote eischen, welke daarvoor aan de centrale regeering zouden worden gesteld, het onmogelijk maakt overal in den archipel voor voldoend onderwijs van gouvernementswege zorg te dragen. Dit was dus een der eerste zorgen, welke door eene goede decentralisatie zooveel mogelijk van de schouders der centrale regeering werd afgewenteld en opgelegd aan de bevolking zelve. Met name voor het eigenlijke volksonderwijs, het elementaire onderricht dus aan de groote massa der bevolking, was dit het geval, terwijl het gouvernement daarentegen als regel de zorg voor het verder strekkende onderricht op tweede klasse Inlandsche of Hollandsch-Inlandsche scholen op zich bleef nemen.

Ook ter Oostkust van Sumatra is de toestand in algemeenen zin aldus. Een bijzondere toestand is hier echter in het leven geroepen, doordat de Christelijke zending, in die streken van het gewest waar ze werkzaam is (de Delien Serdang- doesoens, Simeloengoen en de Karo-hoogvlakte) grootendeels de verzorging van het volksonderwijs op zich heeft genomen, waarvoor zij eene subsidie van gouvernementswege geniet[1]).

Doch ook in de wijze van verzorging van het volksonderwijs in den eigenlijken zin des woords is hier nog geen vasten regel getroffen, wat aanleiding gaf om hierboven van een in wording zijnd onderwijsstelsel te spreken.

Het feitelijke volksonderwijs dezer streken begint pas in het laatste tiental jaren beteekenis te krijgen. In 1903 vond men in het geheele gewest 8 gouvernementsscholen voor inlandsch onderwijs met 813 leerlingen en 2 zendingsschooltjes met 90 leerlingen. In 1909 was het aantal der gouvernementsscholen gestegen tot 11 met 1860 leerlingen, terwijl er 37 zendingsscholen bestonden met ongeveer 1500 leerlingen. Daarnaast werden in dat jaar 32 volksscholen aangetroffen,

[1]) Zie voor de subsidievoorwaarden: St. 1895/146, 1911/111 en 1915/615; voorts ook: *De Buitenbezittingen.* Dl. I (1904-1914) bij: *Onderwijs.*

welke voornamelijk onder aandrang der bestuursambtenaren, door de landschappen waren gesticht en toen ongeveer 1600 leerlingen telden. Voor het grootste gedeelte trof men deze volksscholen aan in het Cultuurgebied, doch een kleiner aantal werd ook opgericht in de Batakdoesoens. Eigenaardig was het hierbij, dat voor de laatste (Batak)-schooltjes al dadelijk de thans als algemeen principe aangenomen zelfbekostiging van het onderwijs door de betrokken bevolking gevolgd werd, terwijl de op veel duurder wijze opgezette volksscholen in het Cultuurgebied betaald werden uit de welvoorziene landschapskassen en het onderwijs daar kosteloos verstrekt werd.

Zoo trof men dus in het gewest naast elkaar als inrichtingen voor Volksonderwijs aan: door het landschap geheel bekostigde landschapsscholen, de door de betrokken bevolking zelf bekostigde kampongsscholen in de Batakdoesoens (z. g. vrije Batakscholen), en ten slotte de grootendeels door het Gouvernement gesubsidieerde zendingsschooltjes.

Aan dezen tweeslachtigen toestand wilde het gouvernement een einde maken, door ook in de Maleische landschappen het principe der zelfbekostiging van het onderwijs in te voeren.

Als middel hiertoe werd vooral beschouwd de stichting der z. g. autonome kampongs, waarover reeds tevoren werd gesproken. Deze zouden dan de taak der landschappen overnemen voor zoover betreft het oprichten en onderhouden der volksscholen en het bekostigen van het onderwijs uit de kampongkas, waarin dan ook de, voor het tot dusverre kosteloos verstrekte onderwijs te betalen, schoolgelden zouden worden gestort.

De bemoeienis van het landschap zou zich dan bepalen tot scholen van een meer uitgebreid leerplan, welke de overgang zouden vormen tusschen de elementaire kampongsschool van twee (hoogstens drie) klassen en de gouvernements-inlandsche school 2de klasse. Elk van deze scholen zou dan het centrum vormen van een kring van kampongsscholen.

Deze conversie van de landschapsscholen in kampongsscholen zou zich geleidelijk, met de invoering der kampong-autonomie, voltrekken. Het bleek echter weldra, dat deze nieuwe maatregelen in geenen deele populair waren, hetgeen voor een niet gering deel te wijten was aan de gedwongen schepping van een kampongverband — een begrip, dat den Oostkust-Maleier nog geheel vreemd is. Hoewel — gelijk t. a. p. reeds werd uiteengezet, in enkele kampongs

(met een hoofdzakelijk uit vreemde elementen samengestelde bevolking) kampongskassen tot stand kwamen en een autonoom kampongsbestuur goed werk verrichtte (waaronder ook de zorg voor het onderwijs gerekend mag worden) kan toch in het algemeen gezegd worden, dat de invoering van het kampongverband ter Oostkust als eene mislukking beschouwd moet worden.

Hiermede ging ook de mogelijkheid verloren om de zorg voor het volksonderwijs (hetzij met, hetzij zonder toelage uit de landschapskas) op de betrokken kampongs af te wentelen, zoodat de huidige toestand nog steeds is (en wel zal blijven ook), dat het volksonderwijs in handen is van de landschappen, die daartoe jaarlijks belangrijke bedragen op de begrooting uittrekken. Wel is, als gevolg van deze poging tot conversie, thans op alle volksscholen de heffing van schoolgeld doorgevoerd, wat — na een voorbijgaande reactie — de populariteit van het onderwijs niet blijvend geschaad heeft. Thans wordt op alle landschaps (kampongsscholen) — met uitzondering van de eerder genoemde, vrije Batakscholen — schoolgeld geheven, varieerende tusschen 5—75 cent per maand, tot een gemiddeld bedrag van 15 cts. per leerling. Deze gelden worden rechtstreeks in de landschapskas gestort.

Een inzicht betreffende de werkelijke lasten, welke dit volksonderwijs aan de landschapskassen stelt, geven de volgende twee staten betreffende de uitgaven en inkomsten van het volksonderwijs in de verschillende landschappen, volgens de landschapsbegrootingen van 1917 en 1918.

VOLKSSCHOLEN TER OOSTKUST VAN SUMATRA

Werkelijke inkomsten en uitgaven gedurende 1917.

Landschaps-kassen	Inkomsten	Uitgaven			
	Ontvangen schoolgelden.	Bezoldiging onderwijzers	Huishuur onderwijzers	Andere uitgaven[1])	Totaal der uitgaven
Deli	*f* 1726.60	*f* 10600.—	*f* 2538.—	*f* 11150.79	*f* 24288.79
Serdang	„ 396.64	„ 7140.—	„ 427.50	„ 1379.91	„ 8947.41
Langkat	„ 905.20	„ 9650.—	„ 910.—	„ 5530.66	„ 16090.66
Asahan	„ 331.85	„ 5952.50	„ 1222.50	„ 2535.30	„ 9710.30
Koealoe	„ 452.87	„ 2934.—	„ 703.—	„ 1644.92	„ 5281.92
Panai c. s.	„ 817.35	„ 5985.50	„ 1337.—	„ 4776.50	„ 12099.—
Batoe Bahra	„ 418.60	„ 2375.—	„ 573.—	„ 6923.76	„ 9871.76
Simeloengoen	„ —	„ —	„ —	„ 422.—	„ 422.—
Karolanden	„ 81.—	„ 300.—	„ —	„ 590.—	„ 890.—
Siak	„ 436.65	„ 3447.50	„ 835.—	„ 7290.—	„ 11572.50
Pelalawan	„ —	„ 240.—	„ —	„ 270.—	„ 510.—
Rokan	„ 331.39	„ 3647.50	„ —	„ 306.36	„ 3958.86
Kamparkiri	„ —	„ 1180.—	„ 292.—	„ 761.31	„ 2233.31
Totaal	*f* 5898.15	*f* 53452.—	*f* 8838.—	*f* 43581.51	*f* 105871.51

[1]) Leermiddelen, meubilair, opleidingskosten, studiebeurzen enz.

Kosten van het Volksonderwijs volgens de begrooting der landschapskassen over 1918.

NAAM v/h landschap	Aantal landschaps-scholen.	Uitgaven ten laste	Inkomsten ten bate	Netto uitgaven	Gemiddeld per school.
		Van de begrooting over 1918.			
Deli	26	f 20676.—	f 1350.—	f 19326.—	f 743.—
Serdang	13	„ 8720.—	„ 350.—	„ 8370.—	„ 644.—
Langkat	24	„ 21885.—	„ 1402.50	„ 20482.50	„ 853.—
Asahan	9	„ 9950.—	„ 300.—	„ 9650.—	„ 1072.—
Koealoe	5	„ 5250.—	„ 400.—	„ 4850.—	„ 970.—
Panai, Bila en Kota Pinang	12	„ 11180.—	„ 750.—	„ 10430.—	„ 869.—
Batoe Bahra	6	„ 4940.—	„ 400.—	„ 4540.—	„ 753.—
Simeloengoen	—	—	—	—	—
Karolanden	—	—	—	—	—
Siak	10	„ 8610.—	„ 650.—	„ 7960.—	„ 796.—
Pelalawan	1	„ 630.—	—	„ 630.—	„ 630.—
Kamparkiri	5	„ 1890.—	—	„ 1890.—	„ 378.—
Rokan	8	„ 4625.—	„ 400.—	„ 4225.	„ 528.—
TOTAAL	119	f 98356.—	f 6002,50	f 92353,50	f 776.—

Meer dan de eisch tot betaling van schoolgeld, was de hoedanigheid van het verstrekte volksonderwijs oorzaak van geringe waardeering van de zijde der bevolking. Evenals men in de meeste streken van Indië kan opmerken, vraagt ook hier de bevolking voor hare kinderen een uitgebreider leerplan, zoodat de gouvernements-2de klasse scholen, waarvan het program geheel aan het verlangen der bevolking voldoet, over het algemeen overvuld waren. Reeds heeft men onder dien drang naar meer onderwijs, het oorspronkelijk plan der kampongsscholen, n.l. een leergang van twee, hoogstens drie jaren, vervangen door het thans normale leerplan van vier klassen. Nog slechts weinige „landschapsscholen" hebben drie klassen, daarentegen vindt men er ook reeds enkele met vijf klassen.

Teneinde thans te geraken tot eene regelmatige toebedeeling van het onderwijs werd medio 1918 door den Insp. v. h. Volksonderwijs een voorstel ingediend, waarin als algemeene lijn het volgende schema vervat was:

Een onderzoek zal ingesteld worden, welke der bestaande landschapsscholen behooren te worden omgezet in gouvernements-Inlandsche scholen der tweede klasse (standaardscholen), terwijl de overige als volksscholen met een eenigszins uitgebreid (vierjarig) leerplan zullen worden voortgezet. Ten behoeve van de goede aansluiting van dit volksonderwijs aan het gouvernements-onderwijs, zullen in verschillende centra van volksscholen vervolgscholen in het leven worden geroepen met tweejarigen leergang, gelijkstaande met de 4[de] en 5[de] klasse der standaardscholen. Naar gelang de bevolking blijk geeft van meerdere belangstelling (en offervaardigheid) voor het onderwijs, zal dan geleidelijk voortgegaan kunnen worden met de uitbreiding van het aantal volksscholen.

Wil men er toe komen, een deel der lasten van het volksonderwijs van de landschapskassen af te wentelen op de bevolking zelve, dan zal de oplossing van dit vraagstuk niet langer vastgeknoopt moeten worden aan de stichting der autonome kampongs, waarvan het welslagen nog zeer twijfelachtig is. Geopperd werd daarom van bestuurszijde om over te gaan tot het heffen eener schoolbelasting van de betrokken bevolking, bijv. in de vorm van opcenten op de gewone belasting, waarvan de opbrengst — behalve nog de van de ouders te heffen schoolgelden — in totaal voor de verstrekking van volksonderwijs zal worden benut.

Betreffende de tegenwoordige verspreiding van het (neutrale) volksonderwijs in de verschillende landschappen ter Oostkust, geeft de volgende staat, samengesteld uit detail-cijfers van de Inspectie van het Volksonderwijs, de noodige gegevens:

Overzicht betreffende den stand van het (neutrale) volksonderwijs op de landschaps- of kampongsscholen ter Oostkust van Sumatra op medio 1918.

Onderafd.	Landschap	Aantal			Opmerkingen
		Scholen	Lreekr.	Leerl.	
Beneden-Deli	Deli	12	25	881	1 kamp.sch.m. 88 leerl.
Boven-Deli	„ (doesoen)	10	19	455	vrije Bataksch. onder
Padang-Bedagai	„	5	9	251	toezicht der zending.
Serdang	Serdang	3	6	199	
—	„ (doesoen)	10	25	1437	vrije Bataksch. id.
Beneden-Langkat	Langkat	15	32	844	
Boven-Langkat	„ (doesoen)	10	20	631	1 kamp.sch.m. 65 leerl.
Batoe Bahra	Batoe-Bahra'sche landsch.	6	9	355	
Asahan	Asahan	10	17	446	
Laboean Batoe	Panai	2	5	143	
—	Bila	6	14	437	
—	Koealoe	5	12	410	
—	Kota Pinang	3	5	179	
Siak	Siak sri Indrapoera	8	12	353	
Bagan Api Api	„	3	4	123	3 kamp.sch.
Rokan	Rokan-landsch.	8	14	403	
Kampar kiri	Goenoeng Sahilan, enz.	6	6	172	
Bengkalis	Pelalawan	1	1	25	
—	Tanah Poetih	2	4	149	
	Totaal . . .	125	239	7438	w. o. 24 scholen niet van het landschap.

Met een enkel woord werd hierboven reeds gewezen op de inrichtingen voor volksonderwijs in de Batakstreken, t. w. de schooltjes van de Rheinische Mission en het Nederlandsche Zending-genootschap in de afdeeling Simeloengoen en de Karohoogvlakte, en voorts de, door de bevolking opgerichte, „vrije Batakscholen" in de Doesoens, welke ook onder leiding der Zending zijn gesteld. (tegen

een gouvernements-subsidie van *f* 75.— per jaar voor iedere, minstens tweemaal per jaar door den zendeling bezochte, school).

Het zendingsonderwijs is in het laatste vijftiental jaren zeer sterk in omvang toegenomen. Vond men in 1903 nog slechts twee schooltjes in de Batakstreken, einde 1915 waren er reeds 76, waarvan 15 met 800 leerlingen in de Doesoens (Ned. Zendingsgenootschap), terwijl Simeloengoen en de Karolanden er in totaal 61 rijk zijn met 3058 leerlingen (22 onder leiding van het N. Z. G. op de Karohoogvlakte, 39 onder de Rheinische Mission in Simeloengoen).

Deze snelle uitbreiding van het zendings-onderwijs is in de eerste plaats het gevolg van de annexatie der Karolanden en Simeloengoen, waardoor de zending zich plotseling voor een zeer ruim, tot dusverre vrijwel geheel voor haar afgesloten terrein van werkzaamheden geplaatst zag. Bij de verdringing der heidensche door Christelijke opvattingen is vooral het onderwijs een machtig hulpmiddel[1]), waarbij het gouvernement haar door ruime subsidie-bepalingen te hulp komt. In tegenstelling met de Mohamedaansche streken, waar het principe: dat de bevolking (hier de landschappen) haar eigen onderwijs betaalt, zoo streng mogelijk wordt doorgevoerd, komt hier het grootste deel van de kosten voor het volksonderwijs nog ten laste van het Gouvernement. Van de 76 zendingsschooltjes zijn er (ult. 1915) 67 gesubsidieerd (3.546 leerlingen) de regeling dier subsideering vindt men in Dl. I van dit werk.

Een overzicht betreffende den toenemenden steun, op deze wijze aan het zendingsonderwijs in de Batakstreken der Oostkust verleend, geeft het volgende staatje betreffende de verleende subsidies:

JAAR:	Aantal gesubsidieerde scholen	Bedrag der verleende subsidie (totaal)
1910	26	18.000
1911	44	20.000
1912	41	21.000
1913	68	31.000
1914	70	27.000
1915	68	23.000

[1]) Het godsdienst-onderwijs op deze schooltjes is ook voor heidensche kinderen — niet facultatief; het wordt 4 maal ½ uur per week gegeven.

Van dit subsidie-bedrag was echter jaarlijks *f* 8.500 bestemd voor de Part. kweekschool voor inl. onderwijzers te Raja (Karolanden) door het Nederlandsche Zendings Genootschap opgericht. Het bedrag der subsidie over het laatste jaar bedroeg dus voor de 67 gesubsidieerde volksscholen der zending *f* 14.000.

Over het algemeen wordt door bevoegde beoordeelaars dit zendingsonderwijs geheel onvoldoende geacht. Deels wordt dit toegeschreven aan de ruime plaats, welke aan het godsdienstig onderwijs, ook buiten de daarvoor aangewezen uren wordt ingeruimd, voor een veel grooter deel echter aan het groote schoolverzuim, onvoldoend toezicht, het ontbreken der noodige schooltucht, en vooral aan onvoldoend onderlegd personeel.

Ziet men aan de neutrale volksscholen, dat ongeveer 70°/₀ van het onderwijzend personeel in het bezit is van een acte of diploma, bij de zendingsschooltjes bedraagt het aantal gediplomeerden slechts ruim 40°/₀, terwijl deze hun opleiding dan nog slechts hadden genoten aan de Zendingskweekschool te Raja (Karolanden), welker uitkomsten zeer achter staan bij die der gouvernements-kweekscholen. Daarbij komt de lage bezoldiging van de onderwijzers der zendingsscholen, welke oorzaak is, dat velen hun heil zoeken in eene betrekking bij de cultures, waar lieden van hunne ontwikkeling een veel beter inkomen kunnen krijgen.

Over het algemeen is het zendings-onderwijs — ondanks de weetgierigheid vooral van den Karo-Batak, — niet populair te noemen, zoodat men op de Karohoogvlakte vaak kinderen aantreft, die niet naar school gaan, doch het noodige trachten te leeren bij een of anderen krani of klerk. Daarbij komt nog een economische reden, gelegen in de groote hoeveelheid karbouwen, welke men op de hoogvlakte vindt en waarvoor de jeugd niet gemist kan worden als bewaker. Ten slotte had ook een te snel en streng ingevoerde leerdwang slechten invloed; de ouders, wier kinderen ter school gingen, werden voor iederen dag verzuim met *f* 0.10 beboet, wat vaak tot hooge bedragen opliep. Dit alles werkte een duidelijk verloop van de zendingsschooltjes in de hand, o. a. blijkende uit het feit, dat in 1913 op de hoogvlakte ongeveeer 1.300 kinderen school gingen, welk aantal twee jaar later tot 600 was verminderd. Door de afschaffing van het dwangstelsel en enkele andere maatregelen werd de toestand eenigszins minder slecht, hoewel in het algemeen nog veel te wenschen overblijft.

In verband met het onvoldoende gehalte van het Zendingsonderwijs

werd dan ook in 1918 voorgesteld het toezicht over het 20-tal „vrije Batakscholen" in de Doesoen niet langer op te dragen aan de Zending, doch hiermede een specialen inlandschen opziener (zoo mogelijk een Christen) van het Volksonderwijs te belasten, waardoor deze inrichtingen op hetzelfde peil gebracht kunnen worden als de gewone landschapsscholen.

Omtrent het met het neutrale volksonderwijs ongeveer op een lijn staande particuliere volksonderwijs op de ondernemingen, kunnen wij hier kort zijn. Over het algemeen stelt de planter slechts weinig belang in deze zaak, velen zijn er zelfs tegenstanders van, omdat zij van meening zijn, dat Inlanders, die lezen en schrijven hebben geleerd, zich te hoog zullen achten om als koelie op eene onderneming te gaan werken. Zooals de verhoudingen op het oogenblik zijn, is dat natuurlijk waar en ook niet te betreuren. De talrijke en zich steeds uitbreidende ondernemingen en handelskantoren op de Oostkust hebben een vrijwel chronisch tekort aan lagere werkkrachten, inlandsche klerken, enz. Zelfs eene elementaire schoolopleiding geeft daarom een inlander thans nog de gelegenheid om maatschappelijk vooruit te komen, zoodat er voor het betrekkelijk geringe aantal leerlingen der volksscholen geen aanleiding bestaat zich te vergenoegen met het — over het algemeen slechts noodgedwongen aanvaarde koeliebaantje. Pas wanneer deze zeer bescheiden volksontwikkeling gemeengoed is geworden in de breede lagen der maatschappij zal de bevoorrechte positie dier in het bezit eener elementaire ontwikkeling zijnde landskinderen vanzelf ophouden.

Slechts enkele werkgevers geven zich inderdaad moeite het onderwijs voor de kinderen hunner koelies te bevorderen. In het bijzonder onderscheidt zich in dit opzicht weder de Bataafsche Petroleun-Maatschappij, welke over het algemeen een bijzonder gunstige naam bezit op het gebied der koelie-verzorging. Een tweetal scholen worden thans door deze maatschappij gesteund: die te Pangkalan Brandan en te Pangkalan Soesoe. De eerstgenoemde bestaat reeds eenige jaren en wordt thans bezocht door een honderdtal kinderen van contractkoelies en vrije arbeiders, terwijl de tweede, in 1915 opgericht, een zestigtal leerlingen heeft.

Ook bij de Deli-Maatschappij bestaat thans het voornemen aan de koeliekinderen elementair onderwijs op den voet der volksscholen te verstrekken. De opening van de eerste twee schooltjes van dien aard (op de ondernemingen Mariendal en Paja Bakong) zal weldra plaats hebben. Over het algemeen valt er in de laatste jaren wel een toenemende belangstelling in deze materie bij de

ondernemers waar te nemen, hetgeen in verband is te brengen met de noodzakelijke meerdere belangstelling voor de koelie-kolonisatie, welker welslagen in de eerste plaats de verbetering der levensvoorwaarden van het werkvolk vraagt, waartoe ook het onderwijs gerekend kan worden.

Na deze algemeene beschouwing over den aard van het verstrekte onderwijs in dit gewest, kunnen enkele cijfers het gevormde beeld nog verduidelijken. Betreffende het inlandsch en daarmede gelijkstaande onderwijs dienen daartoe de volgende algemeene gegevens:

Aard der inrichting	AANTAL				
	Scholen	Leerkrachten	LEERLINGEN j.	m.	Totaal
Gouvts. Holl. Inl. School [1]	7	33	829	131	960 (w.o. 17 Eur.
„ Inl. school 2e kl.	25	101	3378	287	3665
Landschaps- en kampongsscholen	109	211	6814	771	7585
Zendingsscholen [3]	79	94	3239	330	3569
TOTALEN	220	439	14260	1519	15779
Openb. Holl. Chin. school	1	3	47	31	78
Part. school v. Chineezen	40	87	—	—	2031
Part. Arabische school	1	1	—	—	20
Part. school v. Klingen [2]	1	2	—	—	59
Part. scholen v. Mohamedanen	210	—	—	—	6047

[1]) Te Medan, Simpang Tiga, Perbaoengan, Tandjoeng Poera, Tandjoeng Balai, Siak en Siantar. Tot 1916 waren dit „speciale scholen", bestemd voor kinderen van aanzienlijke inlanders, doch sedert zijn ze voor allen opengesteld.

[2]) Katholieke school te Medan.

[3]) Bij bovenstaande cijfers is geen rekening gehouden met de 210 particuliere Mohamedaansche schooltjes. Dit zijn nog alle uitsluitend godsdienstschooltjes, bestemd voor het leeren van Koranreciet, welke voor de intellectueele ontwikkeling van het volk weinig of geen nut afwerpen. Eene vergelijking met de godsdienstscholen der Zending kunnen deze Islamitische inrichtingen niet doorstaan; de eerste voldoen aan de (overigens zeer lage) eischen, welke voor het verleenen van subsidie voor particulier. Volksonderwijs door het gouvernement gesteld worden; de laatste in het geheel niet.

Vergelijkt men het aantal inlandsche leerlingen der gouvernements-, landschaps- en zendingsscholen, dat ult. 1916 volgens bovenstaande opgave 15779 bedroeg, met dat van het totale aantal inlandsche kinderen van het gewest (naar schatting ongeveer 270.000) dan blijkt, dat slechts 6 % der kinderen het meest noodzakelijke onderwijs volgt. Het op deze wijze verkregen beeld geeft echter een eenzijdige voorstelling van den werkelijken toestand. Om tot een juister beoordeeling van de bovenbedoelde verhouding te geraken, is het noodzakelijk, daartoe uit te gaan, niet van het totaal aantal inlandsche kinderen in het gewest, maar van dat der kinderen, welke volgens hun leeftijd in aanmerking komen voor schoolonderwijs.

Uit de bekende rede van den Dir. van Onderwijs en Eeredienst, op 21/22 Juni 1918 in den Volksraad gehouden en later door het gouvernement in druk verspreid, wordt daarom de volgende passage betreffende deze aangelegenheid overgenomen (pag. 11 der afzonderlijk in druk uitgegeven redevoering):

„Voor eene juiste berekening van dat percentage (der inlandsche kin- „deren, die lager onderwijs genieten) moet men onderscheid maken tusschen „3 à 4—jarig openbaar en particulier volksonderwijs, 4 à 5—jarige 2de klasse- „school-onderwijs, en 7—jarig onderwijs met Nederlandsch aan Europeesche, „Hollandsch-Indische en Speciale scholen".

„In verband hiermede kan men den gemiddelden leertijd stellen op 5, ,6 en 8 jaar en de onderwijs-behoevende inlandsche jeugd naar gelang van de „soort van onderwijs op 10, 12 en 16% van het zielental".

Waar uit de bovenstaande staat reeds bleek, dat van de inlandsche kinderen ter Oostkust 11154 volksonderwijs, 3665 2de-klasse-school-onderwijs en 943 Hollandsch-Inlandsch onderwijs genieten, terwijl volgens de bovenstaande gegevens het aantal der onderwijs-behoevende kinderen van iedere categorie (resp. 10, 12 en 16% van het totale zielental) 53500, 65000 en 86000 bedraagt, blijkt dat inderdaad van de drie groepen der voor onderwijs in aanmerking komende kinderen resp. 20% volksonderwijs, 5½% 2de klasse-school-onderwijs en 1% Hollandsch-Inlandsch onderwijs genieten. Rekent men, dat in het geheel 86000 kinderen (de grootste groep) onderwijs van een of andere soort behoeven, dan blijkt uit de voorafgaande cijfers toch, dat daarvan in totaal 15762 kinderen of ruim 18% een der bovengenoemde onderwijs-inrichtingen bezoeken.

Veel ongunstiger dan uit deze algemeene cijfers valt te concludeeren,

wordt de verhouding, wanneer men de cijfers voor het onderwijs aan meisjes afzonderlijk beschouwt. Tot het aantal schoolgaande jongens verhoudt zich dat der meisjes als 1 : 10, zoodat gerekend kan worden, dat ongeveer 1°/₀ van het daarvoor in aanmerking komende aantal meisjes eenig schoolonderricht ontvangt.

Dit cijfer werpt een treurig licht op de nog zeer achterlijke en bekrompen begrippen, welke, vooral onder de Maleische bevolking van dit gewest nog bestaan, waardoor de vrouw in het maatschappelijk leven nog geheel op den achtergrond wordt gedrongen. Waren in de beginjaren van het onderwijs de toestanden in dit opzicht voor Batakstreken naar verhouding wat beter, thans is er — ook door de impopulariteit van het onderwijs, — een ongunstige verandering ontstaan. Alleen de Serdangdoesoen maakt op dezen algemeenen regel eenigszins een uitzondering: het aantal van ruim 60 meisjes, dat hier de kampongsschool bezoekt steekt gunstig af bij al de overige landschappen.

Afzonderlijke vermelding verdienen tenslotte nog enkele onderwijs-inrichtingen, welke niet tot het volksonderwijs gerekend kunnen worden, hoewel ze daarmede wel in verband staan.

In de eerste plaats de reeds genoemde particuliere kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Raja (Karo-hoogvlakte) uitgaande van het Nederlandsch Zendelinggenootschap, en gesubsidieerd door het Gouvernement [1]). De leerlingen worden hier opgeleid voor onderwijzer aan de verschillende volksschooltjes, welke onder leiding van het N. Z. G. staan. De cursus duurt vier jaren, verdeeld over twee klassen, het aantal leerlingen (die intern zijn) bedroeg ult. 1917: 35. Toegelaten worden leerlingen, die na het afloopen van de volksschool, ook nog met vrucht de vervolgschool te Kaban Djahe [2]) of de vervolgcursus te Sibolangit gedurende 2 jaar hebben gevolgd, dan wel door een zendeling zijn opgeleid.

Naast het gewone onderwijs en het godsdienstonderwijs (4 uur per week) wordt op deze kweekschool thans ook elementair landbouwkundig onderwijs

(¹) Subsidie: *f* 200 per maand voor den Eur. directeur-onderwijzer,
„ 90 „ „ „ de 2 inl. onderwijzers samen
„ 11½ „ „ „ iedere leerling.

(²) Vervolgschool te Kaban Djahe, onder leiding der zending, bekostigd uit de landschapskas. Aansluitend bij de volksschooltjes voor wat uitgebreider onderwijs, evenwel beneden de inl. scholen 2de kl. blijvend. Aantal leerlingen ± 20, 2 leerjaren, schooltijd van 8—1 u. Verplicht godsdienstonderwijs 4 maal ½ u. In 1918 is besloten deze school om te zetten in een gouvernements-inlandsche school der 2de klasse teneinde zoodoende aan den drang naar beter onderwijs bij den energieken Karo'er tegemoet te komen.

gegeven, waardoor men hoopt, de volksschooltjes in den loop der tijden ook aan het geven van eenig landbouw-onderricht dienstig te kunnen maken.

Over het algemeen worden de uitkomsten van het onderwijs aan deze kweekschool nog niet gelijkstaande met die der Gouvts. kweekscholen geacht, hoewel daarin in de laatste jaren reeds merkbare verbetering kwam. Van meer belang voor het onderwijs ter Oostkust in het algemeen moeten daarom geacht worden de normaal cursus tot opleiding van Inl. hulponderwijzers. te Medan (aantal leerlingen ult. 1916: 45) en de pas sedert kort met hetzelfden doel in het leven geroepen normaalschool te Pematang Siantar.

Van beteekenis voor den vooruitgang van het Batakland is de Ambachts-inrichting, welke door het Batak-instituut te Kaban Djahe in Juni 1915 werd opgericht (oprichtingskosten *f* 33.000). Het onderricht geschiedt hier grootendeels in de practijk; er wordt werk aangenomen, waarbij de leerlingen als werklieden optreden onder leiding van het personeel. De jongens worden vooral te werk gesteld in den timmerwinkel en de wagenmakerij; de aan de inrichting verbonden cementwerkerij, timmerwinkel, houthandel, goudsmederij, enz. hebben echter tevens een zakelijk karakter en leveren werk van bekwame werklieden af, waardoor de school zichzelf grootendeels kan bedruipen. De leerlingen intern, krijgen gratis huisvesting, kleeding voeding, *f* 0.25 per week voor bijspijzen en *f* 0.25 voor zakgeld. Behalve het practische ambachtsonderricht wordt ook vervolgschool-onderwijs gegeven, wat te meer noodig is daar de resultaten der ambachtsschool lijden onder het slechte onderwijs der volksscholen. Een eigenlijke ambachtsleergang bestaat niet; den jongens wordt practisch het werk geleerd, zoodat zij zich ten slotte als ambachtslieden in de kampong zullen kunnen vestigen. Onder toezicht van deze ambachts-inrichting staat mede de bevolkings-smederij, door eenige hoofden in coöperatie opgericht, welke thans reeds goed werk aflevert en vooral voor het belangrijke transportwezen op de hoogvlakte van veel nut is (wagen-assen, wielbanden, enz.). Ook hier genieten de leerlingen der inrichting practische opleiding.

In den loop van het jaar 1916 hebben de plannen tot het oprichten van een ambachtsschool te Medan vasten vorm gekregen door samenwerking van het Delische zelfbestuur, de cultuurlichamen en den Majoor-Chinees. De groote behoefte aan goede ambachtslieden, welke op al de ondernemingen van het Cultuurgebied gevoeld wordt, waarborgen aan eene dergelijke inrichting goed

succes. In verband met dezen eisch zal de opleiding aan de Medansche ambachtsschool eene andere richting uit moeten gaan dan die te Kaban Djahe, daar in het Cultuurgebied in de eerste plaats, in plaats van kampong-toekangs, vrije ambachtslieden voor de ondernemingen zullen gezocht worden. De leerlingen zullen daarom, naast de practische opleiding, hier meer eene schoolopleiding volgens vastgesteld program genieten. Over de resultaten der jonge instelling valt natuurlijk op dit oogenblik nog niets te zeggen.

Ten slotte wordt, volledigheidshalve, de aandacht gevestigd op de plannen om (waarschijnlijk te Medan) eene dergelijke inrichting voor landbouw-onderwijs te stichten, in welk opzicht de Oostkust nog zeer achterlijk is. Tot dusverre wordt landbouwkundige voorlichting en eenig elementair landbouwonderricht alleen verstrekt op de hoogvlakte door den daar geplaatsten landbouwkundige van het Batak-instituut, terwijl de landbouwkundige van het gouvernement, met standplaats Kaban Djahe thans ook in die richting werkzaam is. Het is uit den aard der zaak slechts een beperkte kring, welke daarmede gebaat is; de beraamde landbouw-inrichting zal trachten meer in algemeenen zin bijstand te verleenen. De plannen zijn in een betrekkelijk vergevorderden staat van voorbereiding; de komende jaren zullen ons dus kunnen leeren of de inlandsche bevolking der Oostkust rijp is voor deze nieuwe poging om haar economische weerbaarheid te verhoogen.

Opbrengst der voornaamste middelen(¹), door het Gouvt. ontvangen gedurende

MIDDELEN	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915 ²)	1916 ²)	
1 Opiummiddel	1.772	1.772	1.897	1.938	1.938	2.150	2.272	2.287	2.285	3.038	4.149	4.698	4.784	5.708	1912 regie
2 Verpachte middelen	840	913	977	1.005	1.043	1.211	1.280	1.416	1.379	1.302	1.408	1.438	1.269	1.213	
3 Invoerrechten	1.287	1.292	1.260	1.293	1.524	1.694	1.758	2.075	2.195	2.259	2.630	2.437	2.963	3.077	
Uitvoerrechten	242	274	292	401	471	303	297	315	265	288	359	248	279	295	
4 Accijnzen P.	248	288	376	592	659	662	695	720	560	529	351	402	395	414	
„ L.	121	122	121	139	158	144	145	185	168	204	215	251	259	269	
5 Landelijke inkomsten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
6 Bedrijfsbelasting	540	542	598	565	737	829	788	851	924	1.042	1.089	1.274	1.274	1.388	
7 Personeele belasting	70	75	75	83	90	113	114	117	112	129	135	130	146	159	
8 Inkomsten belasting	178	173	185	383	561	1.401	845	737	712	1.000	1.894	1.740	1.545	1.825	
9 Verponding	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	alleen eil. Bengkalis.
10 Slachtbelasting	—	—	—	—	—	15	24	77	103	103	125	135	139	157	
Totaal	5.299	5.452	5.782	6.400	7.182	8.523	8.219	8.781	8.704	9.905	12.227	12.754	13.054	14.506	

(¹) In duizendtallen van guldens.

²) Gedeeltelijk niet-officieele cijfers.

Overzicht van de Ontvangsten en Uitgaven (*) bij de Ontvangers van 's Lands kas ter Oostkust van Sumatra.

Voor het Dept. van	1904		1913	
	Ontvangsten	Uitgaven	Ontvangsten	Uitgaven
Justitie	13.341	232.098	248.702	706.643
Financien	5.655.247	276.212	14.882.775	822.011
Binnenl. Bestuur	155.453	1.269.999	82.233	1.629.858
Onderwijs en Eeredienst	5.578	100.799	26.543	350.064
Landbouw, Nijverheid en Handel	—	—	132.584	39.553
Burg. Openb. Werken	482.553	906.969	18.948	3.055.268
Goutvs. bedrijven	—	—	300.690	232.893
Oorlog	2.191	572.628	667	555.128
Marine	33.960	83.394	107.118	130.297
Plaats. Zelfbestuur	—	—	—	430.335
Totalen	6.308.323	3.442.099	15.800.260	7.952.050

Batig saldo 2.866.224 7.848.210

(*) In duizendtallen van guldens.

De Middelen.

In aansluiting op het overzicht, dat de voorafgaande bladzijden geven van de verschillende maatregelen, welke door het Bestuur genomen zijn voor de ontwikkeling van Land en Volk, behoort hier — alvorens tot de beschrijving van den economischen toestand in dit gewest wordt overgegaan — een schets gegeven te worden van de financieele verhoudingen tusschen het Land en dit gewest, waarmede dergelijke maatregelen immers noodwendig verband houden.

In de eerste plaats zijn voor zulk een overzicht van belang de cijferreeksen, welke de inkomsten en uitgaven van het Land en van de landschappen weergeven, wijl zij den invloed weerspiegelen, welke de besproken maatregelen op den algemeenen financieelen toestand van het gewest uitoefenden. Bijlage VI geeft dat overzicht voor het tijdvak 1903—1915 weer.

Opmerkelijk is hierbij vooral de zeer bijzondere toename der voornaamste Lands-inkomsten gedurende genoemd tijdvak, welke ongeveer twee- en een halve maal zoo groot zijn geworden.

Daarbij leert eene vergelijking tusschen de inkomsten en uitgaven bij 's Lands Kassen binnen dit gouvernement in de jaren 1904 en 1913 de toenemende mate van bestuursbemoeienis kennen met de verschillende factoren, die den economischen toestand van het land beïnvloeden. Opmerkelijk is daarin vooral de groote stijging, welke de uitgaven voor de B. O. W. hebben ondergaan, welke in 1913 reeds ruim 3 maal grooter waren geworden dan tien jaren tevoren, en sedert nog eene aanmerkelijke stijging hebben ondergaan, daar de groote verbetering van het verkeerswezen hier dagteekent uit de jaren na 1913. Voor een Cultuurland als dit gewest zijn dergelijke maatregelen van het grootste belang te achten. De groote welvaartstoename der laatste jaren is dan ook voor een niet gering deel te danken aan de groote werkzaamheid, op dit gebied ontplooid, waardoor handel en cultures instaat werden gesteld tot de uiterste uithoeken van dit gewest door te dringen.

Daar het geheele gewest (uitgezonderd het eil. Bengkalis) behoort tot het niet rechtstreeks bestuurd gebied, geven de voorafgaande cijfers nog

geen volledig beeld der bestuursbemoeienis. Een groot deel daarvan toch is overgelaten aan de zelfbesturen met hun afzonderlijke of onderafdeelingsgewijs gecombineerde landschapskassen. Bijlage VIIa geeft een algemeen vergelijkend overzicht van den stand dier landschapskassen ter Oostkust 1910—1916, terwijl VIIb een begrootingsrekening weergeeft van ieder der landschapskassen in dit gewest aanwezig voor het dienstjaar 1916, waaruit voldoende het aandeel blijkt, door de landschapsbesturen in de bevordering der ontwikkeling van land en volk genomen.

Naast het algemeen overzicht, hiervoren gegeven, passen nog eenige afzonderlijke beschouwingen over de daaruit sprekende feiten.

DE OPIUM-REGIE.

Aanvangende met het opium-middel, ziet men dadelijk, dat de hieruit voortvloeiende inkomsten de belangrijkste bijdrage vormen van dit gewest voor de schatkist. Het opiumverbruik ter Oostkust is bijzonder groot; van geheel Nederlandsch-Indië wordt hier het meeste opium verkocht — meer dan in de overige buitenbezittingen tezamen en 78% van het debiet op Java en Madoera (1917). Toch is ook hier, sedert de invoering der opium-regie, wat den 1sten April 1912 geschiedde, eene geleidelijke daling van het gebruik te constateeren, blijkende uit de volgende debietcijfers:

1912 (9 maanden)	771.460	thails.
1913	988.179	„
1914	871.086	„
1915	791.723	„
1916	732.569	„
1917	790.958	„

Dat de omzet in 1917 hooger was dan die in 1916 kan, blijkens het jaarverslag betreffende den dienst der Opium-regie over eerstgenoemd jaar, een gevolg zijn van de omstandigheid, dat de verkoopprijs van regie-opium ter Oostkust van Sumatra tot 1 Juli 1917 *f* 2.— per thail lager was dan in Riouw en Onderhoorigheden, terwijl het prijsverschil met het in het naburige Britsche gebied verkochte opium nog grooter was, welke verschillen vermoedelijk een niet onbelangrijken uitvoer van regie-opium uit eerstgenoemd gewest tengevolge hebben gehad.

Aannemende, dat gedurende de eerste drie maanden van 1912 het opiumgebruik even hoog was als in de rest van dat jaar, blijkt dus dat in de

Overzicht van den stand der landschapskassen ter Ooskust van Sumatra.

VOORNAAMSTE INKOMSTEN	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916
Gouvt. schadeloosstellingen	647.097	645.911	662.700	666.676	667.728	668.189	669.478
Directe belastingen	227.610	280.023	252.482	249.676	308.125	379.468	413.029
Cijns van vergunningen en concessies	1.166.074	1.305.993	1.059.131	1.339.111	1.216.048	1.178.312	1.355.382
VOORNAAMSTE UITGAVEN							
Restitutiepost	38.795	55.422	81.898	150.274	283.285	391.691	345.036
Uitkeeringen aan hoofden (except cijns)	715.562	723.290	734.596	720.657	661.147	737.288	773.214
Aandeel cijns der Zelfbestuurders	632.716	645.865	512.873	563.262	559.281	460.271	532.953
Onderwijs en Eeredienst	50.876	62.699	59.352	87.628	74.715	114.982	138.508
Landbouw, Nijverheid en Handel	12.029	28.585	9.807	37.304	12.596	16.319	22.233
Openbare Landschapswerken	573.868	585.196	588.315	801.382	835.050	984.922	1.070.507
Landschapsbedrijven	—	8.257	15.221	23.838	24.084	25.346	25.805
TOTAAL DER INKOMSTEN	3.463.155	3.800.892	3.789.269	4.268.972	4.303.252	4.472.209	4.821.920
TOTAAL DER UITGAVEN	2.456.013	2.476.127	2.283.194	2.645.711	2.856.360	3.218.685	3.929.166
SALDO v/d LOOPENDE DIENST	1.007.142	1.324.765	1.506.075	1.623.261	1.573.462	1.253.524	892.754

zes boven-beschouwde jaren, het verbruik van opium onder de werking der Regie met 23% is afgenomen, terwijl het verbruik per hoofd nog sterker verminderd moet zijn, rekening houdende met de toename der inheemsche en koeliebevolking in die jaren.

Vorenbedoelde vermindering van het opiumdebiet moet in hoofdzaak worden toegeschreven aan de geleidelijke verhooging van den verkoopprijs van *f* 6.— per thail bij invoering der Regie tot *f* 12.— per thail op 1 Juli 1917 [1]; met ingang van 1 Juli 1918 is de prijs op *f* 14.— per thail gebracht. De bijzondere beperkende en verbodsbepalingen in zake het gebruik van opium, welke in enkele gedeelten van het gewest van kracht zijn, hebben op den loop van het debiet slechts weinig invloed gehad. Dat dergelijke maatregelen hier in zoo geringe mate toepassing hebben kunnen vinden, is een gevolg van de omstandigheid, dat de opiumschuivers voornamelijk gevonden worden onder de niet-inheemsche bevolking, n.l. de contractkoelies der ondernemingen. Behalve dat eene te sterke belemmering van het opiumgebruik het verkrijgen van de benoodigde werkkrachten zou tegenhouden en daardoor den bloei der cultures ernstig zou kunnen schaden, zou zelfs bij eene zeer aanzienlijke uitbreiding der politie-middelen, geen behoorlijk toezicht op de naleving van de beperkende bepalingen kunnen worden gehouden.

Thans is het opiumgebruik verboden:

a. in de onderafdeeling Karolanden der afdeeling Simeloengoen en de Karolanden, zoomede in de landschappen Dolok, Poerba en Si Lima Koeta van de onderafdeeling Simeloengoen derzelfde afdeeling — met uitzondering van het in genoemd landschap Dolok gelegen gebied der landbouwondernemingen Bandarnegri en Silaudoenia — aan een ieder, die niet voorzien is van eene door of namens het Hoofd van gewestelijk bestuur afgegeven vergunning tot het bezitten, vervoeren en doen vervoeren van regie-opium voor eigen gebruik (z. g. gebruikslicentie);

b. in de onderafdeelingen Rokan en Kampar Kiri der afdeeling Bengkalis, zoomede in de landschappen Tapoengkanan en Tapoengkiri der onderafdeeling Siak van dezelfde afdeeling aan een ieder;

c. in het landschap Tanah Poetih der onderafdeeling Bagan Api Api van de afdeeling Bengkalis aan een ieder, die niet voorzien is van eene gebruikslicentie;

[1]) *f* 8.— per thail in 1915; *f* 10.— per thail in 1916.

d. in het niet onder *b.* en *c.* hiervoren genoemde gedeelte der afdeeling Bengkalis aan niet tot de Chineesche bevolking behoorende personen, die niet voorzien zijn van eene gebruikslicentie.

Behalve aan personen, die op het tijdstip van inwerkingtreding van het licentiestelsel in de hiervorengenoemde gebieden aldaar reeds tot het gebruik van opium gerechtigd waren, kunnen bij gebleken noodzakelijkheid, ter beoordeeling van het Hoofd van gewestelijk bestuur, na vorenbedoeld tijdstip alleen vergunningen worden verleend aan niet tot de inheemsche bevolking behoorende werklieden op ondernemingen van land- of mijnbouw of exploratiën en bij 's Lands werken. Op het einde van het jaar 1917 waren van kracht 23 gebruikslicenties voor Chineezen en 122 voor Inlanders, te zamen recht gevende op een maandelijkschen inkoop van onderscheidenlijk 44 thail en 73.56 thail regie-opium.

Binnenkort zal het licentiestelsel ook worden ingevoerd in de tot het gouvernement Oostkust van Sumatra behoorende kuststrook van het Tobameer. Deze maatregel wordt noodzakelijk geacht om een einde te kunnen maken aan den bestaanden uitvoer van regie-opium naar de residentie Tapanoeli, waar de goede werking van het licentiestelsel door dien uitvoer ten zeerste wordt belemmerd.

BELASTINGEN.

Hoewel het grootste deel van het gewest tot het zelfbesturend gebied behoort en daar dus de door de inheemsche bevolking opgebrachte directe belastingen in de landschapskassen gestort worden, is de opbrengst van de directe belastingen, welke de gouvernements-schatkist ten goede komen, toch nog zeer belangrijk.

Hiervan worden de personeele en de inkomstenbelasting opgebracht door de Europeesche bevolking en de vreemde Oosterlingen, welke zich hier, dank zij de zeer groote ontwikkeling van handel en cultures, over het algemeen in eene bijzondere mate van welvaart kunnen verheugen. Enkele cijfers betreffende deze belastingen kunnen hiervan getuigen.

Zoo valt uit het Koloniaal Verslag over 1917 het volgende te putten betreffende het jaar 1915 (laatst bekende volledige gegevens):

Begrootingsrekeningen over 1916 der landschappen ter Oostkust van Sumatra

Ontvangsten

Namen der landschappen (onderafdeelingen)	Saldo van het vorig jaar	% v/h. budget	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen	% v/h. budget	Justitie	% v/h. budget	Financiën: Directe belastingen	Financiën: Andere inkomsten	% v/h. budget	Bestuur: Afkoop heerendiensten	Bestuur: Cijns voor vergunningen en concessies	Bestuur: Andere inkomsten	% v/h. budget	Onderwijs, enz.: Schoolgelden	Onderwijs, enz.: Andere inkomsten	% v/h. budget	Landbouw Nijverheid en Handel	% v/h. budget	B. O. W.	% v/h. budget	Landschapsbedrijven	% v/h. budget	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten	% v/h. budget	Totaal der inkomsten
Landschapskas van:																									
Deli	f 196463 50	19.5	f 207099 80	20.5	f 11914 15	1.2	f 68262 32	f 29475 21	9.7	f 84837 —	f 360918 95	f 9268 51	45.2	f 1873 63	— —	0.2	— —	—	— —	—	f 35803 20	3.6	f 1906 26	0.2	f 1007822 53
Langkat	160829 80	17.7	64150 —	7.1	8655 60	0.9	45845 17	13624 75	6.5	78699 —	404382 38	7100 62	54	824 80	— —	0.1	— —	—	— —	—	21171 63	2.3	103822 59	11.4	910106 34
Serdang	15707 39	5.2	64600 —	21.6	4050 87	1.4	33547 88	3197 28	12.3	42030 —	131082 66	1108 04	58.1	321 05	— —	0.1	— —	—	— —	—	3734 74	1.3	68 21	11.4	299448 12
Asahan	140096 55	34.4	47328 —	11.6	1270 70	0.3	41355 26	7089 12	12	47673 —	108179 94	7115 32	40.	477 91	— —	0.1	— —	—	f 550 —	0.1	6074 99	1.5	226 —	—	407436 79
Batoe Bahra	55861 90	25.1	16125 —	7.2	3289 17	1.5	22200 10	3744 14	11.6	28356 16	61472 47	15159 43	47.1	332 30	f 1365 90	0.8	— —	—	— —	—	6427 75	2.9	8591 90	3.8	222926 22
Simeloengoen	110016 25	14.7	15250 —	2.1	5046 77	0.7	62284 38	5465 58	9.1	23275 —	169105 97	58122 83	33.5	— —	— —	—	f 1059 89	0.1	2334 22	0.3	12926 07	1.7	283117 60	37.8	748004 56
Karolanden	45162 02	24.6	15758 —	8.6	11172 39	6.1	58262 06	798 09	32.2	47580 —	1037 97	1229 18	27.1	81 50	— —	—	1791 50	1	447 70	0.2	211 69	0.1	20 —	0.6	183552 10
Koealoe	48797 19	43.7	20000 —	17.9	460 22	0.4	12173 38	2718 80	13.3	1146 —	10520 —	1660 65	11.9	389 09	— —	0.3	— —	—	— —	—	461 41	0.4	13477 69	12.1	111804 43
Panei, Bila en Kota Pinang	62856 94	31.2	24621 96	12.2	1285 55	0.6	23151 33	3749 06	13.3	7133 17	53666 10	3041 90	31.7	746 72	— —	0.4	— —	—	228 54	0.1	54 —	—	21068 81	10.5	201604 08
Siak Sri Indrapoera	357533 60	56.8	178944 96	28.4	782 29	0.1	26010 —	20973 61	7.5	10028 —	2066 69	16035 30	4.5	159 27	— —	—	— —	—	— —	—	614 22	—	17013 59	2.7	629566 31
Rokan	22213 94	61.7	— —	—	412 50	1.1	10374 72	995 —	31.6	649 —	— —	— —	1.8	321 42	— —	0.9	— —	—	298 44	0.8	— —	1.7	138 98	0.4	36018 22
Kampar Kiri	17725 20	73.5	— —	—	180 25	0.7	5677 57	248 27	24.6	210 —	— —	— —	0.9	— —	— —	—	62 94	0.3	— —	—	— —	—	— —	—	24104 23
Pelalawan	20260 13	49.8	15600 —	38.5	55 —	0.1	3885 29	745 50	11.4	48 —	— —	— —	0.1	— —	— —	—	— —	—	— —	—	— —	—	88 81	0.2	40682 73
TOTAAL	f 1253524 41	26	f 669477 72	13.9	f 48575 46	1	f 413029 46	f 92824 41	10.5	f 371664 33	f 1302433 13	f 120841 78	37.2	f 5527 69	f 1365 90	0.1	f 2914 33	0.1	f 3858 90	0.1	f 87479 70	1.8	f 449559 44	9.3	f 4823076 66

Uitgaven

Namen der landschappen (onderafdeelingen)	1ste afdeeling Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen: Restitutiepost a/h Gouvernement	1ste afd.: Andere en onvoorziene uitgaven	% v/h budget	2de afdeeling Justitie: Uitgaven voor personeel	2de afd.: Gevangenen en veroordeelden	2de afd.: Andere en onvoorziene uitgaven	% v/h budget	3de afdeeling Financiën: Aanslag, inning en invordering der belastingen	3de afd.: Kasbeheer	3de afd.: Andere en onvoorziene uitgaven	% v/h budget	4de afdeeling Bestuur: Bezoldiging Inlandsche hoofden en ambtenaren	4de afd.: Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies	4de afd.: Politie	4de afd.: Andere en onvoorziene uitgaven	% v/h budget	5de afdeeling Onderwijs, enz.: Inlandsch onderwijs	5de afd.: Geneeskundige dienst	5de afd.: Andere en onvoorziene uitgaven	% v/h budget	6de afdeeling Landbouw, Nijverheid en Handel: Landbouw en veeteelt	6de afd.: Andere en onvoorziene uitgaven	% v/h budget	7de afdeeling B. O. W.: Openbare landschapswerken	7de afd.: Andere en onvoorziene uitgaven	% v/h budget	8de afdeeling Landschapsbedrijven: Exploitatie landschapsbedrijven	8de afd.: Andere en onvoorziene uitgaven	% v/h budget	Saldo op ultimo	% v/h budget	Totaal
Landschapskas van:																																
Deli	f 75000 —	f 8096 —	8.3	f 13608 —	f 2896 32	f 4748 42	2.1	f 9022 91	f 2805 46	f 150634 18	16.1	f 236253 30	f 191183 84	f 14358 35	f 35360 72	47.4	f 15069 70	f 18118 62	f — —	3.3	f 360 —	f 102 72	—	f 199725 48	f 2586 —	20.1	f 9808 49	f — —	1	f 18084 02	1.7	f 1007822 53
Langkat	75000 —	— —	8.4	7529 33	4460 80	264 18	1.3	3994 17	2590 72	202200 —	22.9	98478 33	202178 12	19904 20	4811 83	35.8	10787 94	5054 36	— —	1.7	— —	370 —	—	154196 48	906 —	17	8356 02	— —	0.9	109023 86	12	910106 34
Serdang	40000 —	576 —	13.5	4440 —	750 98	3059 —	2.8	3452 75	1368 02	2520 —	2.5	84244 —	65541 32	7595 38	2872 05	53.5	6980 39	4234 07	— —	3.8	300 —	400 75	0.2	68076 12	426 15	22.8	1405 10	— —	0.5	1206 04	0.4	299448 12
Asahan	40000 —	— —	9.8	5880 —	1513 29	209 30	1.9	4500 53	1263 71	98159 60	25.5	59996 —	3007 75	5107 16	4369 09	17.8	7547 81	3248 87	— —	2.7	463 52	848 71	0.3	133665 96	2510 —	33.4	755 —	— —	0.2	34390 67	8.4	407436 79
Batoe Bahra	10000 —	1488 —	5.2	4236 —	541 51	— —	2.1	1854 12	492 21	30000 —	14.5	21805 —	20383 32	— —	2684 15	20	3660 —	6079 57	— —	4.4	— —	400 —	0.2	46736 93	704 —	21.3	1235 40	— —	0.5	70976 01	31.8	222926 22
Simeloengoen	23000 —	6364 —	3.9	4680 —	1836 48	1606 97	1.1	5284 61	1627 47	— —	0.9	57696 30	4330 26	2054 64	16278 39	10.8	— —	8903 90	— —	1.2	10172 51	317 34	1.4	282328 64	— —	37.8	3896 67	— —	0.5	317626 38	42.5	748004 56
Karolanden	2000 —	— —	1.1	1180 —	3294 25	5611 18	5.5	4658 67	300 —	5300 —	5.6	16862 —	497 68	650 —	436 22	10	490 —	14072 22	500 —	8.2	4260 94	1000 —	2.9	83902 06	— —	45.7	— —	— —	—	38536 88	21	183552 10
Koealoe	4000 —	992 —	4.5	975 —	508 —	9 16	1.3	965 82	719 54	25420 —	24.3	16962 —	5260 —	3167 84	2488 43	24.9	3591 10	2587 85	— —	5.5	280 —	78 —	0.3	34741 68	654 —	31.7	300 —	— —	0.3	8104 01	7.2	111804 43
Panei, Bila en Kota Pinang	9000 —	2604 —	5.8	2382 —	1123 40	114 30	1.8	1822 28	392 57	30465 —	16.2	27320 25	26820 55	4612 64	2693 48	30.5	8036 40	4736 91	— —	6.3	480 —	214 96	0.3	50840 43	1066 —	25.8	— —	— —	—	26878 91	13.3	201604 08
Siak Sri Indrapoera	40000 —	— —	6.4	2160 —	900 —	650 —	0.7	2014 06	2544 52	103000 —	17.1	133487 —	— —	5292 —	9658 08	23.5	4956 58	2951 01	— —	1.2	500 —	— —	0.1	99462 18	790 —	15.9	— —	— —	—	221200 88	35.1	629566 31
Rokan	5000 —	— —	13.9	— —	581 55	— —	1.6	881 27	103 44	466 54	4	5080 —	— —	— —	1660 53	18.7	4045 35	67 47	— —	11.4	249 50	500 —	2.1	4794 83	— —	13.3	48 85	— —	0.1	12538 89	34.9	36018 22
Kampar Kiri	2532 —	— —	10.5	— —	203 04	— —	0.9	445 46	33 85	— —	2	1530 —	— —	724 90	236 35	10.4	1656 06	— —	— —	6.9	549 65	175 —	3	884 87	264 —	4.6	— —	— —	—	14869 05	61.7	24104 23
Pelalawan	56 —	— —	0.1	1200 —	100 —	100 —	3.5	699 05	75 —	— —	1.9	13500 —	— —	470 —	2102 80	39.5	460 —	— —	— —	1.1	200 —	— —	0.5	1245 —	— —	3.1	— —	— —	—	20474 88	50.3	40682 73
TOTAAL	f 325588 —	f 20120 —	7.2	f 48270 33	f 18709 62	f 16372 51	1.7	f 39595 52	f 14316 51	f 648165 32	14.5	f 773214 18	f 518852 84	f 63937 11	f 85652 12	29.9	f 67281 33	f 70054 85	f 500 —	2.9	f 17816 12	f 4407 48	0.5	f 1160600 66	f 9906 15	24.3	f 25805 53	f — —	0.5	f 893910 48	18.5	f 4823076 66

PERSONEELE BELASTING 1915.

	Aantal Aangesl.		Werkelijk te heffen bedr.		Gemiddelde	
	Eur.	Vr. Oost.	Eur.	Vr. Oost.	Eur.	Vr. Oost.
Oostk. v. Sumatra	2.609	3.745	*f* 115.000	*f* 31.000	44	8.2
Overige buitenbez.	5.885	16.780	„ 153.000	„ 135.000	26	8
Java en Madoera	24.919	30.249	„ 1.017.000	„ 335.000	40.7	11

Voor 1914 bedroegen deze cijfers:

	Aantal Aangesl.		Bedrag belast.		Gemidd. bedr.	
	Eur.	Vr. Oost.	Eur.	Vr. Oost.	Eur.	Vr. Oost.
Oostk. v. Sumatra	2.300	3.392	*f* 113.000	*f* 32.000	49	9
Overige buitenbez.	5.579	15.424	„ 145.000	„ 126.000	26	8.3
Totaal Java	23.531	27.910	„ 962.000	„ 319.000	40.8	11.5

INKOMSTEN-BELASTING (EUR.) 1915.[1])

	Aangeslagen		Werkelijk bedrag bel.		Gemiddelde	
	Phys. pers.	N. V.	Phys. pers.	N. V.	Phys. pers.	N. V.
Oostk. v. Sumatra	3.350	76	539.000	936.000	161.—	12.316
Overige buitenbez.	6.910	80	656.000	226.000	95.—	2.825
Java en Madoera .	31.484	1.262	3.728.000	5.382.000	118.4	4.264

[1]) Uit de cijfers dezer beide achtereenvolgende jaren, waarvan 1914 als een normaal jaar kan worden beschouwd, valt reeds de invloed van den oorlog waar te nemen.

Deze cijfers bedroegen in 1914. [1])

	Aangeslagen		Bedrag belasting		Gemiddelde	
	Phys. pers.	N. V.	Phys. pers.	N. V.	Phys. pers.	N. V.
Oostk. v. Sumatra	3.534	93	542.000	1.317.000	153.3	14.161
Overige buitenbez.	7.544	152	642.000	152.000	85.1	1.000
Totaal Java en Mad.	32.585	1.629	3.453.000	5.178.000	106	3.180

Een aardige kijk op de kapitaal-verdeeling ter Oostkust in vergelijking weder met de totalen der overige buitenbezittingen en van Java en Madoera verkrijgt men uit den staat der belastbare inkomens, eveneens uit het Koloniaal Verslag over 1917. Daar ziet men, dat bij de boven besproken inkomstenbelasting de belastbare inkomens der physieke personen in 1915 als volgt gegroepeerd waren:

BELASTB. INKOMEN	Oostk. v. Sum.		Overige buitenbez.		Java en Madoera	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
tot *f* 1.200	433	13.02	814	12.33	3.104	10.11
van „ 1.200 — *f* 5.000.	1.756	53.—	4.404	66.68	21.310	69.43
„ „ 5.000 — „ 10.000.	748	22.6	1.120	16.96	4.648	15.14
„ „ 10.000 — „ 20.000.	282	8.5	226	3.44	1.171	3.82
„ „ 20.000 — „ 40.000.	71	2.1	23	0.34	312	1.02
„ „ 40.000 — „ 100.000.	25	0.75	14	0.21	116	0.38
boven *f* 100.000	1	0.03	3	0.04	31	0.10
Totaal . . .	3.316	100.—	6.604	100.—	30.692	100.—

[1]) Gesplitst volgens de afdeelingen bedroegen de (aanslag) cijfers dezer belastingen in 1914:

Afdeelingen	Personeele bel.	Inkomstenbel.
Deli en Serdang.	*f* 92.093.90	*f* 1.196.572.71⁵
Langkat.	„ 32.577.32	„ 449.624.71
Simeloengoen en de Karolanden. .	„ 8.247.30	„ 22.179.11
Asahan	„ 19.201.33	„ 69.797.07⁵
Bengkalis	„ 8.288.07	„ 5.215.86

Voor 1914 bedroegen deze cijfers:

INKOMENS PER JAAR	Oostkust v. Sum.		Overige Buitenbez.		Java en Madoera	
	aantal	% v/h tot.	aantal	% v/h tot.	aantal	% v/h tot.
tot *f* 1.200	328	10.3	954	14.6	3.350	11.4
van „ 1.200 tot *f* 5.000.	1.732	54.7	3.960	65.4	19.951	68.2
van „ 5.000 „ „ 10.000.	735	23.2	1.068	16.1	4.394	15.—
„ „ 10.000 „ „ 20.000.	263	8.3	218	3.3	1.123	3.8
„ „ 20.000 „ „ 40.000.	76	2.4	26	0.4	316	1.1
„ „ 40.000 „ „ 100.000.	30	1.—	13	0.2	103	0.34
Boven *f* 100.000	3	0.1	—	—	20	0.06
Totaal . . .	3.166	100.—	6.569	100.—	29.257	100.—

De progressieve belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten, welke ter Oostkust van de gouvernements-onderhoorigen wordt geheven, is geregeld bij St. 1907 No. 183. Voor de overige gewesten geldt deze regeling nog slechts voor de Vreemde Oosterlingen, terwijl daar (behalve in Riouw) voor de inlandsche bevolking reeds overal is ingevoerd de „proportioneele" belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten, enz., ingevoerd bij St. 1914 No. 130.

Ook hier hebben eenige vergelijkende cijfers aangaande den belastingdruk wel waarde. Aan hetzelfde Koloniaal Verslag over 1917 ontleenen wij betreffende 1915 de volgende cijfers:

		Belastingpl.		Belastb. inkomens		Belasting totaal		Gem. aanslag	
		Inland.	V. O.	Inland.	V. O.	Inland.	V. O.	Inl.	V.O.
1915	Sum. Oostk.	165.000	94.000	24.333.000	24.310.000	571.000	703.000	3.47	7.48
	Overige bt. gew.	1.603.000	94.000	201.273.000	26.304.000	7.605.000	1.139.000	4.75	12.11
	Java en Mad.	1.071.000	88.240	99.725.000	41.441.000	2.054.000	1.463.000	1.92	16.5
1914	Sum. Oostk.	166.000	102.000	24.978.000	25.142.000	561.000	713.000	3.39	97.02
	Overige bt. gew.	1.381.000	101.000	175.923.000	30.227.000	5.901.000	1.068.000	4.29	10.57
	Java en Mad.	1.037.000	89.000	97.609.000	39.296.000	2.005.000	1.302.000	1.93	14.69

Het groote verschil in belastingdruk tusschen de inlandsche gouvernementsonderhoorigen ter Oostkust en elders op de buitenbezittingen spruit voort uit de omstandigheid, dat voor de vele contractkoelies, die hier het grootste gedeelte der gouvernements-onderhoorigen vormen, tot dusver afzonderlijke, lagere tarieven bestonden. Dit blijkt uit de volgende vergelijkende cijfers over 1914 betreffende de opbrengsten dezer belasting door belastingplichtigen, die op de ondernemingen gevestigd zijn en door hen, die daarbuiten wonen [1]):

Landaard	Aantal gevestigd op de ondernemingen	Aantal gevestigd buiten de ondernemingen	Belasting-opbrengst op de ondernemingen	Belasting-opbrengst buiten de ondernemingen	Gemiddelde p.h. op de ondernemingen	Gemiddelde p.h. buiten de ondernemingen
Chineezen	60.000	32.000	284.000	361.000	4.7	11.3
Inlanders	147.000	19.000	487.000	80.000	3.31	4.2
Andere Vr. O.	6.000	4.000	23.000	39.000	3.83	9.5
Totaal	213.000	55.000	794.000	480.000	3.6	8.7

De tegenwoordige regeling vergt een belasting-opbrengst van $4\frac{1}{2}\%$ van de belastbare inkomens boven de *f* 630, terwijl voor de lagere inkomens eene progressief tarief tot dat maximum geldt. De invoering van de proportioneele belasting van 1914, welke reeds in de overige buitenbezittingen van kracht is, zal ook hier geleidelijk geschieden, waardoor, indien daarbij het aantal belastingplichtigen gelijk bleef, gerekend mocht worden op een hoogere belastingopbrengst van *f* 428.000 voor de Inlanders en van *f* 461.000 voor de Vreemde Oosterlingen.

Voornamelijk zal deze verhoogde belastingdruk de lagere inkomens en dus vooral den contractkoelie treffen, waardoor er wel eenig verzet tegen opging van planterszijde, daar over het algemeen de ondernemingen zorg dragen voor de betaling der belastingpenningen hunner koelies. De hoogere inkomens (boven de *f* 630.—), welke thans $4\frac{1}{2}\%$ moeten opbrengen, zouden daardoor verlicht worden, vandaar dat ter Oostkust ook stemmen opgegaan zijn om voor dezen het oude tarief te handhaven, wat slechts *f* 3.000 hoogere belastingopbrengst door de inlandsche categorie, doch *f* 118.000 door die der Vreemde Oosterlingen beduidt.

[1]) Gegevens van het Gew. bureau, Medan.

Hetzelfde belastingstelsel, dat voor de gouvernements-onderhoorigen geldt, wordt ook door de zelfbesturen toegepast; ook hiervoor kan dus de geleidelijke invoering van het 4% tarief tegemoet gezien worden. Deze „bedrijfsbelasting" voor de zelfbestuurs-onderhoorigen bracht op in:

	TOTAAL		Gemiddeld per bel.-pl.
	Aantal bel.-pl.	Bedrag der bel.	
1916	129.000	f 436.000	f 3.38
1915	124.000	„ 373.000	„ 3.07
1914	121.000	„ 324.000	„ 2.68

Men ziet uit deze cijfers der laatste drie jaren eene sterkere neiging tot het bereiken der 4% limiet dan in den aanslag der gouvernements-onderhoorigen, welke immers in de afgeloopen drie jaren per belastingplichtige (alle landaarden) bedroeg:

1916	f 4.93
1915	„ 4.91
1914	„ 4.75

Ondanks de in de eerstkomende jaren nog stellig te verwachten verhooging van den belastingdruk voor de gouvernements-onderhoorigen, zal toch een schijnbare achteruitgang van dit middel waarschijnlijk niet uitblijven, daar volgens de nieuwe onderhoorigheidsregeling, een groot aantal inlanders, die tot dusverre gouvernements-onderhoorigen waren, nu als landschaps-onderhoorigen hunne penningen zullen moeten offeren aan de landschapskas.

De inkomsten van het Gouvernement door de verpachting van een deel zijner middelen zijn met uitzondering van de later te vermelden zoutpacht [1]) voor 1916 te specificeeren als volgt:

Dobbelpacht van het geheele gewest behalve Bengkalis	f 47.100	p. m.
Dobbelpacht Bengkalis (eiland)	„ 5.000	„
Sagopacht Bengkalis	„ 3.100	„
Pandhuispacht Asahan	„ 126	„
Pandhuispacht Ben. Deli, Serdang, Padang Bedagai, Langkat en Simeloengoen	„ 4.460	„
Drankenpacht tolvrij gebied van Bengkalis	„ 890	„
	f 60.676	p. m.

[1]) Zie hoofdstuk Visscherij.

De Oostkust van Sumatra is nog een der weinige gewesten, waar de bevoegdheid tot het verleenen van mijnrechten nog niet is overgedragen aan het gouvernement, doch bij de zelfbesturen is gebleven. Wel moeten vergunningen tot mijnbouwkundige opsporingen worden goedgekeurd door het Hoofd van gewestelijk bestuur na machtiging van den Directeur van Gouvernements Bedrijven en die tot mijnontginning na machtiging van den Gouverneur-Generaal, doch de uit de mijnconcessies voortvloeiende inkomsten komen geheel in de landschapskassen, waaruit een zeker gedeelte aan de zelfbestuurders wordt uitgekeerd.

Behalve deze inkomsten, wordt den zelfbestuurders en lageren hoofden uit de landschapskassen een zeker bedrag als bezoldiging toegekend. In deel I is reeds omstandig uiteengezet, welk principe bij de bepaling dezer uitkeeringen gevolgd wordt en hoe er getracht wordt naar eene geleidelijke vermindering dier bedragen, waarbij eene verhouding van ongeveer 20/100 als desideratum is gesteld. De zeer bijzondere omstandigheden, waarin de zelfbesturen der Oostkust verkeeren, gevoegd bij het feit, dat hier aanwezige zelfbestuurders reeds een historisch recht hadden verkregen op de zeer groote uitkeeringen van de landbouw- en mijnbouw-concessies, voor deze bemoeienis met de landschapsinkomsten ontstond, is de reden, dat hier nog een onevenredig groot deel van het jaarlijksch budget aan de zelfbestuurders moet worden uitgekeerd. Toch is er reeds een krachtig streven in deze richting merkbaar. Dit komt het beste uit in het staatje door den Controleur Roest gepubliceerd in het Tijdschr. B. B. Mei 1917, waarin naast elkaar zijn geplaatst (uitgedrukt in percenten van het totale budget) de bedragen, uitgekeerd aan de hoofden en verder bestuurspersoneel, en die welke rechtstreeks werden aangewend ten bate van land en volk (onderwijs, openbare werken, sanitaire maatr., enz.)

	Uitkeeringen aan hoofden en verder bestuurspersoneel	Besteed voor zaken van [1] algemeen belang:
1910	40.2°/₀	20.4°/₀
1911	37.3°/₀	21.7°/₀
1912	37.2°/₀	21.3°/₀
1913	35.8°/₀	24.5°/₀
1914	33.4°/₀	27.7°/₀
1915	28.5°/₀	29.9°/₀
1916	29.3°/₀	42.2°/₀

[1]) Deze cijfers hebben betrekking op het totaal budget van alle landschapskassen der Zelfbesturen buiten Java en Madoera.

Met het oog op de vele bezwaren, welke in den laatsten tijd gemaakt worden tegen de op de landschapsbegrootingen voorkomende „restitutie-post", mag deze bespreking niet afgesloten worden, alvorens daarbij een oogenblik te hebben stilgestaan [1]).

Het beginsel, dat aan den eisch tot betalen der restitutie ten grondslag ligt, wordt reeds volkomen uitgedrukt in den naam. Inderdaad is het slechts eene teruggave, v.z.v. binnen de financieele draagkracht der landschappen ligt, door de zelfbesturen aan het Land van een periodiek opnieuw te bepalen bedrag, dat een aequivalent vormt voor het rechtstreeksch landschapsbelang, hetwelk betrokken is bij verschillende door het Land getroffen maatregelen, dat dus in zekeren zin — in aanmerking genomen de volledige afscheiding der financiën — aan deze zelfbesturen is voorgeschoten (allerlei ambtenaren, politie, onderwijs, B. O. W. enz.) Dit is een algemeen en billijk beginsel, voortspruitende uit den grondslag van de decentralisatie: dat de verschillende zelfbesturende gebiedsdeelen hunne eigen onkosten hebben te bestrijden uit hunne eigen inkomsten.

In die restitutie zijn uiteraard *niet* begrepen de *algemeene* bestuursuitgaven, voortspruitende uit maatregelen, welke niet met het oog op bepaalde gebiedsdeelen worden genomen, doch voor Nederlandsch-Indië als staatkundige eenheid: Regeering, hooge colleges, leger en vloot, departementen van algemeen bestuur, opleidingsinstellingen, kunsten en wetenschappen enz. Hieruit volgt dat zooveel mogelijk alle gebiedsdeelen *tezamen* het totaal dier algemeene uitgaven moeten bekostigen, n. l. door de opbrengst van algemeene middelen, als in- en uitvoerrechten en accijnzen, opium, zout, concessies enz. In het bijzonder geval der Oostkust wordt wel eens opgemerkt [2]), dat daar de door de schatkist uit het gewest getrokken algemeene inkomsten het voor dat gewest aan te nemen aandeel in de algemeene bestuursuitgaven toch reeds ver overtreffen en dus het uit dezen hoofde bestaande surplus voor de schatkist tevens zou moeten strekken tot dekking van de afzonderlijke uitgaven, speciaal ten behoeve van het gewest en de hier aanwezige zelfbesturen gedaan. Zonder het principe van den restitutie-post aan te tasten, zou het daarom billijk geacht moeten worden, dat deze post dus van de landschaps-

[1]) Men zie voor de vastlegging van den restitutie-plicht in de overeenkomsten met de zelfbesturen het hoofdstuk, dat de verhouding dier zelfbesturen tot het Land behandelt.

[2]) Zie o. a. de Kroniek 1916 van het Oostkust van Sumatra-Instituut.

begrooting komt te vervallen, met het oog op de groote voordeelen, welke de schatkist reeds uit dit gewest trekt. Zij, die deze redeneering volgen, miskennen echter geheel den hierboven geschetsten aard der algemeene uitgaven en nemen in strijd daarmede alleen het gewest als eenheid aan, in stede van geheel Nederlandsch-Indië. Hoe zou het toch moeten gaan in die gewesten buiten de Oostkust van Sumatra, waar naar verhouding aan de algemeene bestuurskosten te weinig wordt bijgedragen? Dáár zou het Land dus — in tegenstelling met den toestand ter Oostkust — komen te staan voor een deficit op de algemeene uitgaven. Het beginsel, dat door de critici van het bestaande systeem wordt bepleit, zou dan medebrengen, dat van die gewesten, met inbegrip van de zelfbesturende landschappen, eene extra-bijdrage werd gevorderd om dat deficit zooveel mogelijk te dekken, een bijdrage die uiteraard niet op hare plaats zou zijn, juist omdat die „onvoordeelige" gewesten en landschappen niets meer te missen hebben! Ook hieruit blijkt, dat de opvatting der critici geen stand kan houden en dat men op een verkeerden weg komt door vermenging van de bijdragen in de algemeene kosten en die in de rechtstreeksche uitgaven.

Op grond van bovenstaande beschouwingen kan dus thans geresumeerd worden, dat de financieele verhouding tusschen het Land en de Zelfbesturen berust op een stelsel van twee verschillende terugbetalings-eischen, welke geheel afzonderlijk van elkaar staan. Deze betreffen:

A. De algemeene bestuursuitgaven, welke geacht worden op te wegen tegen de opbrengst der Landsmiddelen in het geheele gebied, met inbegrip van de zelfbesturende landschappen;

B. De bijzondere bestuursuitgaven, welke het Land voorloopig doet ten behoeve van maatregelen, waarbij de belangen van een of eenige zelfbesturen in het bijzonder betrokken zijn; welke uitgaven dus volgens het beginsel der „eigen huishouding" door de betrokken zelfbesturen in theorie ten volle moeten worden terugbetaald. Hiervoor alleen dient de restitutie-post op de landschapsbegrootingen.

Dit beginsel eenmaal vaststaande, kan verder, bij een pleidooi voor de afschaffing of vermindering van den restitutie-post, nimmer de opbrengst der voor een ander doel dienende opbrengst der Landsmiddelen, doch uitsluitend de wijze van vaststelling van het bedrag van den restitutie-post zelf in het geding gebracht worden.

Het worde hier erkend, dat klachten over den te zwaren druk, welke deze terugbetalings-eisch op de landschapsbegrootingen legt, vrij algemeen gehoord worden. Het is hier niet de plaats, het systeem der vaststelling van die restitutiebedragen in nadere beschouwing te nemen. Alleen moet hier wel de aandacht gevestigd worden op het feit, dat bij de vaststelling van hetgeen door de landschappen werkelijk betaald moet worden, steeds rekening wordt gehouden met hun financieele draagkracht, zoodat in tal van zelfbesturen het bedrag van den restitutie-post lager wordt gesteld, dan het volle bedrag van wat zou kunnen worden teruggevorderd. Wat in het bijzonder het gewest Oostkust van Sumatra betreft, is de restitutie slechts zeer geleidelijk ingevoerd en is nimmer het geheele werkelijk te vorderen bedrag opgeëischt. In zoover heeft — en zal ook verder — het „voordeelige" van dit gewest wel zijn invloed doen gelden, al moge hier herhaald worden, dat het standpunt van vermenging van de beide soorten van bijdragen niet is te aanvaarden. Het vooral door de verdedigers van de belangen dezer landschapskassen vaak geuite verwijt van „inhaligheid" van het Land tegenover de zelfbesturen der Oostkust heeft, met dit feit voor oogen, dus zeker geen reden van bestaan.

Ter toelichting van deze aangelegenheid volgt hieronder nog een vergelijkend overzicht betreffende de terugbetaling der „rechtstreeksche" gouvernementsuitgaven door de zelfbesturende landschappen buiten Java en Madoera over de jaren 1914 t/m 1917, waarmede dit deel der Oostkust-beschrijving worde gesloten.

OVERZICHT DER TERUGBETALING VAN DE GOUVERNEMENTSUITGAVEN DOOR DE ZELFBESTURENDE LANDSCHAPPEN OVER DE JAREN 1914 — 1917

GEWESTEN	1914				1915				1916				1917				TOELICHTINGEN
	Vorderbaar bedrag		Vastgesteld bedrag		Vorderbaar bedrag		Vastgesteld bedrag		Vorderbaar bedrag		Vastgesteld bedrag		Vorderbaar bedrag		Vastgesteld bedrag		
Oostkust van Sumatra . .	f 315.612	89	f 283.284	72	f 299.823	70	f 278.639	70	f 435.398	31	f 325.588	—	f 435.398	31	f 298.588	—	
Atjeh en Onderhoorigheden .	189.150	50	189.150	50	116.845	—	116.845	—	444.382	07 ¹)	123.762	—	444.382	07 ¹)	208.483	—	¹) volgens de berekening van het vorderbaar bedrag voor 1918.
Riouw en Onderhoorigheden	53.237	35	21.000	—	69.899	97	22.000	—	65.731	52	24.280	—	67.669	84	27.500	—	
Westerafdeeling van Borneo	238.871	84	151.786	—	246.350	52	186.147	—	257.326	—	104.027	— ²)	247.732	—	114.628	—	²) oorspronkelijk vastgesteld op f 124.027.
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	160.247	13	135.936	38	673.902	10	136.960	90	168.741	90	131.037	—	166.571	40	143.039	—	
Celebes en Onderhoorigheden	636.247	38	636.247	38 ³)	643.893	63	643.893	63	620.982	—	620.982	—	703.519	—	703.519	—	³) w. o. f 129.000 terugbetaling over vorige jaren.
Menado	315.651	50	287.239	—	321.588	—	306.588	—	384.356	—	362.814	—	359.286	44	338.851	—	
Ternate en Onderhoorigheden	179.850	45	157.262	—	220.243	90	191.000	—	231.801	50	194.031	—	306.300	21	182.743	—	⁴) oorspronkelijk vastgesteld op f 42.000.
Amboina	75.747	38	40.000	— ⁴)	89.027	—	21.612	47 ⁵)	80.926	07	30.000	— ⁶)	89.458	26	10.000	—	⁵) idem op f 20.000. ⁶) idem op f 41.000.
Timor en Onderhoorigheden	604.754	17	355.411	—	551.183	24	345.857	—	608.584	23	372.670	—	648.173	66	395.404	—	
Bali en Lombok	123.303	34	41.942	—	126.375	50	44.045	—	136.942	47	101.030	—	125.310	—	125.310	—	
Totaal	f 2892.819	93	f 2299.258	98	f 2859.132	56	f 2293.588	70	f 3435.172	07	f 2390.221	—	f 3893.801	19	f 2548.065	—	
									66 %				65 %				